

magazin istoric

ANUL IX Nr. 7 (100) IULIE 1975

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 7 (100)
iulie 1975

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjuncț
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
**DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANȚIP
ADOLF ARMBRUSTER**

**VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU**

**ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU**

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

- ① Timbrele au căpătat în decursul anilor și semnificații istorice. Citeva din mărcile poștale românești — secvențe dintr-o cronică sui-generis a trecutului poporului nostru. Macheta artistică arh. P. Carp (Filatelle și istorie, p. 42)
- ② Constantin Brîncoveanu. Detaliu dintr-o broderie de epocă aflată la Muzeul de Artă al R. S. România („Vești de lucruri adevărate și temeinice“, p. 24)
- ③ Mihai Viteazul într-o viziune modernă. Tablou de C. Piliuță (Mihai Viteazul și românii transilvăneni, p. 12)

SUMAR

GLORIOSUL DECENIU	2
NICOLAE CEAUȘESCU: UNITATEA DINTRE TRECUT, PREZENT ȘI VIITOR	4
Grupurile socialiste române de la Paris la început de secol: FLORIAN TÂNĂȘESCU, MARIAN ȘTEFAN	8
Mihai Viteazul și românii transilvăneni: MIRCEA PĂCURARIU	12
Stindardul cel mare al lui Mihai: DAN CERNOVODEANU	14
Aceeași misiune de împlinit: N. COPOIU	15
Maurice Baumont — subiecte de istorie franceză: CRISTIAN POPIȘTEANU	21
O călătorie la Muntele Athos: CONSTANTIN SIMIONESCU	23
„Vești de lucruri adevărate și temeinice“: CONSTANTIN GIURESCU	24
Gh. Popa-Lisseanu — un pasionat istoric: PAUL GRIGORIU	26
Bicentennial: NICOLAE MINEI	27
Gînduri despre eternitate și istorie: MIRON NICOLESCU	28
O călătorie la Muntele Athos: CONSTANTIN SIMIONESCU	32
Cine „a inventat“ istoria?: C. M. BOWRA	34
Martori străvechi: R. OCHEȘANU, AL. MIHALCEA, O. MĂRCULESCU, NICOLAE I. MOISESCU	39
Filatelle și istorie	42
Sfîrșitul lui Take Ionescu: ALEXANDRINA ECATERINA WORONIECKI	43
Ultima zi a lui Armand Călinescu: DOV LUNGU	44
8 iunie 1795. Cine a murit în turnul de la Temple?: LOUIS HASTIER	46
„Frăția Coastei“ din Marea Caraibilor: PHILIPPE GOSSE	50
Sfîrșitul țarismului. Abdicarea — unica soluție: M. KASVINOV	55

● Concursul Magazin istoric... 30 ● Zîmbete din cronici... 33 ● Cărți sosite la redacție... 61 ● Poșta Magazin istoric... 62

GLORIOSUL DECENIU

Unind în timp, ca un arc de boltă al istoriei naționale, lupta multiseclară dusă de poporul nostru pentru libertate și dreptate socială, pentru unitate statală și independență, cu luptele clasei muncitoare, ale țărănimii, intelectualității, ale tuturor forțelor progresiste ale națiunii, insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944, înfăptuită la inițiativa și sub conducerea P.C.R., a deschis României calea marilor înfăptuiri socialiste de astăzi. În cele peste trei decenii care au trecut, poporul nostru, urmînd cu devotament cuvîntul și politica partidului, a înfăptuit transformările revoluționare care au schimbat radical societatea românească făurind pe pămîntul strămoșesc orînduirea socialistă. Independența și unitatea, permanențe ale gîndirii, simțirii și acțiunii poporului român au căpătat în acești ani afirmarea cea mai deplină. De altfel, „ideile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată pentru că ele sînt adînc împlinite în înseși singele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor!” Aceste cuvinte rostite de tovarășul Nicolae Ceaușescu în bimilenara Alba-Iulia, intrată în legendă, își găsesc corolar firesc astăzi, cînd sub conducerea Partidului Comunist Român — exponentul cel mai fidel al intereselor întregii națiuni, al dorinței de bunăstare, fericire, libertate și independență a poporului nostru, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate — pe pămîntul României înfloresc o viață nouă, socialistă. Aceasta asigură națiunii noastre condiții de viață tot mai îmbelșugată, asigură adevărata libertate, independență și suveranitate a patriei.

România se înalță azi, în rîndul statelor lumii, ca o țară a demnității și progresului, a libertății și democrației socialiste, demonstrînd prin împliniri istorice înnoitoare dimensiunea operei de construire a noii orînduirii înfăptuite de un popor stăpîn pe destinele sale.

O contribuție esențială, hotărîtoare, la accelerarea progresului istoric al țării și la prefigurarea viitorului ei comunist, la înnoirea întregii noastre vieți social politice și de stat au adus-o Congreșele IX, X și XI ale partidului, Conferințele sale naționale care au avut loc în acest timp. Prin profunzimea și ritmul transformărilor pe care le-a cunoscut țara în toate domeniile de activitate, prin marile perspective deschise în procesul devenirii noastre istorice, perioada al cărei început l-a marcat Congreșul IX al partidului se înscrie astfel ca cea mai fertilă, cea mai dinamică și cea mai cutetătoare în împliniri din întreaga istorie contemporană a României.

Realizările remarcabile din acești ultimi zece ani au consolidat pe deplin construcția socialistă, au creat baza tehnică-materială a trecerii la etapa construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, au asigurat temelia solidă a afirmării vigoaroase a României pe multiple planuri ale vieții internaționale, ca țară socialistă independentă și suverană. Pe temeliul ampleror progrese obținute în construirea orînduirii noastre socialiste, prin realizarea cu succes a sarcinilor stabilite de Congreșele anterioare și al unei bogate și fecunde activități de elaborare teoretică, Congreșul XI a dat partidului și țării Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, strălucită expresie a marxism-leninismului creator în România, carta fundamentală pe baza căreia se desfășoară munca întregului partid și popor.

Documentele programatice ale forumului comunistilor români din noiembrie 1974 sintetizează în mod minunat experiența revoluționară a partidului nostru, a muncii eroice desfășurate de oamenii muncii din țara noastră, fără deosebire de naționalitate, de întregul popor pentru făurirea noii orînduirii sociale. Totodată, ele țin seama de experiența altor state în făurirea socialismului și comunismului, de concluziile activității revoluționare desfășurate de alte partide comuniste și muncitorești, de schimbările care au loc în viața internațională contemporană.

În această glorioasă și densă perioadă istorică, în fruntea partidului s-a aflat revoluționarul clarvăzător, înflăcărat și dirz, care de peste patru decenii nu cunoaște alt ideal mai înălțător decît slujirea devotată a intereselor patriei și partidului, ale revoluției socialiste, eminentul militant pentru cauza socialismului, păcii și prieteniei între popoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu. De activitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu sînt indisolubil legate marile realizări pe care le-a cunoscut România socialistă în acești ani, spiritul creator și dinamic în care se desfășoară întreaga luptă și muncă a partidului și poporului nostru, creșterea, printr-o politică principială, de larg orizont, a prestigiului și afirmării țării noastre în lume. Unanima dragoste și prețuire pe care națiunea noastră le acordă celui mai de seamă și mai iubit fiu al său s-au manifestat plenar și cu prilejul alegerii la 28 martie 1974, a secretarului general al partidului ca întîiului Președinte al României și a reinvestirii sale, la 17 martie 1975, în cea mai înaltă funcție în stat.

Deceniul glorios 1965-1975 s-a caracterizat — în ansamblul impresionantei activități ideologice desfășurate de partid — și prin multiple și permanente eforturi de îndrumare a cercetării și scrierii istoriei, astfel ca ea să fie acum mare carte în care poporul să-și găsească chipul său adevărat, pe care și l-a creat prin munca și lupta lui de veacuri. Suflul revoluționar, științific, profund înnoitor pe care Congreșele și Conferințele partidului din acest ultim deceniu l-au imprimat întregii activități de creație a civilizației materiale și spirituale a poporului în etapele străbătute și în cele de perspec-

tivă, este el însuși condiționat de concepția comuniștilor asupra istoriei. Pornim constant de la faptul că socialismul, societatea socialistă multilateral dezvoltată și comunismul nu se pot realiza decât cu participarea activă și conștientă a întregului popor, el fiind făuritorul conștient al propriului său viitor. În centrul concepției noastre despre istorie se situează masele populare ca factor fundamental al dezvoltării omenirii contemporane, se situează omul ca forță hotărâtoare a tuturor transformărilor revoluționare din lume și societate. Făurirea conștientă de către popor a propriilor sale istorii apare ca o necesitate obiectivă a construcției socialiste și comuniste. Parafrazind un celebru aforism marxist, putem spune că istoria devine o forță materială pe măsură ce este înțeleasă de masele eliberate de aspirire socială și națională, de orice dominație străină.

În atenția conducerii partidului și statului nostru, în mod deosebit a tovarășului Nicolae Ceaușescu, s-a aflat, ca una din problemele ideologice centrale, și aceea de a pune istoria în drepturile sale, de a-i reda funcția socială multiplă, ca act de identitate al națiunii, ca act de proprietate asupra teritoriului patriei moștenit de la străbuni, ca act educativ nemijlocit al maselor.

Conducător al întregului proces revoluționar din istoria contemporană a României, partidul comunist își exercită acest rol vast și complex cu deplina legitimitate pe care acum zece ani o sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu: „Partidul nostru comunist este continuatorul celor mai bune tradiții ale luptei de veacuri a poporului român pentru libertate națională și socială, el întruchiează trăsăturile înaintate ale proletariatului, are rădăcini viguroase în mișcarea muncitorească din România“. Mai putem adăuga că partidul comunist s-a dovedit singurul partid din istoria zbuciumată a României care s-a identificat întru totul cu năzuințele și interesele maselor largi populare, a pus mai presus de orice independența, bunăstarea și fericirea întregului nostru popor. Rolul conducător al partidului în societatea românească contemporană, este ilustrat de modul profund și științific în care conducerea de partid, secretarul general abordează problemele istoriei. Este strălucit reliefată această concepție în Programul adoptat de Congresul XI al P.C.R. când se subliniază că „întreaga istorie a poporului român se înfățișează ca istoria unor neconținute lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neafirmare, pentru progres și civilizație“. O istorie multimilenară — rezultat al „lucrării poporului român asupra lui însuși“, cum spunea Bălcescu, care atestă pregnant rolul maselor populare ca forță fundamentală ce i-a imprimat sens și conținut.

În repetate rânduri, tovarășul Nicolae Ceaușescu a reamintit istoricilor că, în activitatea lor, să promoveze o concepție istorică profund revoluționară, care să permită interpretarea justă, marxist-leninistă, a tuturor proceselor și evenimentelor și care — așa cum sublinia în cuvântarea rostită la 28 martie 1975 „să ducă la desprinderea unor concluzii pentru activitatea practică în lupta împotriva politicii de dominație imperialistă, colonialistă și neocolonialistă, pentru apărarea și promovarea dreptului popoarelor la viață liberă, la afirmarea nestingerită a ființei lor naționale, la dezvoltarea lor progresistă, corespunzător voinței proprii, fără nici un amestec din afară“.

În întreaga analiză a dezvoltării istorice a popoarelor — cerea pe drept cuvânt tovarășul Nicolae Ceaușescu —, trebuie să pornim neabătut de la principiile fundamentale ale concepției materialismului dialectic și istoric, de la Programul partidului nostru, care, fără să neglijeze însemnătatea personalităților progresiste în viața națiunilor, subliniază cu putere rolul hotărâtor al maselor populare în făurirea istoriei, în dezvoltarea ascendentă a societății omenești. Această concepție privind misiunea istoricilor și a funcției sociale fundamentale a istoriei, împletind structural sarcinile patriotice și cele internaționaliste, urmărește să redea istoria patriei așa cum a fost, în corelație nemijlocită cu istoria universală.

Este prima îndatorire a istoricilor, a tuturor istoricilor noștri, ca pe criteriul acestei orientări științifice, sub astfel de imbolduri să desfășoare o muncă asiduă de cercetare a trecutului poporului român și al clasei noastre muncitoare. Este un efort menit să ajute la o mai precisă evaluare a moștenirii înaintașilor, la o mai profundă cunoaștere a locului și rolului românilor în lume, la dezvoltarea multiploilor legături ale țării noastre cu celelalte țări din Europa și de pe alte continente, care să lumineze, totodată, perspectivele de viitor ale națiunii noastre socialiste.

Străbătând în acești ani întregul cuprins al țării, consultându-se neconștient cu oamenii muncii, secretarul general al partidului a poposit deseori în locuri încărcate de sevă grea a trecutului glorios, a evocat momente dintre cele mai importante ale istoriei noastre. Și toate aceste întâlniri s-au transformat în vibrante și însuflețitoare legăminte între trecut — prezent — viitor.

Din aceste bogate și emoționante evocări făcute cu prilejul vizitelor în multe locuri cu profunde semnificații pentru trecutul de luptă al poporului nostru, am ales câteva pagini grăitoare nu numai pentru gândul înălțător către momente de glorie din trecutul patriei, ci și pentru gândul de înălțare a țării spre culmi de civilizație, prezent în fața istorică a președintelui Nicolae Ceaușescu: „Numai împreună cu întregul popor vom asigura victoria societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului pe pământul României“.

Cristian POPIȘTEANU,
Gheorghe ZAHARIA

NICOLAE CEAUȘESCU:

UNITATEA DINTRE TRECUT, PREZENT ȘI VIITOR

■ Ne aflăm într-o regiune, într-un oraș cu vechi tradiții de luptă pentru progres, pentru democrație, care au adus în decursul veacurilor contribuții de seamă în lupta pentru formarea națiunii române, a statului național, a limbii, a culturii românești. S-a vorbit și ieri și azi despre acest trecut minunat. Într-adevăr, dacă luăm numai secolul al XIX-lea, perioada care începe cu înființarea Academiei Mihăilescu, căpătăm o imagine bogată a forțelor intelectuale pe care le-a dat Moldova, a contribuției ei de seamă la înflorirea științei și culturii românești. Aici au militat pentru cauza progresului și civilizației fără mulți oameni de seamă: Petru Poni, Hurmuzescu, Titu Maiorescu, Conta, Xenopol, Kogălniceanu, Iorga, Parhon, Călinescu și mulți alții; ei au înscris pagini nepieritoare în istoria României, au făcut ca renumele patriei noastre să străbată departe peste hotare, ca știința și cultura românească să-și câștige un loc de frunte în patrimoniul culturii universale. Aici s-au dezvoltat de timpuriu, odată cu nașterea clasei muncitoare, unele din primele cercuri socialiste și organizații muncitorești.

■ Suceava are vechi tradiții de luptă pentru eliberarea socială și națională. Vizitând această parte a României socialiste, am adus un omagiu lui Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei, și am putea spune, al tuturor românilor, care timp de aproape 50 de ani a finit sus steagul luptei pentru neaflinare, contribuind ca România să existe și să se înalte tot mai mândră spre soare. Atât la cetatea din Suceava, cât și la mândra Putna ni s-a vorbit cu entuziasm de trecutul de luptă al acestei părți a țării noastre. La cetatea de scaun ni s-a vorbit despre distrugerile care au avut loc și despre preocuparea de a păstra și restaura acest monument istoric, pentru a înfățișa oamenilor muncii trecutul minunat de luptă al poporului [...]

Am finit să aducem omagiul nostru memoriei marelui poet național Mihail Eminescu, acela care odată cu opera sa literară a făcut să apară pe bolta culturii românești un astru care va străluci în veci de veci, revărsând lumina și căldura în sufletele oamenilor, al poporului nostru. Aducem, de asemenea, un omagiu lui Ciprian Porumbescu, George Enescu, care au făcut să răsună melodia dăoasă a muzicii românești în întreaga țară și pe toate continentele lumii, melodii care arată ce suflet minunat are poporul român. N-am putea să nu reamintim memoria lui Nicolae Iorga, istoric și patriot care prin activitatea sa a adus o contribuție de seamă la cunoașterea trecutului poporului nostru. Suceava, regiune a patriei noastre, Bucovina, a dat mulți oameni de seamă. Cinstind memoria lor, preluăm tot ce a fost bun în trecutul poporului nostru. Fără acest trecut n-ar exista nici prezentul, și n-am putea săvârși nici viitorul. Socialismul, comunismul, se bazează pe tot ce omenirea a dat mai bun în toate domeniile de activitate în decursul veacurilor.

■ În cadrul vizitei noastre [în regiunea Argeș] am finit să mergem și la monumente care vorbesc de tradiția de luptă a poporului nostru și, totodată, de priceperea și de talentul său în creația artistică și culturală. Am vizitat monumente care datează încă de pe timpul Basarabilor, al lui Mircea, Neagoe, al lui Vlad Țepeș, al acelor voievozi care au pus de fapt bazele statului în Țara Românească. Cinstind memoria lor, noi am finit să subliniem încă o dată că lupta pe care au dus-o pentru neaflinarea țării noastre, pentru eliberarea de sub jugul străin a creat condițiile ca mai târziu să se poată înfăptui statul național unitar român, să se formeze națiunea română, să putem astăzi construi socialismul în România.

Am vizitat locuri unde revoluționarii din 1848 s-au adunat și au elaborat măsurile și

ideile care au călăuzit lupta de înfăptuire a aspirațiilor naționale și sociale din vremea aceea în țările românești. Am fost la locul unde a stat un timp Tudor Vladimirescu, la Golești, unde s-au întâlnit mai târziu revoluționarii din Țara Românească, printre care și Bălcescu, am asistat la evocarea unității dintre momentele importante ale pregătirii revoluției în Țara Românească — mă refer la tabăra de la Răteni, unde acum 118 ani Magheru își instruia formațiunile de luptă populare. Și, în încheiere, am vizitat casa unde a trăit o parte din viața sa scurtă, în cadrul familiei, Nicolae Bălcescu [...]

Oare cum ar fi posibil ca un partid care își propune să conducă poporul pe calea făuririi unei orînduirii mai drepte, a orînduirii socialiste, să nu cunoască trecutul de luptă? Îmi închipui că un asemenea partid ar fi sărac, ar fi lipsit de vlagă și fără nici o îndoială că nu s-ar putea bucura nici de sprijinul, nici de încrederea poporului. Or, tocmai pentru că partidul nostru continuă cele mai bune tradiții de luptă ale poporului, trage învățăminte din experiența trecutului și depune eforturi pentru a asigura mersul înainte spre o viață mai bună a poporului, pentru construirea orînduirii socialiste, el se bucură de stima și de încrederea nelimitată a întregului nostru popor.

Oare cum s-ar simți un popor care nu și-ar cunoaște trecutul, nu și-ar cunoaște istoria, nu ar prețui și nu ar cinstea această istorie? Nu ar fi ca un copil care nu-și cunoaște părinții și se simte străin în lume? Fără nici o îndoială că așa ar fi, tovarăși. Iată de ce noi avem datoria să cunoaștem, să studiem trecutul de luptă al poporului nostru. Avem un trecut cu care ne putem mândri. În condiții grele, poporul nostru și-a păstrat ființa națională. În această parte a lumii el a fost un factor de progres și civilizație, și-a adus contribuția la mersul înainte, pe calea unei vieți mai bune. Iată de ce noi, comuniștii, cîstînd pe cei care în trecut și-au dat viața pentru fericirea poporului, tragem din lupta lor învățăminte pentru prezentul pe care-l făurim și, totodată, pentru a pune bazele viitorului, educăm tineretul în spiritul dragostei și respectului față de luptă și munca înaintașilor. Numai așa tineretul nostru va învăța să ducă mai departe ceea ce au făurit înaintașii, ceea ce făurește generația de astăzi, să păstreze ca lumina ochilor și să întărească independența și suveranitatea patriei noastre.

■ Oltenia este bogată și în asemenea monumente, oltenii au într-adevăr tradiții glorioase de luptă — ca, în general, toți românii, pentru că, în fond, Oltenia, Muntenia, Ardealul și Moldova au constituit întotdeauna o unitate și, deși despărțite vremelnic, au luptat împreună, s-au ajutat între ele. Numai așa au putut învinge greutățile de-a lungul secolelor, ajungînd la formarea statului național unitar de astăzi. De aici, din aceste meleaguri ale României, s-au ridicat viteji de seamă, s-ar putea spune legendari, care nu au preceput nimic, nici

viața, pentru a asigura mersul înainte al poporului nostru, ca Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu. Deși nu era din Oltenia, Mircea cel Bătrîn tot pe aceste meleaguri a trăit multe din momentele grele ca și din cele de bucurie. Din Oltenia s-au ridicat oameni de seamă în domeniul artei, literaturii. Am vizitat astăzi Tirgu-Jiu unde am văzut unele din lucrările lui Brâncuși care, marcînd o etapă importantă în dezvoltarea artei, reprezintă mari valori ale culturii noastre și ale culturii universale. S-au ridicat din Oltenia oameni de talia lui Titulescu, care a militat neobosit pentru independența și suveranitatea României. Nu există domenii de activitate în care Oltenia să nu fi fost prezentă de-a lungul veacurilor și să nu-și fi adus aportul la dezvoltarea poporului nostru la formarea națiunii române, a culturii și artei naționale. Aceste monumente de artă și mărturii ale tradițiilor lupte naționale și sociale sînt o neprețuită comoară pentru întregul nostru popor și am considerat că venind în Oltenia nu putem să nu le vizităm, nu putem să nu aducem omagiul nostru aceloră căroră le datorăm faptul că poporul nostru a reușit să învingă greutățile înfrîinate de-a lungul secolelor și să-și păstreze ființa națională, să poată astăzi construi socialismul [...]

Există în Oltenia locuri legate de momente importante ale luptei revoluționare a clasei muncitoare, a Partidului Comunist Român, care, de asemenea, trebuie mai bine puse în valoare, urmărindu-se ca ele să constituie, împreună cu celelalte, un tot unic, pentru că de fapt nu se poate despărți lupta comunistilor, a mișcării revoluționare muncitorești, de lupta din trecut a poporului nostru; numai considerîndu-le ca un tot unic înțelegem mai bine de ce partidul nostru a reușit să devină cu adevărat exponentul năzuințelor naționale ale poporului, să se bucure de încrederea, respectul și sprijinul nelimitat al întregului nostru popor.

■ Regiunea dv., îndeosebi orașele Galați și Brăila, are un bogat trecut de activitate în cadrul mișcării muncitorești. Nu odată oamenii muncii din aceste orașe au dus lupte hotărîte împotriva exploatarei, pentru drepturi politice, pentru o viață mai bună. În aproape toate marile acțiuni ale proletariatului din țara noastră a fost prezentă muncitorimea din Galați și Brăila. Partidul nostru a avut întotdeauna, în regiunea dumneavoastră, o puternică organizație care, în condițiile ilegalității, a desfășurat o activitate intensă și și-a adus contribuția la înfăptuirea actului istoric de la 23 August, la cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare și trecerea la construirea societății socialiste în țara noastră.

■ Am trecut pe la Sarmizegetusa, am călătorit pe drumurile Hașegului — „țara” amintită încă din veacul al XIII-lea ca loc al cnezilor români, unde au domnit întemeietorii Țării Românești, voievozii Litovoi și urmașii lor Basarabi; am vizitat orașul Alba Iulia — locul

unde în 1600 Mihai Viteazul a fost proclamat „domn al Țării Românești, al Transilvaniei și a toată țara Moldovei”, realizând astfel, cea dintâi unire politică a întregii țări, reconstituind cadrul politic unitar al poporului român corespunzător unității sale reale. Am călătorit în frumoasa țară a moșilor, în locurile de unde s-au ridicat la luptă eroi ca Horia, Cloșca, Crișan sau ca Auram Iancu, care scria atît de frumos în testamentul ce l-a lăsat posterității: „Unicul dor al vieții mele este să-mi văd nația fericită” [...]

Partidul comunist, partidul de avangardă al clasei muncitoare a dezvoltat în noile condiții ale luptei revoluționare toate tradițiile progresiste, scumpe întregului nostru popor, le-a sporit continuu strălucirea. Vizitînd ieri Lupeni, am adus un omagiu eroicilor mineri care în 1929 s-au ridicat cu hotărîre împotriva exploataării, înscrind cu sîngele lor o măreață pagină în istoria eroicelor lupte muncitorești revoluționare din România. [...] În cursul vizitei la Gorunul lui Horia s-a evocat unul din momentele importante ale acestei lupte, acela al constituirii în 1935 a Frontului Popular Antifascist, care a reunit forțele democratice în frunte cu partidul comunist.

Ne-am întîlnit, de asemenea, pe parcursul vizitei cu locuri legate de numele unor personalități de seamă din istoria științei și tehnicii românești, oameni ale căror fapte și strădanii au constituit o strălucită afirmare a genului creator al poporului nostru. Dintre acestea, un loc de cinste l-a ocupat Aurel Vlaicu, de numele cărui se leagă începuturile tehnicii aeronauticii românești. Datorită strădanțiilor lui Vlaicu și altor pionieri ai aviației, România se numără printre primele țări din lume care au posedat un avion original, inventat, construit și pilotat de unul din fiii săi.

■ Vizitînd regiunea Ploiești ne-am oprit cu adîncă emoție la Tîrgoviște — străvechea cetate de scaun a Țării Românești — care timp de aproape trei veacuri a jucat un rol deosebit de important în existența poporului nostru. De numele acestei localități este legată viața și lupta unora dintre cele mai glorioase figuri de conducători ai poporului nostru din trecut — printre care voievozii Mircea cel Bătrîn, Vlad Tepeș, Mihai Viteazul, Neagoe Basarab și Matei Basarab — care au pus mai presus de orice libertatea și neamîrnarea patriei. Luptînd cu vitejie împotriva cîrpișorilor, ei au făcut posibile succesele de mai tîrziu în înfăptuirea statului național român, au pregătît condițiile pentru dezvoltarea națiunii române, ne-au permis nouă să trecem la construirea socialismului [...] La Tîrgoviște au apărut cele dintîi tipărituri românești care au marcat un moment esențial în dezvoltarea limbii și culturii poporului român. Din această regiune s-au ridicat, sau aici și-au desfășurat o bună parte din activitatea lor, numeroase personalități proeminente ale țării noastre, savanți de renume mondial ca Teodor Diamant, Nicolae Iorga, Traian Săulescu, mari scriitori și poeți ca I.L. Caragiale, Eliade Rădulescu, Cîrloa, Gr. Alexandrescu, Hașdeu, poeții

Văcărești, Basarabescu, Brătescu-Voinești; pictori celebri ca Nicolae Grigorescu, Petrașcu, Ștefan Popescu, Iser; actori de seamă ca Bulandra, Manolescu, Maximilian și mulți alții. Din rîndul poporului s-au ridicat în lupta grea pentru neamîrnare, oameni înaintași care și-au consacrat viața propășirii culturii, științei și artei românești, formării limbii naționale — indispensabile pentru orice națiune care vrea să trăiască independentă.

■ Fie ca memoria celor ce au căzut la Mădărești, Mădărești și Oituz, oprind cu pieptul lor armatele imperialismului german, să trăiască vesnic în conștiința poporului, îmbărbătîndu-l întotdeauna în lupta pentru binele și prosperitatea Republicii Socialiste România.

■ Pentru totdeauna au rămas înscrise în istoria patriei luptele minerilor Văii Jiului din anul 1918, cînd au preluat la Petroșeni controlul puterii cu ajutorul gărzilor înarmate, trecînd la înfăptuirea unor prefaceri revoluționare. Prin obiectivele pe care și le propunea, Consiliul muncitoresc, creat atunci, dădea glas năzuinței minerilor și maselor populare din această parte a țării spre desăvîrșirea unității naționale a României în cadrul unei republici democratice. Minerii din Valea Jiului au contribuit la înfăptuirea statului național român unitar.

Partidul Comunist Român a avut în permanență în Valea Jiului organizații puternice, care au adus o contribuție deosebită în lupta revoluționară pentru smulgerea puterii din minile claselor exploatare, pentru cucerirea dreptului poporului român de a hotărî singur asupra destinului sale.

Eroicele lupte ale minerilor din Lupeni din august 1929 — reprimare sîngeră de regimul burghez-moșieresc — au constituit o viguroasă afirmare a combativității revoluționare a întregii noastre clase muncitoare, care, sub conducerea partidului comunist, s-a dovedit a fi cea mai devotată apărătoare a intereselor poporului, cea mai consecventă forță de progres a țării.

■ Ne aflăm în comuna unde în 1907 jăranii, apăsăți de jugul moșieresc, s-au răscolit pentru dreptul de a fi stăpîni pe pămîntul pe care-l munceau, pentru dreptul la o viață liberă, independentă, fără stăpîni și asupritori.

Flacăra răscălei aprinsă în februarie 1907 la Flămînză a cuprins întreaga țară românească. Toate satele, întreaga jărdăime s-au ridicat la luptă împotriva feudalismului, împotriva moșierimii, a regimului burghez-moșieresc, cu hotărîrea de a scutura jugul asupritorilor. Această luptă, a adevărat, s-a soldat cu peste 11 000 de victime — jărani, răpuși de gloanțele burgheziei și moșierimii [...]

Iată de ce, participînd la acest miting al jărdăimii din Botoșani, din comuna Flămînză, ne reamintim cu evlavie de cei care au aprins flacăra răscălei din 1907, aducem omagiu nostru tuturor acelor care, de-a lungul secolelor,

au udat pământul românesc cu sîngele lor și prin munca și lupta lor au făurit România de astăzi.

■ După cum știți, acum trei ani am aniversat aici împlinirea a 100 de ani de la înființarea primei organizații muncitorești din Reșița, care a avut legături cu Internaționala I. Istoria Reșiței este deci strîns legată de istoria dezvoltării mișcării revoluționare din România și, ulterior, de istoria creșterii și dezvoltării partidului comunist. Aici, la Reșița, a existat o puternică organizație a partidului comunist; a existat, de asemenea, după cum știți, aici, o organizație a Partidului social-democrat; după unificare, din aceste organizații s-a dezvoltat o puternică organizație a Partidului Comunist Român, care conduce întreaga activitate de construcție socialistă din Reșița.

■ Istoria vorbește că încă cu 5 500 de ani în urmă pe aceste meleaguri existau așezări omenestii. În epoca statului geto-dac s-a dezvoltat așezarea Drobeta, care, după cum știți, a dăinuit multă vreme; descoperirile atestă că, practic, în toată perioada de la înființarea sa și pînă astăzi această așezare a fost — dacă se poate spune așa — un simbol al dezvoltării poporului român, deoarece timp de aproape 2 000 de ani, în împrejurări grele, locuitorii au înfruntat năvălirile, au făcut față greutăților, păstrîndu-și existența, contribuind prin aceasta la menținerea și afirmarea ființei poporului român.

Vă mindriți cu primul pod construit acum aproape 2 000 de ani, așa cum, pe bună dreptate, astăzi vă mindriți cu cea mai mare hidrocentrală de pe Dunăre — expresie a genului creator al poporului român, a forței societății socialiste pe care o edificăm în România [...]

Avînd în vedere că sărbătorim existența a 1850 de ani a orașului, ne-am consătuțit aici, cîșiva membri ai conducerii de partid și de stat, și am hotărît să dăm municipiului dumneavoastră denumirea de municipiul Drobeta-Turnu Severin. Înмănușchind aceste două denumiri ale municipiului într-una singură, dorim să subliniem și mai mult unitatea dintre trecut, prezent și viitor, faptul că poporul român există de veacuri și va dăinui peste veacuri pe aceste meleaguri, edificînd cea mai înaltă societate din lume — comunismul! [...]

Aici, la Turnu Severin, în anii 1918-1920 au avut loc puternice lupte revoluționare. Reprezentanții ai organizației revoluționare de aici au luat parte la constituirea Partidului Comunist Român în 1921 [...]

Întotdeauna, în anii ilegalității, am avut la Turnu Severin o puternică organizație revoluționară; aș menționa numai faptul că în alegerile din 1936 mehedințenii au provocat înfrîngerea forțelor reacționare, înscrind prima victorie a forțelor unite democratice din România. În timpul războiului, la 23 August 1944, mehedințenii au răspuns cu însufleșire apelului Partidului Comunist Român, aducînd o contribuție de seamă la realizarea cu succes a insurecției naționale antifasciste, la transforma-

rea democratică, revoluționară a României și apoi la toate acțiunile care au urmat în opera de construcție socialistă.

■ Istoria acestei localități se pierde în timpuri străvechi. Încă de pe vremea statului dac al lui Burebista, pe teritoriul de astăzi al municipiului exista o localitate înfloritoare. Izvoarele istorice vorbesc, de asemenea, de existența pe aceste meleaguri a unui mare și puternic voievodat — cel al lui Menumorut. Apoi, astăzi de populația băstinașă, pe aici s-a așezat populația maghiară. A început astfel conviețuirea milenară a românilor și maghiarilor, care, muncind și luptînd împreună, au ridicat tot ceea ce există astăzi pe aceste meleaguri. Ei au avut de înfruntat multe greutăți, au trebuit să ducă multe bătălii împotriva asupritorilor [...].

Încă în 1780, iobagii români și maghiari s-au ridicat împreună împotriva feudalilor. În războiul fărâșilor condus de Doja, românii și maghiarii au luptat, de asemenea, laolaltă. Aici a poposit în anul 1601 Mihai Viteazul cu oastea lui. Mișcările revoluționare din 1703-1711, conduse de Francisc Rakóczi II, au reunit sub stindardul pe care era scris "Pentru patrie, pentru libertate" populația română și maghiară.

Răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan a avut un puternic răsunet și pe meleagurile sătămărene. Revoluția din 1848 a marcat, de asemenea, momente importante de colaborare între români și unguri în lupta împotriva asupritorilor. Este cunoscută, totodată, activitatea desfășurată de Vasile Lucaci pe aceste meleaguri, precum și participarea sătămărenilor la realizarea statului național român în 1918. Este, de asemenea, vie în mintea noastră tradiția revoluționară a clasei muncitoare din municipiul dumneavoastră, participarea sătămărenilor la greva generală din 1920, precum și la luptele desfășurate în perioada dintre cele două răboaie mondiale împotriva jugului asupririi burghezo-mozierestii. Este cunoscută, totodată, participarea activă a sătămărenilor la lupta împotriva fascismului, pentru eliberarea patriei. Putem spune acum, la această sărbătoare, că istoria milenară a municipiului Satu Mare este strîns legată de conviețuirea frățască, de munca și lupta comună a românilor și maghiarilor. Viața i-a învîdat că trebuie să concluzioneze întotdeauna strîns uniți, să se opună întotdeauna asupririi, politici de învrăj-bire națională, să facă totul pentru a întări solidaritatea și frăția de muncă și luptă, constituind un tot unic în eforturile pentru edificarea socialismului și comunismului în patria noastră comună!

Nicolae Ceaușescu, România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate, vol. 1: pp. 426-427, 434-435, 472-474; vol. 2: pp. 16-17, 55-57, 305-307, 466; vol. 3: pp. 339, 597-599; vol. 6: p. 450; vol. 7: pp. 301-303, 720-721.

GRUPURILE SOCIALISTE ROMÂNE DE LA PARIS LA ÎNCEPUT DE SECOL

FLORIAN TĂNĂSESCU, MARIAN ȘTEFAN

După unele aprecieri, în 1910, numărul studenților români aflați în capitala Franței se ridica la aproape 250. O întreagă pleiadă de savanți și cărturari români s-a format acolo, sub înfrurirea idelilor socialiste, pe care le-au cunoscut și îmbrățișat în anii studenției: dr. Emil Racoviță, dr. I. Cantacuzino, dr. Dimitrie Voinov, Dionisie Many, C.D. Anghel, dr. G. Irimescu, prof. P. Anghel, George Diamandy, Ion Eustațiu, prof. Paul Bujor, Iancu Procopiu și alții. Ei au întemeiat organizații militante—cum au fost Cercul studenților socialiști români de la Paris și Cercul de studii socialist—au editat publicații, ca Dacia viitoare, printre al cărei colaboratori s-au numărat Friedrich Engels, Paul Lafargue, Gabriel Deville, Georges Sorel, C. Dobrogeanu-Gherea, Ionescu Raicu-Rion, dr. Ștefan Stăncă și alții.

După modelul cluburilor din țară

Studenților — care constituiau majoritatea covârșitoare a grupului socialist român de la Paris — li s-au alăturat, treptat, și numeroși muncitori. Unii dintre aceștia se aflau acolo pentru a se perfecționa într-o meserie, alții în căutare de lucru. Unii dintre ei s-au stabilit definitiv la Paris.

Pînă în 1907, numărul celor propoși pe pămîntul Franței a fost relativ scăzut, dar după acest an a cunoscut o creștere însemnată. Măsurile represive ale autorităților românești împotriva țărănilor răsculați au lovit și organizațiile muncitorești, îndeosebi sindicatele. Prevalîndu-se de Legea străinilor din aprilie 1881 și eludînd articolul 11 al Constituției, care garanta protecția tuturor persoanelor aflătoare în România, guvernul a expulzat un mare număr de socialiști din rîndul supușilor străini naturalizați, învinuindu-i de a fi instigatori ai răscoalei. Totodată, spre a evita măsurile represive ale autorităților, alți numeroși socialiști români au luat calea străinătății. Printre cei care, din diferite motive, au fost nevoiți să pără-

sească țara amintim pe: dr. Cristian Racovski, muncitorul cizmar Vasile Agnastone, membru în comitetul Sindicatului cizmarilor din București și casierul Comisiei Generale a Sindicatelor din România, publicistul Barbu Lăzăreanu, lucrătorul cizmar Radu Florescu, frații Gustav și Iosif Hoppe, Iosif Ciser, ziaristul Leonard Pauchero, Teodor Mareș și Toma Helcu — muncitori din Brăila — frații tipografi Ghehardt, muncitorii Gheorghe Munteanu, Nae Litea, S. Cațian, A. Matiaș, toți din Galați, Constantin Covaci — membru al Sindicatului metalurgist din Galați — tipograful Leon Rintzler din București, brutalul Alexe Varnali din Giurgiu, Grigore Ciucurescu, Alexandru Damian și mulți alții care au plecat la Paris, Berlin, Viena și în alte orașe europene sau au traversat oceanul, ajungînd în Statele Unite ale Americii. Lor li s-au alăturat, în anii următori, Toma Dragu, Barbu Eftimiu, Ion Sion, Ottoi Călin, Mihail Macavei, Alexandru Nicolau, Constantin Popovici, David Fabian, Constantin Mănescu și alții.

Prezența unui număr mare de socialiști români în capitala Franței a reactualizat ideea constituirii unei organizații, care să le creeze condiții pentru con-

tinuarea activității lor politice. Ideea era vehiculată încă din lunile mai-iunie 1907, dar realizarea ei practică a fost posibilă ceva mai tîrziu. Deși există numeroase documente privind activitatea acestei organizații, pînă acum istoriografia noastră i-a acordat mai puțină atenție.

Denumit Grupul muncitorilor socialiști români de la Paris, dar cunoscut mai mult în literatură socialistă cu inițialele sale — G.M.S.R.P., organizația cuprindea și intelectuali, dar, majoritatea membrilor o formau muncitorii. Sediul său s-a aflat pe Rue Dupetit-Thaurs nr. 6 și mai apoi pe Rue Dupuis nr. 1 (în localul cunoscut sub numele de Maison Messe). Cînd numărau participanților la întruniri depășea capacitatea propriului sediu, întrunirile erau organizate la **Maison Commune** — în sala de sedințe pusă la dispoziție de Federația socialistă din Departamentul Senei.

Grupul socialiștilor români de la Paris urmărea două obiective: demascarea samavolnicilor comise de guvernele burghezo-moșierești împotriva mișcării muncitorești și sprijinirea materială și morală a organizațiilor socialiste din România. Organizat după modelul cluburilor socialiste din țară, avea un comitet de conducere for-

I. Sion

Barbu Lăzăreanu, primul secretar al Grupului muncitorilor socialiști români de la Paris

Radu Florescu, unul dintre cei mai activi membri ai grupului; în anii celui de-al doilea război mondial a participat, alături de alți români, la mișcarea de rezistență antihitleristă din Franța, fiind vicepreședinte al Frontului Național Român, organizație al cărei președinte a fost Traian Vuia

mat dintr-un secretar și cinci membri. Primul secretar a fost desemnat în persoana lui Barbu Lăzăreanu.

În primele luni după constituirea sa, activitatea grupului s-a concretizat într-un ciclu de conferințe de educație socialistă și cultură generală, care erau expuse săptămânal în fața unui număr tot mai mare de participanți.

Prima întrunire publică

Într-un oraș mare nu era deloc ușor să convoci la diferite acțiuni pe membrii grupului, risipiți în tot Parisul, uneori în suburbii, ba chiar în localitățile învecinate. Grupul nu dispunea de mijloace financiare pentru a edita un organ propriu de presă și a apelat la socialiștii francezi, care le-au oferit coloanele cotidianului *L'Humanité*. La sfârșitul lunii februarie 1908, ziarul a publicat primul apel al grupului, intitulat **Către socialiștii români din Paris**, prin care aceștia erau convocați la întrunirea ce urma să aibă loc la 15 martie 1908, cu prilejul împlinirii unui an de la răscola din 1907. În același scop, s-au editat și manifeste răspândite în cartierele Bastille, République și Montmartre, unde locuiau numeroase familii de români.

Zeci de muncitori și intelectuali români s-au prezentat la

data respectivă în sala de ședințe a G.M.S.R.P. După ascultarea cuvântărilor, s-a adoptat o moțiune de protest împotriva poliției represive a guvernanților români.

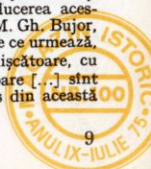
În ziua de 10 mai 1908, reprezentanța diplomatică română din Paris a organizat o slujbă religioasă în cinstea lui Carol I. Socialiștii au folosit prilejul pentru a protesta din nou, în fața opiniei publice internaționale, împotriva represiunilor din 1907. Cu câteva săptămâni înainte, G.M.S.R.P. a tipărit o chemare răspândită în mii de exemplare; *L'Humanité* a publicat un apel al grupului prin care muncitorii români erau invitați să participe la întrunirea din 10 mai. În dimineața respectivă, protipendada română din Paris se afla la biserica ortodoxă din Rue Jean de Beauvais. După slujbă, ministrul plenipotențiar, atașatul militar și celelalte persoane oficiale au fost întâmpinate la ieșirea din biserică de către Radu Florescu, unul dintre membrii G.M.S.R.P., care — în semn de protest împotriva regimului politic din țară — le-a înmănat câte un exemplar din chemarea adresată de grupul muncitorilor români aflați în capitala Franței.

Seara, s-a desfășurat o întrunire publică în sala **Maison Commune**. La intrare, fusese organizat un stand cu broșuri

ale Cercului de editură socialistă din București, exemplare din ziarul **România muncitoare** și din revista **Viitorul social**. Sala fusese pavoazăată cu afișe ale Cercului „România muncitoare”, portrete ale lui Marx, Engels și ale altor teoreticieni și fruntași ai mișcării muncitorești internaționale.

Barbu Lăzăreanu a deschis întrunirea, după care muncitorul Radu Florescu a ținut o cuvântare mai amplă, arătând că atât întrunirea precedentă, cât și cea de față aveau profunde semnificații politice. Convocată intenționat în ziua de 10 mai, ea urmărea să atragă atenția opiniei publice europene asupra politicii de clasă promovată de burghezia și moșierimea română care au dezlănțuit o furibundă prigoană împotriva mișcării muncitorești.

Întrunirea s-a încheiat seara târziu. Textele cuvântărilor au fost publicate, la scurt timp, de către Cercul de editură socialistă din București într-o broșură cu titlul **Repreșiune și prigoniri**. În introducerea acesteia, semnată de M. Gh. Bujor, se spunea: „Paginile ce urmează, cu accentele lor mișcătoare, cu muștrările biciuitoare [...] sînt un moment prețios din această

viață de surghiun, de gândire, de durere și de frământare a alungaților și expatriaților noștri [...] Departe de țara lor, acești proscriși ai guvernanților noștri caută să lupte acolo, așa cum le îngăduie împrejurările, pentru mișcarea din care fac parte, pentru mișcarea sindicală și socialistă din țară [...] Ei își fac datoria răsundind ca un ecou la toate protestările noastre, vestind lumii greutățile prin care trecem. Și cu inima înșirgerată de durere, dar cu cea mai bărbătească energie, ei biciuiesc corupția, reacționarismul...

Forța de convingere a adevărului

Sfârșitul anului 1908 și o bună parte din cel următor au fost consacrate unor manifestări legate de campania pentru introducerea votului universal în România. La 9 decembrie 1908, s-a ținut o ședință în finalul căreia s-a adoptat următorul document:

„Grupul socialistilor români din Paris recunoaște:

- a) că introducerea votului universal, egal, direct și secret trebuie să formeze un postulat de primă importanță pentru clasa muncitoare din România;
- b) că pentru realizarea acestei reforme, clasa muncitoare nu are a se baza pe nici una din păturile conducătoare din România, că ea singură va trebui să lupte pentru cucerirea ei, pregătindu-se și reorganizându-se puternic”.

Acțiunea a fost continuată cu un ciclu de conferințe și întruniri, tot în problema sufragiului universal.

La 1 Mai 1909, în localul G.M.S.R.P. s-a ținut o întrunire la care a luat cuvântul și dr. Cristian Racovski. El a vorbit despre însemnătatea și semnificația zilei de 1 Mai, despre votul universal și sensurile profunde ale manifestărilor internaționaliste ale proletariatului. Activitatea lui Racovski — pe atunci membru al G.M.S.R.P. — s-a desfășurat și în alte direcții. El a publicat numeroase articole în reviste și ziare de largă circulație europeană, cum erau *Combat social* — organul Federației socialistilor din sudul Franței — *Courrier Européen*, *Le Socialisme*, *Les Documents du pro-*

grès, *Revue de la paix*, *Arbeiter Zeitung* și a editat lucrarea *Les persécutions politiques en Roumanie*, apărută în cursul anului 1909. Aflat în permanentă legătură cu mișcarea muncitorească din țară, el a fost delegat, împreună cu Alecu Constantinescu, să reprezinte mișcarea sindicală din România la Conferința internațională sindicală de la Paris (26-29 august 1909). Cu acest prilej, Racovski a făcut cunoscut celor prezenți stadiul în care se găsea mișcarea noastră și, la propunerea sa, Conferința a votat o moțiune de protest împotriva prigonirilor din România.

„Cazul Racovski”, apărut în legătură cu expulzarea lui de către autorități, a reținut atenția opiniei publice interne și străine timp de aproape cinci ani (din 1907 până în 1911). Manifestările organizate în scopul susținerii sale semnificau solidaritatea cu toți cei ce aveau de suferit de pe urma măsurilor arbitrare ale guvernanților români. La 31 octombrie 1909, G.M.S.R.P. a organizat o întrunire de protest împotriva intenției guvernului român de a retrage cetățenia lui Cristian Racovski. La această acțiune au participat câțiva lideri ai Partidului Socialist Francez, care au rostit cuvântări, numeroși muncitori francezi și unii membri ai Cercului socialist slav de la Paris. Întrunirea a adoptat o moțiune de protest împotriva acțiunii guvernului român.

Prezența lui Racovski la ședințele și manifestațiile organizate de G.M.S.R.P. a stîrnit interes în rândurile studenților români din Paris. Mulți dintre ei, induși în eroare de presa guvernamentală din România, veneau cu intenția vădită de a provoca pe participanții la adunări. În 1912, Grigore Filipescu, fiul lui Nicolae Filipescu, student pe atunci, reamintindu-și de anii trăiți în capitala Franței, scria: „Studentii naționaliști veniseră [la una din întrunirile G.M.S.R.P. — n.a.] în număr covârșitor. Știind că doctrina naționalistă nu rezistă unei discuții obiective, ei se concentraseră în număr mare cu gândul de a face scandal”. După discursul lui Racovski asupra stării mizerabile a țaranului român și asu-

pra concepției socialiste privind rezolvarea problemei agrare studenții au rămas descumpăniți. „Atta adevăr era în ceea ce spunea Racovski, că naționaliștii cari veniseră cu gândul de a batjocori pe omul acesta, se rușinară și sfîrșiră prin a face ovatii, care nu mai conțineau, oratorului socialist. Atunci am înțeles că credința pe care o propovăduiește d-rul Racovski nu poate să nu învingă”.

„Credincios țelului ce și-a propus”

Socialiștii români din Paris au urmărit cu atenție evenimentele din țară și au încercat, în măsura posibilităților, să participe direct la desfășurarea lor. În ianuarie 1910, la București s-au deschis lucrările Congresului de reconstituire a partidului politic al clasei muncitoare. Printre delegați se afla și Nina Arbore¹, ca reprezentant a G.M.S.R.P.

Înimosul grup a organizat noi acțiuni, bucurându-se de participarea și sprijinul tot mai eficient al conducerii Partidului Socialist Francez. Dealtfel, Comitetul Executiv al P.S.F. și Confederația Generală a Muncii din Franța au făcut publică hotărârea de a lua sub protecția lor Grupul socialistilor români de la Paris. În acest spirit, la mitingul de protest împotriva „Legii scelerate” din 1909², desfășurat la 2 februarie 1910, au participat reprezentanți de frunte ai mișcărilor sindicale și ai P.S.F. (J. Longuet, H. Lagardelle și L. Jouhaux).

G.M.S.R.P. a găsit numeroase mijloace de sprijinire a mișcării muncitorești din țară: trimiterea unor sume de bani strînși de românii din Paris (printre cei care subscriau se număra și savantul Emil Racoviță), difuzarea broșurilor Cercului de editură socialistă din București și a publicațiilor *România muncitoare* și *Viltorul social*, trimiterea de ziare și lucrări socialiste străine în țară,

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7/1971.

² Este vorba de legea adoptată de Adunarea deputaților din România la 30 decembrie și a doua zi de Senat, prin care se interzicea dreptul de asociere și de grevă a tuturor salariaților statului, județelor și comunelor, precum și existența contractului colectiv de muncă.

informarea operativă, prin intermediul scrisorilor și articolelor, privind situația mișcării muncitorești din această parte a Europei ș.a.m.d. Unii dintre membrii grupului (Toma Dragu, Alexandru Nicolau) au tipărit lucrări în care se analiza evoluția vieții social-politice din România anilor premergători primului război mondial.

Ziarele și revistele muncitorești din țară, în coloanele cărora se întâlneau frecvent corespondențe sau articole semnate de membri ai grupului, aveau cuvinte de apreciere la adresa G.M.S.R.P. „După o neîntrepută și rodnică activitate de peste patru ani și după ce a biruit toate dificultățile care i-au pus uneori în primejdie existența, Grupul muncitorilor socialiști români din Paris, credincios telului ce și-a propus de la întemeierea lui, dă astăzi o mai largă desfășurare programului său de propagandă, de cultură științifică și de educație socialistă” (**România muncitoare**, din 5 ianuarie 1912).

Socialiștii români din Paris s-au declarat cu hotărâre împotriva pregătirilor de război în care se aflau angrenate marile puteri imperialiste. La 9 octombrie 1913, au organizat o întrunire antirăzboinică, care a fost și ultima manifestație publică a grupului înainte de declanșarea primului război mondial. Precipitarea evenimentelor internaționale a determinat încetarea temporară a activității organizației socialiste a muncitorilor români de la Paris.

Vremuri noi

Emigrația română din Franța a jucat un rol important în susținerea în fața străinătății a legitimității aspirației poporului român la desăvârșirea unității statale. În primăvara anului 1919, noile eforturi în direcția reorganizării activității socialiștilor români aflați în capitala Franței s-au concretizat prin înființarea unei noi organizații — Grupul socialiștilor români de la Paris (Groupe des socialistes roumains à Paris). El cuprindea două categorii de membri: cei stabiliți definitiv în Franța și încadrați în organizații ale Partidului Socialist Francez și cei care se aflau, temporar, din diverse motive la Paris și care erau membri

ai Partidului Socialist Român. Aceștia din urmă constituiau majoritatea și, din acest motiv, organizația era socotită o secțiune a Partidului Socialist Român. Spre deosebire de vechiul grup, noua organizație era mai bine încheată. Membrii săi au primit carnet, plăteau o taxă de înscriere și cotizau lunar; ei își desfășurau activitatea pe baza unui statut, inspirat după cele ale organizațiilor socialiste din patrie.

Membrii grupului au colaborat intens cu socialiștii din alte țări. Împreună cu grupul socialiștilor italieni au inițiat federația organizațiilor socialiste străine din Paris și, apoi, a celor din întreaga Franță. Scopul federației, în concepția inițiatorilor ei, consta în stringerea legăturilor de colaborare între partidele muncitorești din diverse țări, în coordonarea activității socialiștilor străini aflați în Franța. La apelul lansat de români și italieni s-au primit răspunsuri favorabile din partea grupurilor socialiste sîrb (studenți), sîrb (muncitori), rus și spaniol.

Deși restrîns ca număr — în 1919 avea 40 membri — grupul a reușit să aducă servicii importante mișcării muncitorești din țară. David Fabian, Constantin Mănescu, Radu Florescu, H. Sternberg, C. Paraschivescu-Bălăceanu, C.C. Petrescu, Barbu Eftimiu, E. Rădulescu, L. Aron și ceilalți membri ai grupului au menținut strîns legături cu partidul socialist și mișcarea sindicală din țară. Astfel, a fost organizat un schimb între redacția **Socialismului** și cele ale unor publicații periodice franceze, ca și cu cele ale ziarelor **Volksrecht** (Zürich), **Bernertagwacht** (Bern) etc. În același timp, grupul a inițiat traducerea în limba română a numeroase lucrări teoretice, aparținînd unor gînditori socialiști reprezentativi din străinătate. În cursul anilor 1919 și 1920, Cercul de editură socialistă din București și redacțiile ziarelor **Socialismul** și **Lupta socialistă** (Ploiești) au primit și publicat traduceri din numeroase broșuri de propagandă socialistă. În septembrie și iulie 1919, C.C. Petrescu, unul din membrii grupului, a avut interesante convorbiri cu secretarul Partidului Socialist Francez, Ludovic Oscar Frossard,

consemnate de acesta din urmă în articolul **Mișcarea socialistă în Franța. Însemnări asupra partidului**, apărut în **Socialismul**. Petrescu a colaborat la publicația **La Revue communiste**, care apărea la Paris — începînd din anul 1920, cu fonduri puse la dispoziție de avocatul român Mihail Cerchez — și care număra printre colaboratorii săi pe V.I. Lenin, Clara Zetkin, C. Racovski, Karl Radek ș.a.

În schimbul de corespondență cu mișcarea din țară, grupul de la Paris s-a pronunțat pentru transformarea Partidului Socialist Român în partid comunist. David Fabian trimitea, în noiembrie 1919, secretarului de atunci al P.S.R., Ilie Moscovici, o lungă epistolă prin care aducea o seamă de argumente în favoarea transformării partidului. Constantin Mănescu expedia, la 23 februarie 1920, prietenului său Alecu Constantinescu o scrisoare, de fapt, un veritabil **credo** revoluționar — în care se declara ferm pentru transformarea partidului: „Voi căuta să scriu ceva pentru **Lupta socialistă**; probabil că tot ce voi scrie va fi pentru a III-a Internațională, altceva nu pot scri, nu pot călca peste convingerile mele...”

Orientarea net revoluționară a grupului de la Paris a dus la transformarea sa în grup comunist, la o dată apropiată de cea a constituirii în țară a Partidului Comunist Român.

Cele cîteva episoade prezentate aici ilustrează legătura organică dintre mișcarea muncitorească din România și grupurile socialiste ale muncitorilor români din străinătate. Mișcarea revoluționară din țară a avut astfel posibilitatea să-și lărgească relațiile sale tradiționale cu mișcarea muncitorească internațională. Așa cum se subliniază în **Programul Partidului Comunist Român**, încă de la începuturile sale, mișcarea muncitorească din România, consecventă principiilor internaționalismului proletar, și-a dezvoltat colaborarea cu celelalte detașamente ale proletariatului, a luat parte activă la dezbaterile celor mai importante probleme ale mișcării muncitorești internaționale.

Istoria însăși a confirmat justetea și necesitatea obiectivă a actului săvârșit de Mihai Viteazul, prin realizarea ulterioară a idealului său — ideal al tuturor românilor — prin înfăptuirea în epoca modernă a statului național român unitar. Iată de ce Mihai Viteazul rămîne o figură luminoasă, progresistă în cartea de aur a poporului român.

NICOLAE CEAUȘESCU

(Din cuvîntarea la grandioasa adunare populară consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar Alba Iulia)

MIHAI VITEAZUL ȘI ROMÂNII TRANSILVĂNENI

Prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU

Pregătind unirea românilor de pe tot pămîntul românesc sub o singură stăpînire¹, Mihai Viteazul a acționat cu deosebită clarviziune și înțelepciune. El era conștient că, pentru a realiza unirea celor trei țări române, trebuia să aibă oameni de încredere, pe care să se poată bizui la timpul potrivit, pentru a însuși masele populare; legăturile sale cu românii transilvăneni în perioada anterioară Unirii sînt o dovadă grăitoare în acest sens. În Transilvania, aflată pe atunci sub stăpînire străină, Mitropolia de la Alba Iulia era singura instituție românească, iar ierarhii și preoții ei erau îndrumători și conducători — adeseori nu numai spirituali — ai poporului român. Atenția lui Mihai s-a îndreptat, deci, de la început, către slujitorii Bisericii Ortodoxe române din Transilvania. Acelorași țeluri s-a datorat și faptul că, după Unire, a cerut Dietei să scutească de iobăgie preoțimea românească din Transilvania, care, veacuri de-a rîndul, a suportat, alături de masele de țărani, toate obligațiile iobăgești.

Prevederile unui tratat de alianță

În 1595, Mihai Viteazul a trimis la Alba Iulia o solie alcătuită din membri ai înaltului cler și cîțiva boieri, ca să încheie o alianță antiotomană cu principele Sigismund

Báthory; alături de obiectivele majore ale tratatului înche-

iat la 20 mai 1595, una din clauzele sale prevedea ca toți preoții de mir și călugării

Viziune de ansamblu a ctitoriei lui Mihai Viteazul la Alba Iulia (reconstituire după planul făcut de arhitectul Giovanni Visconti Morando în 1711 și după săpăturile arheologice făcute de către Muzeul din Alba Iulia)

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 5/1975.

români „să fie lăsați în obiceiul și tradiția din vechime, cu ritul, ceremoniile și libertățile lor”. Era o mare biruință a solilor domnului român, căci pînă atunci Biserica ortodoxă românească din Transilvania era „tolerată”, lipsită de drepturi, spre deosebire de celelalte patru confesiuni, socotite „recepte” (acceptate de oficialitate): catolică, luterană, calvină și unitariană. În continuare, se prevedea că toate bisericile românești din Transilvania să fie „sub jurisdicția sau ascultarea mitropolitului din Țirgoviste, după dispoziția dreptului bisericesc și a rînduielilor acelei țări [Țara Românească — n.n.] și își vor putea strînge veniturile lor îndătinat și obișnuite”.

Prevederile acestea au determinat pe unii istorici să afirme că Biserica română din Transilvania — cu supremul ei for de conducere: Mitropolia din Alba Iulia — a fost pusă sub conducerea sau „jurisdicția” Mitropoliei Ungrovlahiei, cu reședința la Țirgoviste. Este adevărat că, încă din anul 1401, mitropolitul Ungrovlahiei se intitula „exarh al Plaiurilor și a toată Ungaria” — prin „Plaiuri” înțelegîndu-se Transilvania — calitate pe care și-a menținut-o pînă în anul 1701, cînd Mitropolia din Alba Iulia și-a încetat existența. Dar titlul de exarh trebuie interpretat în sensul de **reprezentant** al Patriarhiei ecumenice (cea mai înaltă autoritate bisericească în Răsăritul ortodox) în aceste regiuni (Plaiuri), unde Patriarhia nu și-a putut exercita direct autoritatea, întrucît, pînă la 1541, ele au aparținut unui regat feudal catolic care n-ar fi admis nici un amestec al unui patriarh ortodox. Nu trebuie să vedem o subordonare sau o „dependență” a Mitropoliei din Transilvania de cea a Ungrovlahiei nici în faptul că titularii celei dintîi erau hirotoniți la Țirgoviste, iar după 1668 la București.

În Biserica ortodoxă, hirotonia unui arhieru (episcop sau mitropolit) se face de cel puțin doi alți arhieru. Aceasta înseamnă că un mitropolit transilvănean nou ales, nu putea fi hirotonit la Alba Iulia, de vreme ce în Transilvania mai exista un singur

episcop, la Vad, a cărui eparhie și-a încetat existența de la mijlocul secolului XVII. Mitropolia Transilvaniei era autonomă, cu o conducere proprie, cu rînduielele ei specifice, fără să se observe vreun amestec în treburile ei interne din partea mitropoliților Țării Românești. Ajutoarele pe care le-a primit, secole de-a rîndul, de la domnii, mitropoliții și episcopii munteni și moldoveni constituie o expresie a unității spirituale a celor trei țări românești, în ciuda hotărîrilor nefirești care le despărțeau. În condițiile de viață ale Transilvaniei medievale, acțiunea de apărare a ortodoxiei avea nu numai un aspect religios, ci și unul de neam, căci o înstrăinare de la credința ortodoxă, prin trecerea la catolicism, mai tirziu la calvinism, aducea cu sine și înstrăinarea ca neam.

Ctitoria de la Alba Iulia

În decembrie 1596, însuși domnul muntean, însoțit de banul Mihalcea, de Radu Buzescu și alți cîțiva dregători, a mers la Alba Iulia, unde a avut o întîlnire cu principele Sigismund Báthory, discutînd problema unei alianțe anti-otomane. Nu s-a ajuns la rezultatele dorite de Mihai, dar vizita în capitala de atunci a Transilvaniei a fost de mare folos pentru români. Cu acest prilej, Mihai a obținut îngăduința lui Báthory să ridice în Alba Iulia — dar în afara zidurilor cetății — o biserică-mănăstire pentru Mitropolia ortodoxă a Transilvaniei, precum și o reședință pentru cîrmuitorul ei.

Noul complex al mănăstirii și reședinței din Alba Iulia a fost înălțat lîngă vechea biserică mitropolitană; el avea înfățișarea unei mănăstiri, cu o biserică în centru, cu reședința mitropolitului și chiliile călugărilor, legate între ele printr-un turn-clopotniță, caracteristic așezărilor mănăstirești, prin care se făcea intrarea în incintă. Catedrala și clădirile înconjurătoare au fost

ridicate într-un timp relativ scurt, în cursul anului 1597; în același an, a fost îngropat acolo vornicul Danciu din Brîncoveni, tatăl viitorului domn Matei Basarab, trimis într-o solie la Alba Iulia, unde și-a găsit sfîrșitul. Grijă înmormîntării și a pomenirii vornicului a avut-o Doamna Stanca, soția lui Mihai, aflată pe atunci în Transilvania. Tot aici a fost îngropat și Aron Tiranul, fostul domn moldovean (1592-1595), mort în vara aceluiași an la Vințul de Jos (jud. Alba).

Cronicarul Gheorghe Brancovici (1645-1711) scria în **Cronica** sa, redactată în limba sîrbă, că trupul lui Mihai Viteazul a fost îngropat, cu îngăduința lui Basta — dar fără să spună unde; putem bănuși că pe Cîmpia Turzii, acolo unde a și fost ucis. „Iar după ce a trecut cîțva timp — continuă el — a fost adus și îngropat în Mitropolia din Bălgrad”, iar capul i-a fost adus la mănăstirea Dealu. Mai multe mărturii contemporane arată că într-adevăr trupul i-a fost îngropat inițial pe Cîmpia Turzii, iar capul a fost dus de comisul Radu Florescu¹ la Dealu, după cum arată și inscripția pietrei de mormînt pusă de Radu Buzescu și soția sa. Informația lui Gheorghe Brancovici a reținut atenția istoricului Silviu Dragomir, care, într-o comunicare la Academia Română (31 martie 1939), a arătat că este foarte posibil ca trupul marelui erou să fi fost adus în ctitoria sa din Alba Iulia.

În adevăr, mărturia cronicarului Gheorghe Brancovici se putea întemeia pe tradiția locală, pe care a cunoscut-o la Alba Iulia, unde a trăit pe lîngă fratele său, Sava Brancovici, mitropolit al Transilvaniei (1656-1680), deci tocmai în mănăstirea-reședință ctitorită de marele voievod român. În afară de aceasta, afirmația cronicarului nu pare să fie contrazisă de nici un document contemporan. La obiecția ce s-ar putea face că nu avem nici o mărturie documentară sigură în acest sens, se poate răspunde că înmormîntarea

(Continuare în p. 41)

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1969.

Stindardul cel mare al lui Mihai

DAN CERNOVODEAN

Izvoarele istorice contemporane ne-au păstrat descrierea exactă a marelui stindard al țării, folosit de Mihai Viteazul în timpul domniei sale. Descrierea aceasta se află cuprinsă într-o lucrare a cavalerului italian Ciro Spontoni, secretar al generalului Basta, publicată la Veneția în 1638 sub titlul *Historia della Transilvania*. Povestind bătălia de la Mirăslău dintre Mihai și Basta, Spontoni arată că cel dintâi avea un „stindard de damasc alb, pe care era pictat un corb deasupra unui ieupăr verde, purtând în cioc o cruce dublă roșie”. Păstrat cu mare cinste și de Radu Șerban ca steag al țării în vremea domniei sale (1602-1611), acest însemn mai e descris o dată, tot de Spontoni, atunci când povestește primirea, la curtea din Tîrgoviște, a contelui Camillo Cavriolo, după însuși raportul acestuia. Cavriolo fusese trimis de Basta, din ordinul împăratului Rudolf II, pentru a aduce lui Radu vodă marele stindard imperial, odată cu confirmarea titlului de principe al Sfîntului Imperiu. La marea ceremonie care a avut loc atunci la Tîrgoviște, a fost văzut și steagul țării, „de damasc alb pe care era pictat un corb cu cruce dublă și stea roșie în cioc, stînd deasupra unui ieupăr verde”¹. Același stindard alb e menționat — fără să fie și descris — de două așeze polone, din 19 și 29 mai 1600, relative la lupta de la Hotin dintre Mihai și Ieremia Movilă.

Pentru a reda cît mai fidel înfățișarea acestui steag, l-am reconstituit folosind relatările lui Spontoni — pentru aspectul general — și o seamă de mărturii heraldice de epocă, contemporane sau apropiate cronologic de domnia marelui voievod — pentru redarea amănuntelor. Astfel, e de presupus că pasărea heraldică a Țării Românești avea o înfățișare hibridă, între corb și acvilă, cum se constată din pecuile folosite de cancelaria domnească. „Metamorfoza” ac-

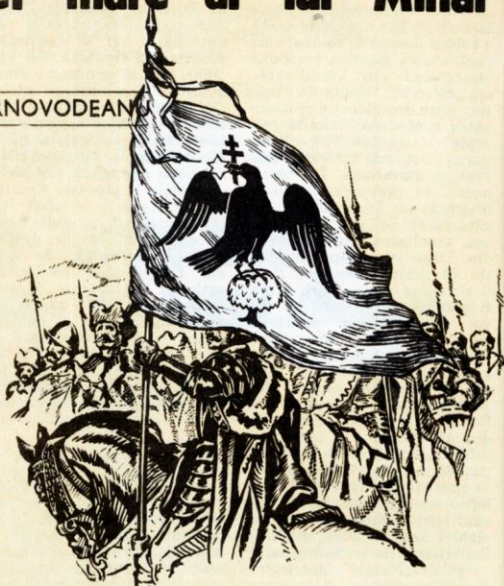
vile valahe în corb, începută în vremea lui Neagoe Basarab, era în plină desfășurare la sfîrșitul sec. XVI, astfel încît pasărea din stemă posedea atunci atribute ale ambelor specii: culoarea neagră uniformă, ciocul și forma capului erau ale unui corb, în timp ce poziția aripilor și a trupului și în special picioarele cu gheare erau ale unei acvile.

Pentru poziția acestei păsări, s-au avut în vedere sigiliile inelare ale lui Mihai, precum și pecuile sale mijlocii, în ceară roșie, aplicate direct sau timbrate. Pe aceste mărturii sigilografice, smalturile (culorile) nu sînt indicate prin hașurile obișnuite², dar ele au putut fi restabilite datorită unei vechi lucrări heraldice, din 1632, în care se descriu stemele tuturor cavalerilor Ordinului „Lunii de Aur”. Printre acestea, se număra și principele Transilvaniei Sigismund Báthory, în a cărui stemă a fost cuprinsă și cea a Munteniei, descrisă astfel: „În câmpul [...] de aur, un corb turnat, negru, cu capul întors spre dreapta, ținînd

în cioc o cruce dublă roșie, cu latura alungită [verticală] așezată în bandă”, adică oblic, de la dreapta spre stînga.

Cît privește ieupărul pe care stă acest simbol al Țării Românești, el nu se întîlnește în reprezentările heraldice anterioare ori contemporane domniei lui Mihai. Abia pe niște tipărituri din 1680 și 1682, pasărea valahă e înfățișată stînd pe un arbust cu o coroană deasupra de frunziș și cu o tulpină ușor încovoiată: arbustul e așezat pe o stîncă plană, flancată de alte două stînci. Cum în descrierile lui Spontoni stîncile nu sînt amintite, nu am reprodus pe stindard decît ieupărul verde pe o simplă terasă de aceeași culoare.

Îmbinînd astfel o întreagă serie de mărturii heraldice și sigilografice, am încercat să realizăm o reconstituire cît mai fidelă a marelui stindard al voievodului Unirii, așa cum trebuie să fi fluturat pe cîmpurile de bătălie de la Călugăreni, Șelimbăr, Hotin, Mirăslău și Gorăslău, în cortegul triumfal de la Alba Iulia și, desigur, în fața cortului domnesc de pe Cîmpia Turzii.

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 6/1970.

² Vezi *Magazin Istoric*, nr. 5/1972.

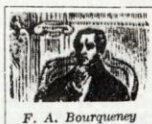
Mehmed Bey

C. F. Buol

O. T. Mantouffell

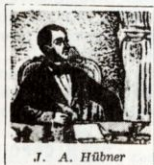
F. A. Bourqueney

M. F. Hatzfeldt

A. Uriov

J. A. Hübner

F. Brunnov

Ali-paşa

H. R. Cowley

A. Walewski

C. B. Cavour

G. W. Clarendon

De Villamarina

ACEEASI MISIUNE DE ÎMPLINIT

La 30 martie 1856 s-a încheiat la Paris Tratatul de pace, care a pus capăt războiului început în 1853 între Rusia pe de-o parte și Franța, Anglia, Turcia și Sardinia pe de altă parte, cunoscut sub numele de „războiul Crimeii”. La tratative, pe lângă beligeranți au participat și reprezentanții Austriei și Prusiei, constituindu-se în felul acesta, grupul de state cunoscut sub formula „cele șapte puteri”, care timp de mai mulți ani a acționat ca atare. Pe lângă aspectele legate de „războiul Crimeii”, Tratatul rezultat din Conferința miniștrilor de Externe ai celor șapte puteri a reglementat o serie de probleme internaționale de lungă perspectivă cum a fost, de pildă, regimul navigației pe Dunăre.

Un loc important în dezbaterile și hotărârile Congresului de la Paris a ocupat problema viitoarei organizări a Principatelor Române. Șase din cele 34 articole ale Tratatului, au privit direct soarta poporului nostru. În perioada anterioară, dorințele românilor fuseseră larg popularizate în fața opiniei publice europene. Frunții pașoptiști, emigrați în diferite centre ale Europei, desfășuraseră o intensă campanie în favoarea Unirii, adresând memorii diferiților suverani și demnitari din Occident publicând numeroase articole în presă și studii prin care demonstrau temeiul istoric al aspirațiilor poporului român, dreptul său de a trăi într-un stat național unitar. În acest context și din cauza contradicțiilor dintre cele șapte puteri, fiecare urmărind propriile obiective în spațiul carpato-danubian, Congresul a adoptat o hotărâre mai puțin obișnuită în practica relațiilor internaționale de până atunci — consultarea poporului român asupra propriilor sale dorințe.

Pentru realizarea acestui scop, s-a instituit o Comisie europeană, cu sediul la București, avînd sarcina de a urmări desfășurarea acțiunilor de alegere a unor adunări reprezentative — „ad-hoc”, care să exprime dorințele poporului român. Pe baza constatărilor proprii și a hotărârilor celor două Adunări ad-hoc, Comisia europeană trebuia să formuleze propuneri privind viitoarea organizare politico-administrativă a principatelor. Propunerile urmau a fi supuse apoi unei noi conferințe internaționale a celor șapte puteri pentru ca acestea printr-o „convenție” să hotărască „definitiv” viitoarea organizare a Principatelor Române.

Pentru a cunoaște mai bine împrejurările internaționale ale epocii respective, publicăm în traducere textul integral al Tratatului din 1856, respectînd întru totul terminologia și scrierea folosite, inclusiv inconsecvențele originalului. Textul a fost reprodus în limba franceză, în lucrarea lui D.A. Sturdza și Ghenadie Petrescu, Acte și documente relative la istoria renascerei României, vol. II, București, 1889, pp. 1075-1084. În seria de documente referitoare la lupta poporului român pentru afirmarea unității și independenței sale, oglindită prin activitatea Adunărilor ad-hoc din Țara Românească și Moldova în anul 1857, publicăm, de asemenea, după lucrarea, însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României, de D. A. Sturdza, pp. 343-347 și 449-450, propunerile de bază prezentate de M. Kogălniceanu și C.A. Kretzulescu și adoptate de Adunări pentru a fi înaintate Comisiei europene, constituită potrivit prevederilor Tratatului încheiat la Paris.

Propunerile, exprimate în mod unitar voința celor două Adunări reprezentative românești, corespunzător dezvoltării sociale, economice, politice, culturale a acestora, afirmă în prim plan tradiția de libertate și suveranitate națională a principatelor, pe baza tratatelor („Capitulațiilor”) încheiate, în decursul timpului, între domnitorii români și sultanii turci.

N. COPOIU

Tratatul general de pace între Austria, Franța, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia și Poarta otomană, subscris la Paris la 30 martie 1856

În numele lui Dumnezeu Atotputernicul, Maiestățile Lor Împăratul francezilor, Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, Împăratul tuturor Rusiilor, Regele Sardiniei și Împăratul otomanilor, însușiți de dorința de a pune capăt calamităților războiului și dorind să preîntîmpine reînnoirea complicațiilor care i-au dat naștere, au hotărât să se înțeleagă cu Maiestatea Sa Împăratul Austriei pe bazele necesare restabilirii și consolidării păcii, asigurînd, prin garanții eficiente și reciproce, independența și integritatea Imperiului otoman.

În acest sens, Maiestățile Lor au numit ca plenipotențiarî după cum urmează:

Maiestatea Sa Împăratul francezilor: domnul Alexandre, conte Colonna

Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1975.

Walewski, Senator al Imperiului, mare ofișer al ordinului imperial al Legiunii de onoare, Cavaler al marii cruce a ordinului echeștrul al Serafimilor, al marii cruce a Sfinților Mauriciu și Lazăr, decorat cu ordinul imperial Medjidie cl. I, etc. etc., Ministrul său și Secretarul de Stat al Departamentului afacerilor străine: domnul François Adolphe, baron de Bourquey, decorat cu marea cruce a ordinului imperial al Legiunii de onoare și a ordinului Leopold de Austria, decorat cu portretul Sultanelui cu diamante etc., etc., trimisul său extraordinar și ministru plenipotențiar pe lângă M.S. Imperială și Regală Apostolică a Austriei;

M.S. Împăratul Austriei: domnul Charles-Ferdinand, conte de Buol-Schauenstein, marea cruce a ordinului imperial Leopold de Austria și cavaler al ordinului Coroanei de fier cl. I, marea cruce a ordinului imperial al Legiunii de onoare, cavaler al ordinului Vulturului negru și Vulturului roșu, al Prusiei, marea cruce a ordinului imperiale Alexandru Nevski cu diamante, și al Vulturului alb al Rusiei, marea cruce a ordinului Sf. Ioan al Ierusalimului, decorat cu ordinul imperial Medjidie cl. I, etc., etc., gambelanul său și consilier intim actual, ministrul său al casei (imperiale) și al afacerilor străine, președinte al conferinței ministrilor; și domnul Joseph-Alexander, baron de Hübnér, marea cruce a ordinului imperial al Coroanei de fier, mare ofișer al ordinului imperial al Legiunii de onoare, consilierul său intim actual

și trimisul său extraordinar și ministru plenipotențiar la curtea Franței; M.S. Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei: foarte onorabilul George-William-Frederic, conte de Clarendon, baron Hyde de Hindon, pair al Regatului Unit, consilier al M.S. Britanice în consiliul său privat, cavaler al foarte nobilului ordin al Jarțierii, cavaler al marii cruce a foarte onorabilului ordin al Băii, principal secretar de Stat al Maiestății Sale pentru afacerile străine și foarte onorabilul Henri-Richard Charles, baron Cowley, pair al Regatului Unit, consilier al Maiestății Sale în consiliul său privat, cavaler al marii cruce a foarte onorabilului ordin al Băii și ambasador extraordinar și plenipotențiar al Maiestății Sale pe lângă M.S. Împăratul francezilor;

M.S. Împăratul tuturor Rusiilor: domnul Alexei, conte Orlov, adiutantul său general și general de cavalerie, comandant al cartierului general al Maiestății Sale, membru în consiliul Imperiului și în Comitetul ministrilor, decorat cu două portrete cu diamante ale M.M.L., defunctul Împărat Nicolae și Împăratul Alexandru II, cavaler al ordinului Sf. Andrei cu diamante și al ordinului Rusiei, marea cruce a ordinului Sf. Ștefan al Austriei cl. I, al Vulturului negru al Prusiei cu diamante, al Anunțadei de Sardinia și al mai multor altor ordine străine; și domnul Filip, baron de Brunnov, consilierul său privat, trimisul său extraordinar și ministru plenipotențiar pe lângă Confederația germanică și pe lângă A.S. Regală marelui duce

de Hessa, cavalier al ordinului Sf. Vladimir cl. I, al Sf. Alexandru Nevski cu diamante, al Vulturului alb, al Sfintei Ana cl. I, al Sf. Stanislav cl. I, marea cruce a ordinului Vulturul roșu al Prusiei cl. I, comandor al ordinului Sf. Ștefan al Austriei și al mai multor altor ordine străine;

M.S. Regele Sardiniei: domnul Camillo Benso, conte de Cavour, marea cruce a ordinului Sfintilor Mauriciu și Lazăr, cavalier al ordinului Meritul civil de Sancia, marea cruce a ordinului Imperial al Legiunii de onoare, decorat cu ordinul imperial Medjidie cl. I, marea cruce a mai multor altor ordine străine, președinte al Consiliului de miniștri și ministrul său și secretar de Stat pentru finanțe; și domnul Salvator, marchiz de Villamarina, marea cruce a ordinului Sfintilor Mauriciu și Lazăr, mare ofițer al ordinului imperial al Legiunii de onoare etc. etc., trimisul său extraordinar și plenipotențiar plenipotențiar la curtea Franței;

Și M.S. Împăratul otomanilor: Mehemed-Emin-Ali-Pașa, mare vizir al Imperiului otoman, decorat cu ordinele imperiale Medjidie și al Meritului cl. I, marea cruce a ordinului imperial al Legiunii de onoare, al Sf. Ștefan al Austriei, al Vulturului roșu al Prusiei, al Sf. Ana al Rusiei, al Sfintilor Mauriciu și Lazăr, al Sardiniei, al Sileiei, polare al Suediei și al mai multor altor ordine străine; și Mehemed-Djemil-Bey, decorat cu ordinul imperial Medjidie cl. II, marea cruce a ordinului Sfintilor Mauriciu și Lazăr, ambasadorul său extraordinar și plenipotențiar pe lângă M.S. Împăratul francezilor, acreditat în aceeași calitate pe lângă M.S. Regele Sardiniei;

Aceștia s-au reunit în Congresul de la Paris.

Stăbilindu-se în mod fericit înțelegerea între ei, M.M.LL. Împăratul francezilor, Împăratul Austriei, Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, Împăratul tuturor Rusiilor, Regele Sardiniei și Împăratul otomanilor, considerând că, în interesul european, M.S. Regele Prusiei, semnatarul convenției din 13 iulie 1841 [este vorba de convenția internațională de la Londra privind strimtoriile Bosfor și Dardanele; ea stabilea obligația solidară a respectărilor închiderii strimtoriilor atât în timp de pace, cât și în timp de război pentru vasele militare ale tuturor statelor, cu excepția Turciei. Obligația a devenit principiu de drept european. — n.r.] trebuie să fie chemat să participe la noile aranjamente ce urmau să fie adoptate și apropiind valoarea participării sus-zisei Măiestăți la o operă de pacificare generală, au invitat-o să-și trimită plenipotențiar la Congres.

În consecință, M.S. Regele Prusiei și-a desemnat plenipotențiarul după cum urmează: domnul Othon-Theodor, baron de Mantouff, președinte al consiliului său și ministrul său al afacerilor străine, cavalier al ordinului Vulturului roșu al Prusiei cl. I, cu frunze de stejar, coronat și scutrit, mare comandor al ordinului Hohenzollern, cavalier al ordinului Sf. Ioan al Prusiei, marea cruce a ordinului Sf. Ștefan al Ungariei, cavalier al ordinului Sf. Alexandru Nevski, marea cruce a ordinului Sfintilor Mauriciu și Lazăr și al ordinului Nigan-Iftihar al Turciei etc.; și domnul Maximilian Frederic-Karl-Franz, conte de Hatzfeld-Wildenburg-Schoenstein, consilierul său prelat actual, trimisul său extraordinar și ministru plenipotențiar la curtea Franței, cavalier al ordinului Vulturului roșu al Prusiei cl.

II, cu frunze de stejar și placă, cavalier al Crucii de onoare a Hohenzollernilor cl. I etc.

Plenipotențiarul, după ce și-au schimbat înspăimântările, găsind în bună și convenită formă, au căzut de acord în privința următoarelor articole:

Art. I. Începând din ziua schimbului ratificărilor prezentului tratat, va exista pace și prietenie între M.S. Împăratul francezilor, M.S. Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, M.S. Regele Sardiniei, M.S. Imperialul Sultanol, pe de o parte, și M. S. Împăratul tuturor Rusiilor, pe de altă parte, ca și între moștenitorilor și succesorilor lor, între Statele și sușiiile respective, pe vecie.

Art. II. Pacea fiind în mod fericit restabilită între Măiestățile lor, teritoriile cucerite sau ocupate de armatele lor, în timpul războiului, vor fi evacuate reciproc. Aranjamente speciale vor reglementa modul de evacuare, care va trebui să fie cât mai rapid posibil.

Art. III. M.S. Împăratul tuturor Rusiilor se angajează să-i restituie M. S. Sultanol orașul și cetatea Kars, ca și celelalte părți ale teritoriilor otoman care se află în stăpânirea trupelor rusești.

Art. IV. M.M.LL. Împăratul francezilor, Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, Regele Sardiniei și Sultanol se angajează să restituie M.S. Împăratul tuturor Rusiilor orașele și porturile Sevastopol, Balakava, Kamieski, Eupatoria, Kerel, Jeni-Kaleh, Kinburn, precum și toate celelalte teritorii ocupate de trupele aliate.

Art. V. M.M.LL. Împăratul francezilor, Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, Împăratul tuturor Rusiilor, Regele Sardiniei și Sultanol acordă o amnistie deplină și totală aceluia dintre sușiiile lor care ar fi fost compromiși printr-o participare oarecare la evenimentele războiului, în favoarea cauzei dșmane. Se înțelege în mod expres că această amnistie se va extinde asupra sușiiilor flecăreia dintre părțile beligerante care ar fi continuat, în timpul războiului, să fie folosiți în serviciul unuia dintre ceilalți beligeranți.

Art. VI. Prizonierii de război vor fi imediat restituiți de o parte și de cealaltă.

Art. VII. M.S. Împăratul francezilor, M.S. Împăratul Austriei, M.S. Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, M.S. Regele Prusiei, M.S. Împăratul tuturor Rusiilor și M.S. Regele Sardiniei declară că Sublima Poartă este admisă să participe la avantajele dreptului publice și concertului european. Măiestățile lor se angajează, flecare la rândul său, să respecte independența și integritatea teritorială ale Imperiului otoman, garantind în comun respectarea strictă a acestui angajament și vor considera, în consecință, orice act de natură să le aducă vreo încălcare drept o problemă de interes general.

Art. VIII. Dacă s-ar întâmpla între Sublima Poartă și una sau mai multe dintre celelalte Puteri semnatare o neînțelegere care să amenințe menținerea relațiilor lor, Sublima

Poartă și flecare dintre aceste Puteri, înainte de a recurge la forță, le vor pune pe celelalte Părți contractante în măsură să prevină această situație extremă prin acțiunea lor mediatoare.

Art. IX. M.S. Imperialul Sultanol în grila sa permanentă pentru bunăstarea sușiiilor săi, prin faptul că a acordat Sublimei Poarte, prin imbușă, lăudă soarta lor fără deosebire de religie sau de rasă, conștient de intențiile sale generoase față de populațiile creștine din Imperiul său și dorind să dea o nouă dovadă a sentimentelor sale în această privință a hotărât să comunice Puterilor contractante acest firman, emanat spontan din voința sa suverană. Puterile contractante constată înalta valoare a acestei comunicări. Bineînțeles că n-ar putea, în nici un caz, să dea drept Puterilor să se amestece fle colectiv, fle separat, în raporturile M.S. Sultanolului cu sușiiile săi, nici în administrarea internă a Imperiului său.

Art. X. Convenția de la 13 iulie 1841, care menține vechea regulă a Imperiului otoman referitoare la închiderea Strimtoriilor Bosfor și Dardanele, a fost revizuită de comun acord. Actul încheiat în acest scop și conform acestui principiu, între Înaltele Părți contractante, este și rămâne anexat prezentului tratat și va avea aceeași forță și valoare ca și cind ar face parte integrantă din el.

Art. XI. Marea Neagră este neutralizată: deschise marinel comerciale a tuturor națiunilor, apele și porturile sale sînt categoric și pentru totdeauna interzise pavilionului de război, fle al Puterilor riverane, fle al oricărei alte Puteri, în afara excepțiilor menționate în art. XIV și XIX ale prezentului tratat.

Art. XII. Eliberat de orice îngrădiri, comerțul, în porturile și apele Mării Negre, nu va fi supus decit unor reguli de sănătate, de vamă, de poliție, concepute într-un spirit favorabil dezvoltării tranzațiilor comerciale. Pentru a garanta intereselor comerciale și maritime ale tuturor națiunilor securitatea dorită, Rusia și Sublima Poartă vor admite consuli în porturile lor situate pe litoralul Mării Negre, conform principiilor dreptului internațional.

Art. XIII. Marea Neagră fiind neutralizată, în baza art. XI, menținerea sau stabilirea pe litoralul său de arsenale militare maritime devine lipsită de necesitate și fără obiect. În consecință M.S. Împăratul tuturor Rusiilor și M.S. Imperialul Sultanol se angajează să nu ridice și să nu păstreze pe acest litoral nici un arsenal militar maritim.

Art. XIV. M.M.LL. Împăratul tuturor Rusiilor și Sultanol încheind o convenție cu scopul de a preciza forța și numărul navelor ușoare necesare în serviciul coastelor lor, pe care le vor întreține în Marea Neagră, această convenție este anexată la prezentul tratat și va avea aceeași forță și valoare ca și cind ar face parte integrantă din tratat. Ea nu va putea fi nici anulată, nici modificată fără asentimentul Puterilor semnatare ale prezentului tratat.

Art. XV. Actul Congresului de la Viena stăbilind principiile menite să reglementeze navigația pe fluviile care despart sau traversează mai

multe state, Puterile contractante stipulează între ele că în viitor aceste principii vor fi aplicate și Dunării și gurilor sale. Ele declară că această dispoziție face de-acum înalte parte din dreptul public al Europei și o iau sub garanția lor. Navigația pe Dunăre nu va putea fi supusă vreunei îngrădiri sau redevențe care n-ar fi prevăzute în mod expres de stipulările conținute în articolele următoare. În consecință, nu va fi percepută nici o taxă bazată numai pe faptul navigației pe fluviu și nici o taxă asupra mărfurilor care se află la bordul navelor. Încălcările de poliție și de carantină care urmează să fie stabilite, pentru securitatea statelor separate sau traversate de acest fluviu vor fi concepute în așa fel încât să favorizeze atât cât va fi posibil circulația navelor. În afară de aceste reguli nu se va pune nici o pedică, oricare ar fi ea, liberiei navigației.

Art. XVI. În scopul realizării dispozițiilor articolului precedent, o comisie în care Franța, Austria, Marea Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia și Turcia vor fi fiecare reprezentate printr-un delegat, va avea sarcina să desemneze și să tracă la executare lucrările necesare, de la Isaccea, pentru a dezaia gurile Dunării, ca și părțile mărilor din apropierea lor, de nisipuri sau de alte obstacole care le înfundă, spre a crea acestei părți a fluviului și pentru părțile de mare din apropierea lor cele mai bune condiții posibile de navigabilitate. Pentru a acoperi cheltuielile legate de aceste lucrări, precum și de așezămintele având ca scop asigurarea și înlesnirea navigației la gurile Dunării vor putea fi percepute taxe fixe. Într-o proporție convenabilă, aprobate de comisie cu majoritatea de voturi, cu condiția expresă ca, sub acest aspect, ca și sub toate celelalte, pavilionele tuturor națiunilor să fie tratate pe picior de egalitate perfectă.

Art. XVII. Se va institui o comisie care va fi alcătuită din delegați ai Austriei, Bavariei, Sublimiei Porți și Württembergului (unul pentru fiecare dintre aceste Puteri), cărora li se vor alătura comisarii celor trei Principate Dunărene (Tara Românească, Moldova și Serbia), a căror numire va fi aprobată de Poartă. Această comisie, care va fi permanentă: 1) va elabora reglementările de navigație și de poliție fluviului; 2) va înalțura piedicile, de orice natură ar fi ele, care mai stau în calea aplicării la Dunăre a dispozițiilor Tratatului de la Viena; 3) va ordona și va pune să se execute lucrările necesare pe întreg parcursul fluviului; și 4) va veghea, după dizolvarea comisiei europene, la menținerea navigabilității gurilor Dunării și a părților de mare din apropierea lor.

Art. XVIII. S-a stabilit că comisia europeană își va îndeplini sarcina și că comisia riverană va termina lucrările desemnate în articolul precedent la punctele 1 și 2, într-un interval de doi ani. Puterile semnatară întruite în conferință, informate de acest fapt, vor pronunța, după ce au luat act de aceasta, dizolvarea comisiei europene; și începând de atunci, comisia riverană va fi permanentă și va bucura de același poveri ca și cele cu care va fi fost învestită până atunci comisia europeană.

Art. XIX. Pentru a asigura îndeplinirea reglementărilor care vor fi

fi fost stabilite de comun acord, potrivit principiilor enunțate mai sus, fiecare dintre Puterile contractante va avea dreptul să mențină oricând două nave ușoare la gurile Dunării.

Art. XX. În schimbul orașelor, porturilor și teritoriilor enumerate în art. IV al prezentului tratat, și pentru a asigura mai bine libertatea navigației pe Dunăre, M.S. împăratul tuturor Rusilor consimte la rectificarea frontierei sale în Basarabia. Noua frontieră va începe de la Marea Neagră, la 1 km spre est de lacul Burna-Sola (Burnaz), va ajunge perpendicular pe drumul spre Akerman (Cetatea Albă), va urma acest drum până la Vălu lui Traian, va trece la sud de Bolgrad, va urca de-a lungul râului Yalpuck până la Sărăția și va sfârși la Katamori pe Prut. Mai sus de acest punct, vechea frontieră dintre cele două Imperii nu va suferi nici o modificare. Delegația Puterilor contractante vor stabili, în amănunte, traseul noii frontiere.

Art. XXI. Teritoriul cedat de Rusia va fi anexat la Principatul Moldovei, sub suzeranitatea Sublimiei Porți. Locuitorii de pe acest teritoriu se vor bucura de drepturile și de privilegiile asigurate Principatelor și, timp de trei ani, le va fi permis să schimbe domiciliul unde vor, dispunând în mod liber de proprietățile lor.

Art. XXII. Principatele Valahia și Moldova vor continua să se bucare, sub suzeranitatea Porții și sub garanția Puterilor contractante, de privilegiile și de imunitățile pe care le au. Nici o protecție exclusivă nu va fi exercitată asupra lor de vreuna dintre Puterile garante. Nu va exista nici un drept particular de amestec în treburile lor interne.

Art. XXIII. Sublima Poartă se angajează să păstreze unitățile Principatelor o administrație independentă și națională, ca și deplina libertate a culturii, a legislației, a comerțului și navigației. Legile și statutele astăzi în vigoare vor fi revizuite. Pentru a stabili un acord complet în privința acestor revizui, o comisie specială, pentru a cărei componență, înaltele Puteri contractante vor cădea de acord, se va întruia fără intruziune la București cu un comisar al Sublimiei Porți.

Această comisie va avea drept sarcină să se informeze asupra stării actuale a Principatelor și să propună bazele viitoarelor lor organizări.

Art. XXIV. M.S. Sultanul promite să convoace imediat, în fiecare dintre cele două provincii, un Divan ad-hoc, alcătuit în așa fel încât să constituie reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societății. Aceste Divanuri vor fi chemate să exprime dorințele populațiilor referitoare la organizarea definitivă a Principatelor. O instrucțiune a Congresului va reglementa relațiile comisiei cu aceste Divanuri.

Art. XXV. Luând în considerare părerea emisă de cele două Divanuri, comisia va transmite, fără intruziune, actualului sediu al conferințelor, rezultatul propozițiilor sale lucrări. Încelearea finală cu Puterea suzerană va fi consfințită printr-o convenție încheiată la Paris între înaltele Puteri contractante; și un hatisserif, conform stipulațiilor convenției, va constitui definitiv organizarea tuturor provinciilor, puse de azi înainte sub

garanția colectivă a tuturor Puterilor semnatară.

Art. XXVI. S-a stabilit că va exista în Principate o forță armată națională, organizată în scopul de a menține securitatea în interior și de a o asigura pe cea a frontierelor. Nici o pedică nu va putea fi pusă în calea măsurilor extraordinare de apărare care, în înțelegerea cu Sublima Poartă, ar urma să fie luate pentru a respinge orice agresiune externă.

Art. XXVII. Dacă înaltele Internă a Principatelor ar fi amenințată sau compromisă, Sublima Poartă se va înțelege cu celelalte Puteri contractante în privința măsurilor de luat pentru menținerea sau restabilirea ordinii legale. O intervenție armată n-ar putea avea loc fără un acord prealabil între aceste Puteri.

Art. XXVIII. Principatul Serbiei va continua să țină de Sublima Poartă, conform haturilor [firmanelor] imperiale care stabilesc și determină drepturile și imunitățile sale, puse de azi înainte sub garanția colectivă a Puterilor contractante. În consecință, numitul Principat își va păstra administrația independentă și națională, ca și deplina libertate a cultului, legislației, comerțului și navigației.

Art. XXIX. Dreptul de garnizaonă al Sublimiei Porți, așa cum este el stipulat de reglementările anterioare, este menținut. Nici o intervenție armată nu va putea avea loc în Serbia fără un acord prealabil între înaltele Puteri contractante.

Art. XXX. Mălestea Sa împăratul tuturor Rusilor și Mălestea Sa Sultanul își mențin, în integritatea lor, starea posesiunilor lor din Asia, așa cum exista ea legal înainte de rupțur. Pentru a preveni orice contestație locală, traseul frontierei va fi verificat și, dacă este nevoie, rectificat, fără să poată rezulta de aici vreun prejudiciu teritorial pentru una sau pentru alta dintre cele două părți.

În acest scop, o comisie mixtă alcătuită din doi Comisari ruși, doi Comisari otomani, un Comisar francez și un Comisar englez, va fi trimisă la fața locului, imediat după restabilirea relațiilor diplomatice dintre Curtea Rusiei și Sublima Poartă. Lucrările sale vor trebui să fie terminate în opt luni, începând de la schimbul de ratificări ale prezentului Tratat.

Art. XXXI. Teritoriile ocupate în timpul războiului de trupele Mălesteiilor Lor împăratul francezilor, împăratul Austriei, Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei și Regele Sardiniei, potrivit termenilor Convențiilor semnate la Constantinopol, la 12 martie 1854, între Franța, Marea Britanie și Sublima Poartă; la 14 iunie al aceluiași an, între Austria și Sublima Poartă și la 15 martie 1855, între Sardinia și Sublima Poartă, vor fi evacuate după schimbul ratificărilor prezentului Tratat, de îndată ce se va putea. Termenii și mijloacele de îndeplinire vor constitui obiectul unui aranjament între Sublima Poartă și Puterile ale căror trupe au ocupat teritoriul său.

Art. XXXII. Pînă cînd Tratatul sau Convențiile, care existau înainte de război între Puterile beligerante, vor fi reînnoite sau înlocuite prin acte noi, comerțul de import sau de export va avea loc reciproc pe baza regulilor în vigoare dinainte de război; și supuși lor, în orice alte domenii, vor fi tratați respectiv ca națiunea cea mai favorizată.

Art. XXXIII. Convenția încheiată în această zi între Măiestățile lor Împăratul francezilor, Regina Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei, pe de o parte, și Măiestatea Sa Împăratul tuturor Rusilor, pe de altă parte, referitor la Insulele Aland, este și rămîne anexată la prezentul Tratat și va avea aceeași putere și valoare ca și cînd ar face parte din el.

Art. XXXIV. Prezentul Tratat va fi ratificat și ratificările vor fi schimbate la Paris, într-un interval de patru săptămîni, sau mai curînd, dacă este posibil. Drept care Plenipotențiarilor respectivi l-au semnat și și-au pus sigiliul cu armele lor.

Făcut la Paris, la 30 martie 1856.
(L.S.) Semnat A. Walewski
(L.S.) Semnat Buol-Schauenstein
(L.S.) Semnat Clarendon
(L.S.) Semnat Manneufel
(L.S.) Semnat Orlov
(L.S.) Semnat Cavour
(L.S.) Semnat Ali
(L.S.) Semnat Bourqueney
(L.S.) Semnat Hübnér
(L.S.) Semnat Cowley
(L.S.) Semnat Hatzfeldt
(L.S.) Semnat Brunnov
(L.S.) Semnat De Villamarina
(L.S.) Semnat Mehemed-Djemil

7 octombrie 1857: propunerea domnului Mihail Kogălniceanu în Adunarea ad-hoc de la Iași

Astăzi, luni, în șapte octombrie, anul una mie opt sute cincizeci și șapte, în a șaptea ședință publică, Adunarea ad-hoc a Moldovei, instituită prin Tratatul de Paris pentru a rosti dorințele făcute asupra viitoarei organizații a Principatelor Române.

Simțind că cea dintîi dorință a fiecărui popor este dorința de a fi; Luînd în privire că un popor, pentru a fi, trebuie ad-și să asigure ființa sa în marea familie a națiilor;

Că acesta a fost felul tuturor stăruințelor, luptelor și suferințelor neamului nostru într-un timp de mai mulți de cinci secole;

Că ființa politică și națională, că dreptul de statură suverană Prin-

patele pururea și le-au asigurat prin tratatele ce vechii domni au încheiat cu regi de Polonia, de Ungaria, și alți domnitori, și în care suveranitatea Principatelor este scrisă cu litere mari;

Că numai pentru a păstra această suveranitate și a gîsi o puternică garanție în contra ori ce eventualități, strămoșii noștri au încheiat cu glorioșii padișahi otomani Tratatul sau Capitulațiile din anii 1393, 1460, 1511 și 1634;

Luînd în privire, că aceste tratate, după dreptul gintelor, n-au șters Principatele din rîndul statelor suverane, pentru că ele și-au rezervat toate drepturile suveranității, și în special dreptul de guvernămint neafirmat, dreptul de legislație, adică o întregă și deplină autonomie, și că, prin urmare, n-a supus nici unei puteri legislative străine,

Că chiar după încheierea Capitulațiilor cu înalta Poartă, Principatele au urmat a fi privite de către puterile europene ca statură suverană, precum de dovadă stau mai multe tratate încheiate cu domnii Moldovei și ai Valahiei și în urma Capitulațiilor;

Luînd în privire că aceste Capitulații, paladul apărătoare al naționalității române n-au desființat prin deosebite tratate și stipulații ale marilor puteri și anume:

1. Prin Tratatul de Adrianopol, articolul V;

2. La Conferințele de Viena, prin plenipotenții Franței și ai Angliei, care chiar în seara 11, finit la 15 martie 1855, au declarat „că scopul guvernelor lor nu era de a aduce vîdmare Principatelor, ci dimpotrivă de a îmbunătăți soarta lor, combinînd noile întocmiri ce sînt a se face pentru ele într-un chip de a da o deplină și întregă îndestulare drepturilor înaltei Porți, drepturilor Principatelor și intereselor generale ale Europei”;

3. La aceleași conferințe, prin protocolul al treilea din 19 martie 1855, în care după proiectul baronului de Prokesch, Capitulațiile s-au recunoscut ca baza drepturilor Principatelor (articolul 1);

4. Prin circulara Excelenței Sale ministrului Treburilor din Afară al Măiestății Sale Imperiale împăratului Napoleon III, cu data din 23 mai 1855, statornicind că: „relațiile dintre înalta Poartă și Principate sînt rezultatul unei alodituri liber încheiate, cu sute de ani mai înainte, între înalta Poartă și țările de la Dunăre”;

5. De către însăși Poarta otomană prin mai multe haturî ale glorioșilor padișahi și în capul cărora se întrebunau următoarele cuvinte:

„În tot chipul, cu toată libertatea obiceiurilor lor să fie aceste țări, și să se stăpînească numai singure de sine deosebite și desprîjite de stăpînirea împărăției otomane”;

6. Tot de către Poartă prin protocolul Conferințelor din Constantinopol, cu data din 11 februarie 1856, și în care se declară: „că întărește din

nou privilegiile și imunitățile de care zisele Principate s-au bucurat de la Capitulațiile ce li s-au dat de către sultanii Baiazid I și Mahomed II”;

Luînd în privire că aceste Capitulații recunosc și întăresc Principatelor nu numai privilegiile și imunitățile, ci toate drepturile suveranității, și între altele o ocrotuire neafirmată și națională, o deplină libertate de legislație, precum mai cu deosebire o dovădesc articolul I al Capitulației încheiate la 1511 între sultanul Baiazid I și domnul Bogdan, și înote în secolul al XVII-lea, între sultanul Murad și domnul Vasile Lupu, și care zice anume: „Poarta cunoaște Moldova de pămînt slobod și nesupus”, și articolul al IV-lea al aceleiași Capitulații care rostește că: „Moldova va fi stăpînită și ocrotită după legile și așezămîntele sale, fără să se amestece Poarta cît de puțin”;

Luînd în privire Tratatul de la Paris nu numai că n-a rostit nimic în contra vechilor noastre Capitulații, ci dimpotrivă a recunoscut și a întărit Principatelor o administrație neafirmată și națională, libertate de legislație, o putere națională înarmată și un sistem defensiv spre păzirea hotarelor și respingerea a orice năvăliri străine, și, în sfîrșit, o viitoare organizație conformă cu drepturile și cu dorințele nației, punîndu-se Principatele sub garanția colectivă a puterilor subscriitoare Tratatului de la Paris;

Luînd în privire că atît în puterea vechilor Capitulațiilor, cît și după stipulațiile Tratatului de Paris, întinderea viitoarei organizații, cerută de trebuințele noastre naționale, materiale și morale, nu poate avea altă mîrgînire, decît neîngînarea drepturilor înaltei Porți anume precizate în acele Capitulații și pe care românii le-au respectat și le vor respecta în toată întregimea lor;

Luînd în privire că, pentru a pune capăt suferințelor, abuzurilor și discordiilor din lăuntrul, care au paralizat toată dezvoltarea în țară; și pentru a precuma întruiriile din afară, care au jignit autonomia Principatelor, și a introduce un regim de stabilitate, de bună rînduială, de pace și de prosperitate în Principatele Române, este neapărat de a da o deplină și întregă îndestulare trebuințelor și dorințelor nației;

Luînd în privire că dorința cea mai mare, cea mai generală, cea hrînită de toate generațiile trecute, care este sufletul generației actuale, cea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare, este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și în Valahia sîntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, același instituții, aceleași legi și obiceiuri, același temeri și aceleași speranțe, același trebuințe de

îndestulat, aceleași hotare de păzit, aceleași dureri în trecut, aceleași viitor de asigurat și, în sfârșit, aceleași misiune de împlinți;

Luind în privire că această unitate o dorim, nu pentru ca să lovim drepturile și să amenințăm pacea altora, ci numai pentru ca să asigurăm drepturile și pacea noastră, și că, dimpotrivă, această unitate la care au contribuit toate generațiile trecute, lucrând de a ne da aceleași instituții și legi — împlinind o vie dorință a nației noastre, și făcându-se pentru noi un izvor de bună rânduială, de economie, de legalitate, de dignitate și de regenerație generală — prin însăși aceasta ar da înalte Porți și staturilor vecine o încredințare de pace și de stabilitate la hotarele lor;

Luind în privire că Unirea Principatelor este înscrisă în chiar instituțiile actuale, recunoscute de înalta Poartă, și anume prin Articolul 425 Cap. IX din Regulamentul organic, care rostește textual că „încăputul, religia, obiceiurile și asemănarea limbii locuitorilor acestor două Principate, precum și trebuințele ambelor părți cuprind din însăși descălecare lor elementele nedespărțitei uniri, care s-a împiedicat și s-a înfriztat numai de înfrământările împrejurări. Mîntuitorile folosuri ale rodului ce s-ar naște din întrunirea acestor două popoare sînt nedădăuite“;

Luind în privire că, pentru ca Unirea Principatelor să producă tot binele ce se așteaptă și înăuntru și în afară, este trebuință de a se institui un guvern tare, stabil, respectat înăuntru de toți, și sprijinit în afară de marea familie a caselor domnitoare; că un asemenea guvern nu ni-l poate da regimul vicios al domniilor electivi și schimbători, care, istoria este martoră, n-au produs decît anarhie prin rivalitățile și ambițiile deșeurilor și mulțor aspirații, slăbiciune și corupție prin abuzurile fărărilor și prin supunerea domniilor la toate înfrînările străine;

Luind în privire că Principatele sînt însetate de legalitate, de stabilitate și de dignitate națională, vînd a trăi cu însăși viața lor, și că acestea nu se pot derîndi decît reintorcîndu-se la vechiul principat al eredității tronului, care în înfăptuirea timpuri ale fundației Principatelor, și chiar în urma Capitulațiilor, au existat în familiile lui [Radu] Negru și a lui Bogdan Dragoș, și punîndu-se în capul Principatelor Unite un prinț străin, ales dintre dinastile domnitoare ale Europei, afară de acele ale staturilor vecine, spre a nu motiva străine înfrînări;

Luind în privire că, spre a dobîndi un asemenea princip, merit de a pune un capad deșeurilor trecutului și de a pregăti patriei o eră nouă, românii renunță la dreptul ce au prin Capitulații, de a-și alege singuri pe șeful statului, încredințînd numirea prințului străin înșiși glorioșilor monarhi, care au luat în mîinile lor soarta Principatelor;

Luind în privire că, spre a întemeia cea mai grăbnică și mai intimă legă-

tură între noua dinastie și nația română, este trebuință ca moștenitorii domnitorului să fie crescuți în dogmele sfîințe noastre biserice a Răsăritului;

Luind în privire că pentru ca prințul străin să poată împlini tot ce ar aștepta de la dînsul și țara și Europa, este trebuință ca el să fie înconjurat de toate garanțiile de pace și de putere și să fie asigurat în contra pericolelor din afară și în contra tulburărilor dinăuntru;

Că pericolele din afară se pot îndalța numai prin neutralitatea Principatelor, neutralitate recunoscută în principiu prin Art. 26 și 27 ale Tratatului de la Paris;

Că tulburările dinăuntru se pot depărta numai întruclt domnitorul va căuta puterea sa în însăși țara și va cîrmui după legi făcute de către însăși țara;

Luind în privire că, după vechiul obicei, pururea și sub toate guvernele, puterea leguitoare în Principate a fost încredințată unei Adunări obștești, care, mai mult sau mai puțin, a reprezentat țara;

Că această Adunare, pentru ca să fie bine primită, pentru ca legile votate de ea să aibă toată puterea morală, ea trebuie să fie astfel compusă încît să cuprindă în sinele ei toate marile interese ale nației;

Luind în privire, în sfârșit, că drepturile Principatelor anume cuprinse în Capitulații și unirea fărărilor sub un prinț străin și ereditar, asigurat prin neutralitatea pămîntului românesc, și sprijinit prin o putere legislativă, care să cuprindă toate elementele vitale ale societății, atunci vor fi stabile, atunci vor contribui cu toată eficacitatea la desvoltarea națională, morală și materială a patriei noastre, cînd ele se vor pune sub garanția a totputernică și salutară a marilor puteri ale Europei;

Adunarea ad-hoc a Moldovei, pînă și pe calea ce i s-a prescrist de către Tratatul de la Paris, adică începînd a rosti dorințele țării — în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, în toată curdenția cugetului, neavînd în privire decît drepturile și folosul nației române, declară că cele înalte, cele mai mari, mai generale și mai naționale dorințe ale țării sînt:

1. Respectarea drepturilor Principatelor și îndeosebi a autonomiei lor, în cuprinderea vechilor Capitulații încheiate cu înalta Poartă în anii 1393, 1460, 1511 și 1634.

2. Unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de România.

3. Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare de ale Europei și ai cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării.

4. Neutralitatea pămîntului Principatelor.

5. Puterea leguitoare încredințată unei obștești Adunări, în care să fie reprezentate toate interesele nației.

Toate acestea sub garanția colectivă a puterilor care au subscris Tratatul de la Paris.

8 octombrie 1857:

propunere urgentă

a d-lui C. A.

Kretzulescu

în Adunarea ad-hoc de la București

Nația română, împiedicată în desvoltarea sa morală și materială de către arbitrarul și ilegalitatea domnitorilor sub o constituție imperfectă și sub amestecul influenței străine în treburile sale, simte de mult nevoia unei prefaceri radicale a constituției și trebuința ca cele șapte puteri subsemnate Tratatului de la Paris, într-o gîndire binevoitoare și în interesul general al Europei, să chedășuască autonomia, care s-a asigurat acestor țări din vechime, prin tratate.

Ea este conștientă, însă, că acea chedășuire nu ar fi efecă, dacă țara nu ar primi în același timp o organizare, care să cuprindă într-însa principiile de vitalitate, și ajunse a recunoaște că această condiție nu s-ar fi gdsit decît în unirea amîndurora Principatelor într-unul singur și în instituirea principului eredității tronului.

Ea recunoaște, deosebit de aceasta, că ereditatea nu ar fi cu puțință, decît prin așezarea pe tron a unei ramure a vremenii din familiile domnitoare în Europa.

De aceea românii sînt unanimi în dorința formulată în următoarele patru puncte:

1. Chedășuirea autonomiei și a drepturilor noastre internaționale, după cum sînt hotărîte amînduș prin Capitulațiile [...] încheiate între țările române cu înalta Poartă suzerană; precum și neutralitatea teritoriului moldo-român.

2. Unirea țărilor România și Moldavia într-un singur stat și sub un singur guvern.

3. Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare d-ale Europei, ai cărui moștenitori născuți în țară am dorî să fie crescuți în religia țării.

4. Guvern constituțional reprezentativ și, după datinile cele vechi ale țării, o singură Adunare obștească, care va fi întocmită pe bază electorală largă, încît să reprezinte interesele generale ale populației române.

Pătruns de adevărul celor de mai sus, subsemnatul propune: 1. ca Adunarea să declare aceste patru puncturi ca dorința unanimă a nației române; 2. ca spre răspuns la întrebarea ce se face țării prin art. 24 al Tratatului de la Paris, să supse această declarație înaltei Comisii Europene, ca expresia cea mai exactă a trebuințelor tuturor claselor societății și ca o condiție adevărată subordonată orice altă dorințe, ce deosebitele clase ar mai putea fi chemate a exprima în privința reformelor dinăuntru; 3. și, în fine, ca tot în acea comunicație să se exprime din partea Adunării via recunoștință ce simte tot românul către acele generoase puteri, care au îmbrățișat apărarea drepturilor acestei nații.

SECRETELE LUI BAZAINE... ȘI ALTE TAINE

CRISTIAN POPIȘTEANU

Pentru profesorul Maurice Baumont¹, cercetarea istorică este sursa dătătoare de vitalitate. Și aceasta, după șase decenii de profesorat, după zeci și zeci de studii și după aproape douăzeci de cărți purtând semnătura lui ce ilustrează cu atita prestanță științele istorice din Franța. Investigația sa istorică din ultima vreme a căpătat, în răstimpul lungii conversații avute, conturul unor interesante subiecte de istorie franceză, dintre care transcriem aici câteva pentru cititorii revistei noastre.

De câțiva ani, m-am ocupat foarte mult de războiul din 1870. De ce? Pentru că sînt conservator al Muzeului din Chantilly², iar

Cel care a donat castelul Chantilly Institutului Franței, ducele d'Aumale

domeniile acestui castel sînt donate Institutului Franței de către ducele d'Aumale. Or, ducele d'Aumale a fost președintele Consiliului de război care a condamnat la moarte în unanimitate pe mareșalul Bazaine în 1873. Bazaine a fost condamnat pentru că a capitulat la Metz cu 170 000 ostași, cea mai mare armată franceză care îi rămăsese Franței

învinse în războiul cu Prusia. După condamnarea sa la moarte, magistrații au trimis cu toții o scrisoare mareșalului Mac Mahon, care a fost președintele Republicii, pentru a-i cere ca sentința să fie comutată în surghiun pe veci din Franța. Guvernul, prezidat pe atunci de ducele de Broglie era, de asemenea, favorabil acestei măsuri. Însă președintele Republicii, Mac Mahon, nu a admis această soluție și a cerut ca o pedeapsă de 20 ani de deportare să fie impusă lui Bazaine. De ce? Pentru că, după părerea sa, opinia publică (și în acest sens avea dreptate), care a fost extrem de severă cu mareșalul Bazaine, n-ar fi admis un simplu exil. Dar, la numai câteva luni după ce a intrat în citadela în care a fost închis, pe insula Sf. Margareta, în fața orașului Cannes, Bazaine a evadat, instigat de soția sa, o tinăără mexicană, care

socotea sentința absolut nedemnă pentru un șef militar cum era Bazaine. După evadare, s-a stabilit în Spania, unde a mai trăit, în condiții extreme de mizere, vreo 15 ani, pînă la moartea sa.

Am studiat figura lui Bazaine prin arhivele ducelui d'Aumale, pe care le-am găsit închise într-o sală specială cu mențiunea „A nu se deschide decît la 50 ani după moartea mea”.

Cei 50 ani au trecut și am studiat acest dosar considerabil, cu totul inedit. Am avut, de asemenea, la dispoziție toate arhivele mareșalului Bazaine însuși, toate scrisorile pe care le-a trimis familiei sale și care au fost păstrate cu evlavie. Din acest ansamblu de documente, am elaborat două lucrări, cred că destul de importante: una, despre capitularea de la Metz și care se numește *L'Echiquier de Metz* (Tabla de șah de la Metz) și, apoi, cealaltă, care proiectează întreaga sa viață, întreaga sa carieră într-un cadru istoric și este intitulată *Les Secrets de Bazaine* (Secretele lui Bazaine).

Am reluat, apoi, un studiu pe care l-am publicat încă în 1930, însă un studiu care a fost alimentat între timp de o serie de documente noi, referitoare la o afacere acum destul de uitată, dar care a jucat în politica externă, după părerea mea, un rol considerabil pentru relațiile franco-germane. Este vorba de afacerea Eulenburg, care s-a petrecut la începutul acestui secol: o dramă în care a sucombat un diplomat german, fost ambasador la Viena și prieten personal al împăratului Wilhelm II. El înclina, după opinia adversarilor săi, spre tendințe net francofile. Atunci, în timpul crizei care afectase relațiile franco-germane și al incidentului legat de Maroc, Eulenburg a luat o poziție opusă celeia pe care o dorea Ministerul de Externe de la Berlin. Pentru a se debarasa de Eulenburg, s-a organizat împotriva lui un proces scandalos și, astfel, întreaga afacere a devenit un prilej de încordare a relațiilor franco-germane.

Doi viefi pline de mistere — a mareșalului Bazaine...

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 12/1969; 5/1975.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1967.

Și acum, după ce m-am indelețnicit cu afacerea Eulenburg și cu Bazaine, iată că mă întorc la o chestiune de care Franța și chiar Europa s-au preocupat foarte mult — afacerea Dreyfus.

... și a lui Alfred Dreyfus

Am scris deja, acum vreo 30 ani, o carte despre afacerea Dreyfus, după arhive germane și italiene, care erau pe atunci complet inedite și pe care am avut privilegiul să le consult. De atunci am descoperit însă multe alte documente.

„Iar Dreyfus?“, se vor întreba unii. Dar să nu uităm că, în ultimii ani, au apărut vreo 15 volume despre afacerea Dreyfus, nu numai în Franța, dar și în Germania, în Anglia, în Statele Unite. Această chestiune a rămas, deci, actuală și eu încerc să arăt cum este ea pusă în condițiile unei documentări noi.

Nu ne-am despărțit înainte ca prof. Baumont să nu-și amintească și despre România.

Am venit pentru prima oară în România înaintea primului război mondial. Întimplarea a făcut că, timp de vreo 15 ani, am lucrat la Secretariatul internațional, al Societății Națiunilor, unde am avut onoarea să întilnesc adesea un om ca Nicolae Titulescu, a cărui acțiune diplomatică a fost deosebit de importantă din punct de vedere istoric pentru interesele naționale ale României. Am revenit de patru ori în țara dv. A compara România de altă dată cu aceea de azi, e o treabă foarte grea, dar ea este strălucitoare; nu există dubii asupra importanței schimbărilor care au avut loc în țara dumneavoastră, asupra importanței progreselor care au fost săvârșite. Când vizitezi România, ești uimit de construcția formidabilă de cartiere și orașe noi, iar progresele noilor industrii sînt cu deosebire vizibile. Ești surprins să vezi hotelurile minunate; ești impresionat de importanța acordată muzeelor, care sînt admirabil organizate. Progresele în toate domeniile sînt strălucitoare și orice călător poate să le constate.

Mă bucur să spun că revista **Magazin istoric** mi se pare foarte vie, foarte frumos ilustrată, cu articole bine concepute, precise și în același timp eliminînd o documentație greoaie, prea greoaie, un aparat critic care face ca o operă istorică să devină aproape de necitit. Trebuie să spun că această istorie a României mă interesează cu atât mai mult, cu cât am avut ca profesor altădată un om, care — e drept — era geograf, dar care a fost în mare măsură geograful României, Emmanuel de Martonne¹ și mi-a sădit, cel dintîi, simpatia pentru țara dumneavoastră.

¹ Emmanuel de Martonne (1873-1955), renumit geograf francez, profesor la Sorbona, membru al Academiei de Științe din Paris, președinte al Uniunii geografice internaționale. A făcut intense cercetări de teren în România, întocmind două lucrări importante (*La Valachie*, 1902; *Recherches sur l'évolution morphologique des Alpes de Transylvanie*, 1907) și numeroase articole și conferințe. A contribuit la îndrumarea tinerilor geografi români, manifestîndu-și simpatia pentru poporul român.

Columna și chipul lui Decebal

Articolul despre chipul lui Decebal, publicat în nr. 6/1974 al revistei noastre, a stîrnit mult interes în rîndul cititorilor și specialiștilor, nu numai din țară, dar și de peste hotare. Din Varșovia, dr. Jan Trynkowski ne-a trimis o scrisoare însoțită de fotografiile pe care le reproducem și noi. „Încercarea de a identifica portretul lui Decebal, ascuns în numeroasele scene ale Columnei lui Traian, ca și printre statuile provenind din Forul celuiui împărat, de la Roma, impune multă atenție, discernămint, spirit critic — ne scrie d-sa. Ne punem, de aceea, de la început întrebarea: există posibilitatea ca pe Columnă să se fi păstrat portretul regelui dac? Deși nimeni nu se îndoieste că scena sinuciderii (CXLV) reprezintă dramatica sa moarte, nu se poate exclude nici posibilitatea ca figura lui Decebal să fi fost înfățișată în chip «idee» și nu ca un portret veridic, cu trăsăturile fizice ale feței și ținuta sa reală.

Trebuie să remarcăm că artiștii Columnei au tîns, în general, spre păstrarea trăsăturilor individuale ale personajelor portretizate. Numeroasele reprezentări ale lui Traian constituie cea mai bună dovadă în acest sens. E logică, deci, presupunerea că, în măsura posibilităților, el au procedat la fel și în cazul altor personaje.

Dar care sînt aceste posibilități?

Ni se pare foarte puțin probabil ca Decebal să fi fost portretizat încă în timpul vieții sale, de pildă, în cursul primului război dacic, sau după el. Dar capul său, expus vederii publice la Roma, a putut fi utilizat în acest scop. Ar trebui doar dovedit că romanii cunoșteau metodele necesare conservării în bune condiții a țeșturilor umane. Următorul pas ar fi stringerea tuturor reliefulor Columnei și a statuilor provenind din Forul lui Traian, reprezentînd nobili daci, dintre care unele sînt bănuite că îl reprezintă pe Decebal. Dacă în urma unei asemenea amănunțite analize antropologice se va dovedi că atît pe Columnă, cît și între statuile din For, se găsește cel puțin o reprezentare portretistică a unui și aceluiași personaj, am avea dovada aproape sigură că avem a face cu adevăratul chip al lui Decebal“.

1

2

3

Capete de prizonieri daci, din Muzeul Vatici-canului (1, 2) și din Florența (3)

CONSTANTIN GIURESCU— „o putere științifică de întâiul rang”

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Cu un secol în urmă, în pitoreasca comună de munte Chiojdu din județul Buzău se naștea, dintr-o familie de moșneni, Constantin Giurescu, cel care avea să-și lege numele de temeinice lucrări în istoriografia românească, de știință, de mare probitate și frumusețe morală.

După ce a terminat cu rezultate strălucite școala primară în comuna natală și Liceul „Petru și Pavel” din Ploiești, C. Giurescu s-a înscris la Facultatea de litere a Universității din București, într-un moment când aceasta cunoștea o perioadă de mare prestigiu. Știința istorică, care-l atrăgea pe fiul de moșnean ca o chemare din adâncuri, era ilustrată, pe lângă mai vechile nume ale lui B.P. Hașdeu și Gr. Tocilescu, de numele lui D. Onciul, creatorul școlii critice în istoriografia noastră, al lui I. Bogdan, căruia slavistica românească îi datorează mult și al lui N. Iorga, deschizător de largi orizonturi, genial prin intuițiile istorice, cu o putere de muncă și creație extraordinară.

Sub influența măștrilor lui s-a dezvoltat la C. Giurescu pasiunea pentru aprofundarea cunoștințelor istorice și însușirea metodei de investigație științifică.

El s-a remarcat prin aptitudini de cercetare încă din anii studenției. Una din lucrările realizate de tânărul student la seminarul lui D. Onciul cu privire la cronologia veche moldovenească a fost premiată de Universitate și tipărită în *Convorbiri literare*. După absolvirea facultății, C. Giurescu a fost cîțiva ani profesor la Liceul „Unirea” din Focșani, de unde, în urma obținerii prin concurs a unei burse, avea să plece, pentru continuarea studiilor, la Viena. Contactul cu un centru științific european de prestigiu, audierea cursurilor și frecventarea seminarilor unor renumiți oameni de știință — dintre ei K. Jirecek ajungînd să-i fie, se pare, pildă de urmat — au adăugat pentru C. Giurescu noi elemente de temeinică formație științifică. Anii petrecuți la Viena au fost folosiți, totodată, pentru cercetarea bogatelor arhive, din care a depistat importante documente referitoare la Oltenia în vremea ocupației austriece (1716-1739), ce vor forma mai apoi materia a patru volume, și cu privire la domnia lui C. Brîncoveanu, acestea din urmă fiind publicate în colaborare cu N. Dobrescu.

Odată cu întoarcerea în țară, C. Giurescu a început, paralel cu munca de dascăl sau de șef al Serviciului arhivelor din Ministerul Afacerilor Străine, să desfășoare o bogată activitate istoriografică. Această cuprinde, pe lângă publicații de izvoare — documente și cronică — critică de texte, lucrări de istorie politică și de instituții. Aplecat spre studiul amănunțului, înzestrat cu o inteligență vie, iscoditoare, el a reușit să facă lumină în privința paternității unora dintre cronicile medievale muntene sau moldovene, să stabilească, pentru altele, textul de bază și interpolările ulterioare, stema manuscriselor, să definească, cu alte cuvinte, calea științifică de urmat în întocmirea colecției de cronică medievală românești, colecție ce se realizează cu succes în zilele noastre.

În 1909 a primit titlul de doctor, fiind cel dintîi doctor al Facultății de litere din București. Anul 1909 a însemnat pentru C. Giurescu și alegerea lui ca membru corespondent al Academiei Române; cinci ani mai târziu el va deveni membru activ. În ședința Academiei din 14 mai 1914, mulțumind corpului academic, el arăta: „Năzuința mea cea mai vie este să corespund așteptărilor dumneavoastră; urmînd pildele atît de strălucite de muncă fără preget în cîmpul științei, de activitate necurmată închinată înălțării și înfloririi Academiei pe care le găsesc printre dumneavoastră, vin alături de dumneavoastră cu dor de muncă și însoțit de cel mai neclintit devotament pentru idealurile și interesele acestei Alma mater a culturii noastre naționale”.

Activitatea științifică a lui C. Giurescu a continuat spre sfîrșitul vieții lui cu remarcabile studii monografice de instituții medievale românești. El făcuse dovada, în 1907, în introducerea la volumul de Documente și registre privitoare la Constantin Brîncoveanu, capacității de reconstituire a perioadelor istorice și a gîndirii politice a lui C. Brîncoveanu. Căzul domnitorului martir îi servise lui C. Giurescu ca o ilustrare a permanentelor mobiluri ale diplomației românești, a mijloacelor folosite de ea și a rezultatelor obținute pentru păstrarea ființei statale și apărarea autonomiei țării.

Cu toate însușirile manifestate în abordarea cercetărilor de istorie politică, C. Giurescu n-a continuat în această direcție, ci s-a îndreptat spre istoria socială, trăind într-o viziune nouă probleme ca Vechimea româniei în Țara Românească și legătura lui Mihai Viteazul, Despre rușii și Despre boieri. Folosirea unei documentații mult mai largă decît cea a predecesorilor și a contemporanilor lui i-a permis lui C. Giurescu să facă observații judicioase, unele dintre ele valabile și azi, cu privire la clasele sociale din trecutul nostru și la raporturile dintre ele.

Moartea l-a răpit pe primul nostru mare istoric social — pe care învățăatul francez Marcel Emerit îl compara cu Fustel de Coulanges — în floarea vrstei, la 43 ani, fără ca el să fi putut da tot ceea ce pregătirea lui anunța. Dispariția sa a fost vădută ca o mare pierdere pentru știința istorică românească. „Nu putem deplînge înădușirea — scria N. Iorga la vestea morții lui C. Giurescu — pierderea unei puteri științifice de întîiul rang, răpită în plină ei dezvoltare”.

Prețuit de urmași, opera lui C. Giurescu este un îndemn de cercetare erudită, în spirit critic. Apropierea de ea instruieste și impune respect.

„VEȘTI DE LUCRURI ADEVĂRATE ȘI TEMEINICE”

CONSTANTIN GIURESCU

Față de această nouă atitudine, care-i îngăduia să dea numai cît și cînd putea, Brîncoveanu nu se arătă îndărătnic. De altfel, aceasta era o măsură de prevedere. Izbînzile imperialilor în campania anului 1691 îi arătau că supărătorii oaspeți de mai înainte se puteau reîntoarce și, după cum îi spunea un agent al împăratului, contele Marsigli, „celor mari e mai bine să le dai, decît să aștepți să-și ia ei singuri”.

Afară de aceasta, biruitorii puteau deveni, la încheierea păcii, viitorii stăpîni; îndatorîndu-i, domnul își asigura propria lui situație. Așa se explică [faptul] că, fără constrîngere și amenințări, Veterani primește, în anii următori bani, cai și grîne.

Mai era însă și un alt motiv pentru care, începînd cu anul 1691, imperialii urmăresc o politică de bună înțelegere, dacă nu chiar de prietenie, cu Brîncoveanu. În timpul războiului, informațiuni exacte asupra forțelor și planurilor turcilor se pot procura numai cu mare greutate. Din cauza aceasta, foștii interpreți pentru turcești din Constantinopol, Georgius Cleronomos și lanache Porphyrita, capikheia lui Șerban [Cantacuzino] și Brîncoveanu, li se plătește și în timpul războiului salarii de mai înainte, în schimbul căruia trimite știri despre cele ce se petreceau în Imperiul otoman. Aceștia, servind însă interese deosebite și fiind fără control, informează rău, pe lîngă faptul că știrile trimise sînt uneori interceptate, iar altele sosesc numai cu mari întîrzieri. Nici trimiterea, sub diferite pretexte și deghizări, a unor persoane speciale, ca Marsigli — care, dîndu-se drept secretar al ambasadorului englez, face două călătorii la Constantinopol, una în vara anului 1691, reîntorcîndu-se la

Cînd Constantin Brîncoveanu a urcat în tronul Munteniei, la sfîrșitul lunii octombrie 1688, un mare război era în curs de desfășurare, între Imperiul habsburgic și Imperiul otoman. Balanța era net înclinată în favoarea celui dintîi; dacă în primul moment, în vara anului 1683, turcii au ajuns pînă sub zidurile Vienei, imediat intervenția energică a regelui polon Ioan Sobieski a salvat Capitala și Imperiul. Această victorie, care a vestit contemporanilor decăderea puterii militare a Imperiului otoman, a constituit, în același timp, un îndemn la continuarea luptelor, pînă la alungarea turcilor din Europa. Armatele imperiale au luat ofensiva și în 1686 au eliberat Buda, iar în 1688 au asediat Belgradul. Principele Transilvaniei, Mihail I Apafy, a fost atras și el în tabăra imperialilor, acceptînd suzeranitatea Imperiului habsburgic.

Dincoace de Carpați, situația domnilor Moldovei și Țării Românești era ceva mai complicată. În jocul de interese care se țesea în jurul lor, era implicată și Poarta, dar și Imperiul habsburgic, Polonia și în cîrînd și Rusia; la asediul Vienei, domnii români Gheorghe Duca al Moldovei și Șerban Cantacuzino al Țării Românești, au trebuit să participe alături de oștile turcești, dar ei au dat sprijin efectiv și eficace asediaților¹. Încercînd în victoriile creștinilor, Șerban Cantacuzino a inițiat tratative directe cu Imperiul habsburgic, cerînd împăratului de la Viena să-i recunoască independența țării, domnia ereditară și mai ales să-i dea ajutor în lupta antiotomană. Ca să-l determine pe Șerban vodă la acțiuni mai hotărîte, imperialii l-au însărcinat pe contele Federigo Veterani — italian de origine, dar general în armata Habsburgilor — să intre cu trupele în Muntenia (s-au retras, însă, la intervenția marelui logofăt Constantin Brîncoveanu). Acest fapt a arătat cît de primejdios era jocul diplomatic întreprins de Șerban Cantacuzino, acționînd într-o singură direcție.

Solla sa se afla la Viena, la tratative, cînd el a murit și în locul lui a fost ales Brîncoveanu. Recunoscută imediat de către Poartă, această alegere nu a fost pe placul curții vieneze tocmai din cauza atitudinii rezervate a noului domn față de politica imperială. Rezervele domnului muntean erau pe deplin întemeiate: Imperiul habsburgic nu era interesat de independența țărilor române, ci, ca toate celelalte puteri vecine de-a lungul istoriei noastre, de bogățiile naturale, de poziția strategică a acestor țări și, în ultimă instanță, de întinderea influenței și dominației respectivelor imperii. Acest

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 1/1970.

sfîrșitul lui septembrie și a doua în noiembrie același an, din care revine tocmai în iunie anul următor — ori a lui Quarient (decembrie 1691 - aprilie 1692) — trimis cu scrisori din partea ambasadorilor englez și olandez — nu puteau constitui un mijloc statornic de informațiune.

Cele mai sigure, mai rezezi și mai complete informațiuni despre tot ce se petrecea în Imperiul otoman se puteau avea numai de la curtea domnului Munteniei. Brîncoveanu primea săptămînal rapoarte de la capikheialele sale de la Poartă, dintre cari unii trebuiau să înso-

țescă armatele turcești în timpul campaniei. El este în strînse legături cu pașii de la Silistra, Nicolop și Vidin, iar pe lângă seraschierii² de la Baba și Belgrad are agenți în permanență. În sfârșit, oamenii săi, care se reîntorc de la cetățile unde au dus proviziuni sau au lucrat ca salahori, cutreerînd neconținut marginile, constituiesc iarăși un important mijloc de informațiune.

Din acest punct de vedere, noii stăpînitori ai Ardealului, ca și principii de mai înainte, au

atunci, pe care Veterani înadins nu-l răscumpărase, lăsîndu-l pe lângă Brîncoveanu, ca să-i trimită știri și să stabilească o înțelegere. Trecerea lui Marsigli și Quarient pe la București în 1691 și 1692, și legăturile de rudenie ale interpretului Mamuca de la Torre³, fac ca această înțelegere, la care contribuie de bună seamă și victoriile ducelui de Baden⁴, să fie și mai deplină. Un schimb regulat de scrisori, al căror scop principal este întotdeauna comunicarea de știri, se începe între

mai sus. Rolul acesta de informator despre cele întîmplate sau plănuite în Imperiul otoman, la care se mai adaugă și acela de mijlocitor al corespondenței cu Constantinopolul, constituie unul din elementele esențiale în relațiunile lui Brîncoveanu cu imperiile.

Așa se explică atențiunile acestora față de dînsul, distincțiunile care i se acordă, recomandările care se fac neconținut de la Viena generalilor din Ardeal și rezidențului din Constantinopol de a întreține corespondență și a-i cultiva prietenia, precum și faptul caracteristic că unii din secretarii săi, ca Dindar și Griener, sînt în același timp funcționari ori salariați austrieci.

lucru s-a dovedit chiar în anul următor, cînd comandantul trupelor Imperiale din Transilvania, generalul Donat Heissler, a primit ordinul să ocupe Țara Românească (decembrie 1689). Brîncoveanu a trebuit să apeleze la ajutorul Porții pentru a alunga pe imperiali din țară, apoi, împreună cu trupele turcești, l-a înfrînt pe generalul Heissler în lupta de la Zărnești (11 august 1690), impunînd alegerea lui Emeric Thökoly, protejatul Porții, ca principe al Transilvaniei, în locul lui Mihail II Apafy, care, sub protecția Vienei, succedase la tron tatălui său, mort în primăvara aceluiași an.

Experiența arată, așadar, că, în fața realităților politice, care, în evoluția lor, urmau un drum foarte sinuos — dictat de interesele și capriciile cancelariilor europene — singura modalitate pentru a prezerva autonomia țării era adoptarea unei politici de o mare suplețe, ușor de adaptat fluctuațiilor politicii de la Istanbul sau de la Viena. Cea mai mică schimbare a direcției politicii otomane sau imperiale trebuia cunoscută din vreme, pe de o parte pentru a profita, în interesul țării, de orice vînt prielnic ce ar fi adiat pe malurile Bosforului sau ale Dunării și, pe de altă parte, pentru a preîntîmpina furtunile. În fine, după exemplul strălucit al altor predecesori, domnul trebuia să caute ca, intrînd în concertul diplomatic european, să nu rămîna niciodată singur în fața Imperiului otoman și nici să nu aibă doi dușmani deodată. Trebuia de navigat cu grijă, între interesele marilor imperii, interese contradictorii și adesea contrare țărilor Principatelor Române.

Fire ponderată, dotat cu o înțelegere lucidă și cu o mare abilitate diplomatică, Brîncoveanu a înțeles de la început aceste imperative ale vremii tulburi în care a ajuns la cîrma Țării Românești. În fragmentul care urmează⁵, istoricul Constantin Giurescu descrie modul în care domnul muntean obținea informațiile atît de necesare cunoașterii meandrelor politicii internaționale, în perioada care a urmat luptei de la Zărnești, cînd ofensiva a fost preluată, pentru scurt timp, de armatele otomane, silind pe imperiali la retragere. „Faptul acesta — arată C. Giurescu — are drept urmare și o schimbare de tactică. De aci înainte, generalii împărațului caută să obțină de la Brîncoveanu, prin bună înțelegere, contribuțiile în bani și în natură, care nu se mai puteau lua prin constrîngere”.

S. G.

¹ Reprodus din prefața la Documente și reșete privitoare la Constantin vodă Brîncoveanu, București, 1907, pp. IX-XV. Titlul și parantezele drepte din text aparțin redacției. Ortografia a fost actualizată.

decî un mare interes să întrețină bune relațiuni cu domnul Munteniei. Cîteva luni după participarea acestuia alături de Thökoly la lupta de la Zărnești, apropierea se și face prin mijlocirea contelui de Erbs, făcut prizonier

Brîncoveanu, miniștrii și secretarii săi și persoanele amintite

² „Era cunoscut cu dragomanul venețian la Poartă [...] și rudă după nevastă, care era, probabil, dintr-o Cantacuzini, cu Brîncoveanu” (din notele lui C. Giurescu).

³ La 15 septembrie 1691, ducele de Baden a obținut o victorie asupra turcilor, în bătălia de la Salankemen — n.r.

Dacă însă Brîncoveanu este principalul informator al nemților [austriecilor] despre tot ceea ce privește pe turci, rolul acesta îl îndeplinește nu numai din înclinație sau de dragul îmbierilor care-i vin, ci mai ales fiindcă la adăpostul lui el poate să răspundă uneia din principalele sale îndatoriri ca supus al sultanului.

Poarta nu are încă reprezentanți pe lângă puterile creștine. Sarcina procurării de informațiuni o au comandanții cetăților ori guvernatorii provinciilor de margine. Cîtă vreme turcii stăpîneau Ungaria de mijloc și aveau Ardealul tributari, firește că pașii din aceste părți, cel din Buda mai cu seamă, aveau în primul rînd această îndatorire. Cînd însă cetățile din Ungaria cad pe rînd în puterea imperiilor, cînd oștile lor ocupă Ardealul, iar polonii pîtrund în Moldova, rolul de informatori revine cu deosebire domnilor români. De la sfîrșitul secolului XVII, procurarea de știri asupra creștinilor formează una din principalele lor îndatoriri. În scurta audiență, pe care domnul nou numit o are la sultan înainte de a pleca în țară, între recomandările care i se fac, prin mijlocirea vizirului, despre atribuțiunile sale, i se impunea, în special, să cerceteze cu grijă și cu sîrguință ceea ce lucrează dușmanii și să trimită despre dinții în tot timpul informațiuni exacte, pentru procurarea cărora avea să se îngrijească din toate puterile și prin orice mijloace.

⁵ Comandanții militari ai provinciilor turcești — n.r.

Ca să poată răspunde acestei însărcinări, domnul organizează un serviciu de informații foarte complicat. Pentru relațiile cu creștinii, care îi sînt îngăduite de Poartă tocmai în scopul acesta, el are patru pînă la cinci secretari străini, pentru limbile latină, italiană, germană, polonă, ungurească, greacă etc. Întîlnim printre acești secretari oameni de toate naționalitățile și din toate locurile: Andrei Wolf, Del Chiaro, Nicolae de Porta, Dindar, Griennier etc. Pe de altă parte, în diferitele slujbe ale curții, începînd de la bucătar și pînă la doctorii și dascălii beizadelelor, oamenii de care se înconjură sînt iarăși în mare parte străini. Aceștia nu îndeplinesc, însă, numai însărcinarea specială, pe care o au la curte. Prin legăturile pe care în mod firesc au trebuit să le păstreze cu conaționalii lor, prin acelea pe care le crează și le cultivă în urmă, ei îndeplinesc și funcțiunea de informatori. În afară de aceștia, Brîncoveanu are și agenți în străinătate, pe Dindar pe lîngă generalul din Sibiu, pe Busy la Viena, pe Caragiani la Veneția și, cîțva timp, pe David Corbea la Moscova. Cum însă veștile care se puteau avea pe calea aceasta, a corespondenței domnului, miniștrilor, secretarilor și agenților săi din străinătate, între ei și cu persoane străine, erau oarecum numai cele oficiale, supuse la granița controlului și, la nevoie, cînd ar fi conținut dezvăluiri primejdioase, confiscate, ele sînt completate prin informațiile culese de la negustorii, cărora ori li se dă anume această însărcinare, ori sînt descuși, asupra celor ce văzuseră, de [cître] vameșii și dregătorii de la margine, prin misiunile clericilor catolici și prin iscoade trimise în toate părțile, sub diferite pretexte, dintre care cel mai obișnuit era tot al negustoriei, „ca să aștepte vești de lucruri adevărate și temeinice”.

Grație acestor măsuri, Brîncoveanu este sigur și repede informat despre tot ceea ce se petrece în Europa.

¹ Între aceștia, mai cunoscuți sînt Iacobo Pilatino și Bartolomeo Ferrari — n.r.

GH. POPA - LISSEANU — un pasionat istoric

PAUL GRIGORIU

Printre precursorii istoriografiei noastre care ne-au lăsat culegeri de documente deosebit de valoroase pentru cunoașterea istoriei patriei se numără și profesorul, publicistul și cercetătorul Gheorghe Popa-Lisseanu (1866-1945). Lucrările sale, care dovedesc o temeinică pregătire lingvistică, paleografică și istorică a autorului lor, sînt, de altfel, revendicate în egală măsură atît de istorici, cît și de filologi și pedagogi. Ele se bizuie pe o largă investigare a izvoarelor arheologice, a numeroase documente de arhivă editate și inedite și pe o judicioasă coroborare a datelor istorice cu cele lingvistice.

Dascăl pasionat — între 1891-1931 a predat limba latină la Liceul „Gheorghe Lazăr” din București, fiind, în cursul anilor și inspector școlar, director general al învățămîntului secundar, consilier tehnic al Ministerului Instrucțiunii și profesor la Secția pedagogică universitară — Gh. Popa-Lisseanu s-a remarcat și ca autor și coautor de manuale și culegeri de texte didactice.

Penultimul deceniu din viață l-a dedicat voluminoasei colecții de documente intitulată Izvoarele istoriei românilor, un impresionant corpus care însumează peste 1.850 pagini, rod al unei intense munci de cercetare, descifrare, traducere și interpretare a unui bogat material. A publicat această colecție, cum spunea cu mîhnire autorul ei, „cu enorme sacrificii, mai ales de timp și de muncă împotriva tuturor adversităților descurajatoare”. Lucrarea a fost concepută pe un plan vast și conține o mare bogătie de informații, de proveniențe diferite. A dorit „să dăm în românește, pentru cititorul român [...] într-o traducere cît mai exactă izvoarele istoriei noastre naționale [...], pentru ca cititorul să poată, mai ușor și mai sigur, să se documenteze direct, prin sine însuși”.

Reconstituind evenimentele istorice, cu toate amănuntele necesare, pe baza confruntării mai multor traduceri ale aceluiași izvor, Popa-Lisseanu a transformat introducerea de prezentare a fiecărui document în adevărate studii de istorie politică și social-culturală. De pildă, în prezentarea lucrării Getica sînt furnizate ample date despre viața și opera autorului lucrării, Iordanes, se fac aprecieri asupra izvoarelor folosite de el. Pentru ca cititorul să fie cît mai bine edificat, Gh. Popa-Lisseanu prezintă concepția istorică a lui Iordanes, face unele observații privind limba și stilul scrierilor lui; în partea finală a introducerii menționează importanța lucrării pentru cunoașterea istoriei noastre. Prezentînd cititorilor pe Ammianus Marcellinus — istoricul care a scris despre războaiele dintre romani și goți — ține să precizeze că opera acestuia s-a păstrat în limitele obiectivității, autorul n-a inventat fapte ce n-au existat și în prezentarea diferitelor momente n-a ținut seama de interesele particulare ale oamenilor influenți.

La fiecare izvor publicat, Gh. Popa-Lisseanu a ținut să sublinieze importanța lui în dovedirea continuității elementului dacoroman, după retragerea aureliană, ajungînd la concluzia fermă că „noi românii sîntem oamenii pămîntului pe care și-a pus sigiliul Roma eternă”.

Colecția editată are și greșeli tînd de domeniul cronologiei, al interpretărilor istorice, al traducerilor etc.; la vremea respectivă, aceste neajunsuri au fost semnalate în Revista istorică, Revista istorică română, în culegerea de studii Dacoromania, cît și în alte publicații. La elaborarea ultimelor volume, autorul colecției a ținut seama de observațiile făcute. În același timp, și-a mărturisit convingerea că o colecție de izvoare completă nu poate fi opera unui singur om, ci rodul eforturilor unei generații de istorici, sub patronajul Academiei.

Încă de la cele dintîi volume, lucrarea s-a bucurat de aprecierile specialiștilor, primele șase volume fiind premiate de Academia Română.

BICENTENNIAL

NICOLAE MINEI

Aniversarea celor două secole de existență a Statelor Unite — The Bicentennial, cum îi spun pe scurt americanii — a dat și continuu să dea loc la controverse destul de serioase. Înființată în urmă cu aproximativ nouă luni de președintele Gerald Ford, agenția federală sub tutela căreia se desfășoară pregătirile, American Revolution Bicentennial Administration (ARBA), se află în centrul acestor polemici, datorită cotiturii de 180° pe care a făcut-o la scurtă vreme după inaugurarea activității sale.

Aniversarea a fost concepută inițial sub forma unui număr limitat de manifestări majore, desfășurate sub o conducere centralizată, la Washington, în câteva dintre marile orașe ale țării și în localitățile care au intrat în istorie tocmai datorită revoluției americane și războiului de independență. Evenimentul principal urma să fie o expoziție de mari proporții, imagine a evenimentelor din ultimul sfert al secolului XVIII, dar și a drumului parcurs de S.U.A. în cei două sute de ani de la creare.

Contrar acestor anteproiecte, ARBA a luat decizia de a descentraliza complet toată seria manifestărilor. Acestea vor avea un caracter foarte variat, atât ca proporții, cât și ca tematică, desfășurându-se în mii și mii de localități, inclusiv în unele foarte mici. Dintre cele aproximativ 300 000 propuneri cu proiecte, provenind de la cele mai felurite foruri de organizare (de la primării și unități militare pînă la ministere federale și cluburi sportive), ARBA a aprobat pînă acum 3 000. Dacă unele au o vădită contingență cu istoricul eveniment (scoterea la suprafață a unor nave de epocă din rîul Penobscot, un spectacol „sunet și lumină” la Capitolul, restaurarea unor clădiri istorice, reconstituiri ale bădărilor de la Bunker Hill, Fortul Ticonderoga etc.), altele par să se fi folosit de sărbătorire doar ca pretext (clădirea unei noi aripi a Muzeului Metropolitan de Artă din New York sau reamenajarea

stadionului de baseball Yankee din același oraș); în sfîrșit, altele au produs stupefacție sau indignare, prin caracterul lor frivol, dacă nu de-a dreptul de sacrilegiu: „festivalul racilor” din Louisiana, „camionatul de chilio” din Texas (în ambele cazuri este vorba de „competiții” gastronomice cu țeluri publicitare), inaugurarea unei gigantice statuii reprezentînd o... gîscă în orașul Summer (Missouri), „capitala mondială a gîștii sălbatică” etc., etc.

Răspunzînd criticilor care i-au fost adresate, John Warner, directorul agenției ARBA, a răspuns că „perseverarea în vechiul program ar fi sustras atenția de la miile de manifestări locale, care au devenit acum nucleele aniversării”, aducînd în favoarea largului registru adoptat argumentul că el formează „o cuvertură suficient de mare pentru a acoperi o țară atît de diversă ca a noastră”.

Conform altor opinii, însă, organizarea celor cîteva manifestări centrale nu ar fi împiedicat inițiativele locale, dimpotrivă, le-ar fi orientat pe o linie mai sobră și mai conformă cu aniversarea. Criticii „noului” program susțin că abandonarea proiectului inițial se datorează, în realitate, dificultăților economice prin care trec acum S.U.A. și care se traduc printr-o lipsă de fonduri, atît la nivelul federal, cît și la cel al

fiecărui stat în parte. O altă cauză ar rezida în recrudescența curențului izolaționist, care ar determina atît autoritățile, cît și o mare parte a populației să nu transforme „o sărbătoare de familie” într-un eveniment cu rezonanță mondială, care să aducă în Statele Unite milioane de vizitatori din toate colțurile lumii.

Indiferent de explicațiile mai mult sau mai puțin speculative ale criticilor programului ARBA, se înregistrează ceea ce presa americană numește „contraofensiva celor pentru care Bicentennial este altceva decît un prilej pentru banchete pantagruelice sau pentru întreceri în spargerea baloanelor cu ace ținute între dinți” (Newsweek, 22 februarie 1975). Riposta se desfășoară, cel puțin deocamdată, cu precădere în domeniul științei, culturii și artei, prevăzîndu-se organizarea unor sesiuni speciale de comunicări și dezbateri ale societăților de istorie și ale catedrelor de specialitate din principalele universități, a unui ciclu de conferințe și simpozioane, a unor premiere ale pieselor de teatru, operelor, simfonilor și baletelor consacrate evenimentului etc.

După cît se pare, bădălia cea mai importantă se dă pe plan editorial. După o statistică întocmită de New York Times, pînă la 1 martie a.c., numărul de volume — consacrate bicentenarului și aflate în diverse stadii de pregătire — care vor apărea înainte de 4 iulie 1976 se ridică la 490. Dintre ele, 309 aparțin istoriei, inclusiv istoriei popularizate și abordează fie procesul propriu-zis de formare și afirmare ca stat al S.U.A., fie originile sau consecințele sale pentru America și Anglia, fie răsunetul și implicațiile internaționale ale perioadei 1776-1783.

În aprilie, președintele Gerald Ford, a inaugurat oficial bicentenarul, participînd la o mare adunare populară care s-a ținut la Lexington. În urmă cu două veacuri, acolo s-au tras primele focuri de armă între coloniștii americani și trupele britanice.

GÎNDURI DESPRE ETERNITATE ȘI ISTORIE

Acad. MIRON NICOLESCU

De mortuis... nihil, nisi bene. Adică, într-o liberă interpretare: „Despre cel mort să nu pomeniți nimic în afara de lucruri bune”. Dacă există.

— Dar dacă nu există?

— Atunci tăcere de moarte.

Sfatul transmis prin secole de străbunii noștri în forma lapidară de mai sus este

bun dacă se aplică imediat „după”. În fața catafalcului, sau a mormintului proaspăt săpat, decența și demnitatea de om te împiedică să arunci încă o piatră în semenul tău, doborât pe vecie.

Pe termen lung, însă, acest proverb, aplicat cu consecvență, anulează istoria.

Prin filtrul său ar trece numai lucrurile bune (nihil, nisi bene!). Ar dispărea, din păcate numai din documente, războaiele de pradă, invaziile și cotoptirile, foametea, epidemiile, hozișii, criminalii, impostorii și incapabilii, alți cei de la coada măturii cîi și cei din fruntea bucatelor.

Toți cei care ne-au precedat de-a lungul secolelor, de cînd există istorie, ar apărea curățaji de orice defecte, generoși, buni, lipsiți de agresivitate, de invidie, de perfidie, de dorința de a-și însuși banul și munca altora. Într-un cuvînt, curaji precum cristalul. Dintr-o astfel de istorie, generația noastră — de exemplu — nu ar avea nimic de învîșat. Mai mult decît atît, și-ar da seama de falsitatea unei astfel de prezentări, pentru că dacă s-ar continua cu acest sistem, pentru generațiile de după noi ar dispărea și colonialismul și imperialismul și războiul din Vietnam și cele din Orientul Mijlociu și rasismul și nazismul și Hitler și toate ororile fascismului.

Iată de ce eu am hotărît să nu mai aplic acest proverb. Mai ales după lectura discursului de recepție la Academie al lui Duiliu Zamfirescu din 29 mai 1909 (stil nou), precum și a cuvîntului răspuns dat de Titu Maiorescu.

Duiliu Zamfirescu are, în acest discurs, o atitudine, să spunem circumstanțială față de amintitul proverb. Nu sînt lipsite de semnificație primele două fraze din discursul său, pe care îmi iau libertatea să le reproduc: „Pentru a mă conforma tradiției, ar urma să vorbesc despre colegul pe care-l înlocuiesc. Se întîmplă însă [sublinierea mea] că acest coleg, dispărut dintre noi, era prietenul meu cel mai bun [idem]”

Așadar, Duiliu Zamfirescu nu numai că se conformează proverbului, dar îi și îmbogățește conținutul: în cazul în care cel care a murit este prietenul tău cel mai bun, nici de bine să nu-l vorbești. Să păstrezi tăcere — de moarte.

Morții sînt morți. Nu mișcă, nu auz, nu vorbește.

Dar dacă, prin imposibil, Ollănescu Ascanio (despre el este vorba) ar fi putut auzi cuvintele celui mai bun prieten al său — și ar fi putut gîndi — nu s-ar fi putut împiedica să scoadă din sacul înțelepciunii milenare a poporului un alt proverb: „Ferește-mă, Doamne, de prieteni — căci de dușmani mă fereșc singur?”

Dar să mergem mai departe. Odată lichidată — operativ — problema celui mai bun prieten, Duiliu Zamfirescu, sub pretextul combaterii poporanismului în literatură ca doctrină, deja agonizant în acel moment, atacă violent pe cei care au culestat să se inspire, în operele lor, din folclorul atîi de bogat al poporului nostru, sau au avut ciudata idee de-a cuprinde în operele lor — poezii, nuvele, romane — aspecte din viața de la țară, deformînd realitatea.

Prima victimă a lui Duiliu Zamfirescu a fost Vasile Alecsandri, căruia nu-i iartă fraza celebră din prefața baladelor publicate în 1852: „Românul e născut poet”.

— Ce altfel probleme și altă trudă! Românul este născut poet. Altă lucru știe fieșecine. Deci, trădează poporanismul!, declară Duiliu Zamfirescu.

Nu mă pot împiedica, în acest moment, să trag și eu un bileț din sacul pomenit mai sus. Iată ce mi-a ieșit: „Unde dai și unde crapă”.

— De unde slăbănoaga credință că „Românul este născut poet?” se întrebă, elegant, mai departe, elegantul proaspăt academician al anului una mie nouă sute nouă.

„Alecsandri este cel dinții român cult, după Russo, care și-a plecat urechea către murmurul poporului”.

Foarte frumos spus. Dar... există un „dar”: „Alecsandri a fost un rău culegător de poezii poporane și mai cu seamă s-a înșelat fundamental, cînd a crezut că poate introduce unele dulcigării sentimentale în viața versificată a poporului nostru”.

Ca exemplu edificator i-a... Miorița, pe care o reproduce integral și din care trage concluzii exact opuse premisei („rău culegător”). Într-adevăr, alături de Miorița lui Alecsandri, repro-

duce (tot integral) patru variante, pentru a conchide:

"Cu cît mergem mai la vale, cu atîtta poezia pierde din valoare poetică și cîștigă în valoare documentară". Foarte bine. Dar în acest caz, Alecsandri nu e chiar atît de "rău culegător", din moment ce a reușit dintr-o dată să pună mîna pe varianta cu cea mai mare valoare poetică.

Cu toate acestea: "Raftimea sa [a poporului român] de-a fi, la gurile Dunării, ca popor latin, i-ar da dreptul să se creadă nobil, cuminte eroic dar poetic, nu!" Scurt și cuprinzător. Și, mai ales, logic.

Ne vom opri un moment asupra reflecțiilor de ordin social-politic ale noului academician al anului 1909, în care, în dezordinea părerilor împuritate din lecturile sale foarte diverse se amestecă, ici colo, cîte o afirmație de bun simț, deși trunchieală: "Buba noastră este starea pur exclusiv agricolă a poporului". Dacă intercala "și de aservire totală clasei stăpînitoare", era perfect. Putea să o facă, cu atît mai mult cu cît, o jumătate de pagină mai sus declarase: "Va să zică mișcările din țara noastră au o altă cauză decît cea agricolă. Ea este economică..."

Nu mai că grija oratorului se îndreaptă spre cei "o jumătate de milion de oameni avari", care "vor fi totdeauna cu atît mai expuși în avutul lor, cu cît fărâșii vor fi mai săraci și numărul lor va fi mai mare".

În lumina acestei poziții a oratorului, ne explicăm ușor de ce acesta, după ce l-a "lichidat" pe Alecsandri și-a îndreptat îndîmărea sa, ca reprezentant al celor "o jumătate de milion", înspre doi confrăți contemporani: G. Coșbuc și Octavian Goga. Despre primul afirmă că: "A cînta în versuri numărul de hectare pe care îl deține marea proprietate față de numărul de hectare pe care-l deține mica proprietate, este o glumă de prost gust [sublinierea noastră]". Iar poezia Noi vrem pămînt este "ridiculă".

Mai puternic colorată încă apare părerea despre creația lui Octavian Goga, din poezia crîmva oratorului desprinde "violența greoaie a unui arendaș de talent, pe care nu-l dijmuiește boierul la vreme". Ca exemplificare: "Lae Chiorul este un figan sinistru, care a avut onoare să fie cunoscut de un om de talent". În timp ce poezia Coșbuc nu este, nici mai mult nici mai puțin, decît "o vinovată provocare la luptă de clase".

De la poezi, Duiliu Zamfirescu trece la prozatori. Slavici și Popovici-Bănăceanu "și provocă milă" prin "modul lor de-a fi, anemic și nefiresc". Nici Caragiale nu e scutit de ilustrul nostru scriitor, atunci cînd îl acuză de-a fi voit să înfățișeze în Năpasta o fărîncă română "complicată, ascunsă", atunci cînd "cei mai mari critici și cei mai mari creatori de caractere omenești nu se ocupă de suflete simple, pentru că acelea sunt, ca neantul, fără evenimente".

Să fi uitat oare așa de repede Duiliu Zamfirescu "evenimentul" din 1907, pe care totuși l-a consemnat în unul din romanele sale?

Cum a reacționat Titu Maiorescu la acest, din multe puncte de vedere, neobișnuit discurs de recepție? Printr-un răspuns neobișnuit, deși altfel neobișnuit. Cetitorul va judeca singur după a doua frază a acestui răspuns:

"Deoarece d-ta nu ne vorbești de persoana celui dispărut, vei înțelege că nici eu nu pot vorbi de persoana celui ce vine să-l înlocuiască..."

Se poate să mă înșel, dar cred, că, în istoria vieții noastre academice, aceasta este unica dată în care "receptiendarul" refuză să analizeze în fața forului academic și a publicului viața, activitatea și meritele noului academician. Acest refuz este, formal, motivat. Dar adevăratul motiv este supărarea noastră mai mult. Maiorescu față de modul în care Duiliu Zamfirescu a vorbit despre o personalitate scumpă amintirii sale.

Și nu numai din cauza lui Alecsandri s-a supărat Titu Maiorescu, ci și din cauza lui Slavici, a lui Popovici-Bănăceanu, a lui Coșbuc, a lui Goga, a lui Caragiale. Deși, în apărarea lui Alecsandri stăruie mai mult. Maiorescu ti amintește lui Duiliu Zamfirescu (dar avea oare nevoie să-i reamintească?) că Alecsandri a trăit într-o epocă de renaștere politică a țărilor românești, în care tot buchetul extraordinar al foștilor pașoptiști se simțea mobilizat în serviciul prezenței în fața statelor europene, cu veche și neturburată așezare, a unui popor care, renăscut, își cere și el dreptul la viață liberă și demnă. Cum putea oare Alecsandri să convingă mai bine opinia publică occidentală (pe francezi, dar și pe germani și pe englezi) de acest drept decît prin a prezenta manifestările sufletului acestuia cristalizat în cîntece și în balade de o neasemuită frumusețe și o înaltă valoare etică?

Dar după cum remarcă atît de just Maiorescu, Alecsandri "cu adevărat său instinct de poet național, găsește în poezia populară cea mai bogată comoară din care să se adape societatea, fie direct, fie indirect prin inspirarea scriitorilor de talent..."

După ce amintește noului academician că Eminescu s-a inspirat de la această poezie, iar după el Coșbuc și Goga, maestrul respinge holdărul caracterizarea făcută lui Goga, despre care Academia și-a spus părerea prin acordarea unui din premiile sale, în 1906, opere poetice a acestuia.

Pas cu pas, Maiorescu respinge toate caracterizările făcute poezilor și prozatorilor amintiți, pentru a încheia ca un autentic profesor față de un elev netînelegător și totuși pretențios: "Menirea d-tale, iubite coleg, care ești însuși unul din cei mai recunoscuți poeți ai generației de astăzi, este de-a ne înzestra literatura cu creațiunile proprii d-tale imaginatii. Iară rolul mult mai modest de a primi și de a prefi creațiunile poezilor, lasă-ni-l nouă, publicului cetitor [sublinierile noastre]".

A bon entendeur...

M-am delectat în tinerețe și mai tîrziu cu poezia și cu proza unui autentic creator de frumos care scria tot atît de îngrijit precum se îmbrăca, iar de cîrînd cu Portretele politice, publicate postum în revista Magazin Istoric.

Dar confruntarea sa din 1909 cu Maiorescu mi-a dezvăluit o latură a ființei sale pe care aș fi dorit să o ignorez.

Fără îndoială însă că timpul își va îndeplini rolul său. Peste zece, douăzeci, sau o sută de ani, multe din poeziile lui Duiliu Zamfirescu, cu ritm la fel de sălătreț ca al baladelor culese de Alecsandri, vor fi vîrsate la fondul creației populare.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 6-7/1970 și 2/1975.

1975

EDIȚIA

ISTORIC

MAGAZIN

CONCURSUL

100

100

100

întrebări - răspunsuri - premii

100 întrebări? Surprinderea cititorilor poate fi îndreptățită, avînd în vedere faptul că, la edițiile anterioare ale concursurilor organizate de revista noastră, numărul problemelor propuse spre soluționare participanților era mult mai mic.

100 întrebări, deoarece actuala ediție a concursului are un caracter special față de cele precedente: în această lună, revista *Magazin istoric* împlinește 100 numere de apariție.

100 numere — 100 luni, un răstimp de peste 8 ani, în care revista noastră s-a străduit să ofere cititorilor săi o cit mai cuprinzătoare informație istorică, referitoare la marile epoci, evenimente și personalități care au marcat desfășurarea istoriei multimilenare a poporului român.

100 numere — în care *Magazin istoric* a acordat, de asemenea, un spațiu larg unor mari momente și personalități ale istoriei universale.

100 numere — 100 luni, în care, număr de număr, colecția revistei noastre s-a constituit într-o veritabilă enciclopedie istorică.

Concursul pe care îl prezentăm acum cititorilor noștri este inspirat din cele 100 numere ale *Magazinului istoric*, apărute în intervalul aprilie 1967-iulie 1975. Din fiecare număr de revistă am ales cîte o întrebare.

Caracterul enciclopedic al actualului concurs răspunde și dorinței unui mare număr de cititori care au solicitat cu ocazia concursurilor anterioare „să se pună întrebări din numere mai vechi, poate chiar de la cel dintîi”. Acestor lectori fideli ai revistei, ca și celor mai proaspeți, care au posibilitatea de a consulta numerele vechi la biblioteci, le deschidem noul nostru concurs.

Deci, 100 întrebări, împărțite în trei grupe, în numerele 7, 8 și 9/1975.

Răspunsurile, foarte concise, indicînd numai elementele cerute de întrebare, fără nici un adaos, scrise de preferință pe o singură față a foil de hîrtie, împreună cu taloanele de participare¹ 1, 2 și 3 se vor trimite — toate în același plic — pe următoarea adresă: revista *Magazin istoric*, căsuța poștală 702, București, cu mențiunea *pentru concurs*. Termenul ultim de expediere a scrisorilor este de 25 octombrie a.c., data poștei. Răspunsurile trimise după această dată nu se vor lua în considerare.

În eventualitatea că participanții care au dat răspunsuri exacte la toate cele 100 întrebări vor fi mai mulți de o sută, desemnarea cîștigătorilor se va face, ca și în trecut, prin tragere la sorți.

Precizăm că întrebările concursului nu sînt ordonate după cronologia celor 100 numere ale revistei, dar pentru a veni în sprijinul concurenților vom menționa la fiecare întrebare (în paranteză) anul de apariție a numărului din care a fost extrasă întrebarea.

Cu acestea, urmă tuturor participanților mult succes.

Cele 100 premii atribuite la actuala ediție a concursului *Magazin istoric*, sînt următoarele:

- Premiul I: un televizor LUX
- Premiul II: un televizor DIANA
- Premiul III: un televizor OLIMP
- Premiul IV: 2 aparate radio NEPTUN
- Premiul V: 1 aparat radio ALBATROS
- Premiul VI: 2 stilouri PELIKAN E. F.
- Premiul VII: 5 stilouri SHEAFFER
- Premiul VIII: 12 stilouri SHEAFFER 550 FINE
- Premiul IX: 15 serviete
- Premiul X: 20 cutii cu piese șah
- Premiul XI: 20 abonamente pe un an la Magazin istoric
- Premiul XII: 20 abonamente pe șase luni la Magazin istoric

Și acum, iată lista primelor 33 întrebări:

1. „Domn al Țării Românești și Ardealului și Moldovei” se intitula Mihai Viteazul, consemnînd astfel înfăptuirea unui mare act istoric dorit de veacuri de poporul român.

¹ Talonul se află în p. 63.

În ce orăș a fost dat documentul respectiv? (1975)

2. „Tineretul este viitorul unui popor. Spre el își îndreaptă privirea și speranța toți oamenii de știință și politici. Cu energia și entuziasmul său, tineretul este o forță creatoare, care pusă în serviciul științei și progresului poate da un ajutor prețios pentru dezvoltarea economică, socială, politică și științifică a unui popor”.

Citatul a fost extras dintr-un articol apărut în *ziarul Știința*, din 21 septembrie 1944. Cui îi aparține?

(1972)

3. Dînd expresie năzuințelor de veacuri ale românilor transilvăneni, zecile de mil de participanți la o adunare din primăvara anului 1848 au cerut într-un glas: „Noi vrem să ne unim cu Tara!”

Unde au fost rostite aceste cuvinte?

(1968)

4. Sublinind hotărîrea poporului de a impune un guvern realment democratic, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită la o mare adunare populară din Capitală, la care au participat peste 70 000 cetățeni, a spus: „Vrem un guvern care să dea drepturi egale tuturor cetățenilor acestei țări, care să aresteze pe toți criminalii de război, pe toți criminalii legionari și antonescieni. Și acest guvern trebuie să fie un guvern al F.N.D.”.

Cînd a avut loc această adunare?

(1975)

5. Comentînd Tratatul austro-turc din 1854, ale cărui prevederi le socotea „o încălcare a drepturilor

poporului moldo-valah", Karl Marx preciza cu claritate și fermitate faptul că Moldova și Țara Românească, spre deosebire de alte teritorii din sud-estul Europei, n-au fost niciodată sub ocupație turcească propriu-zisă. El invocă în acest scop tratatele încheiate de Imperiul otoman cu domnitorii din Țara Românească și Moldova în evul mediu.

Cum se numeau aceste tratate?

(1975)

6. În ciuda condițiilor nefelicitate de grele, a teroarei bestiale, comuniștii întemnițați la Doftana au transformat închisoarea într-o adevărată universitate. Printre altele, ei au reușit să editeze și unele publicații revoluționare.

Indicați două dintre ele.

(1974)

7. În vara anului 1936, s-a desfășurat unul din numeroasele procese intentate antifasciștilor români. Unul dintre acuzații, tânărul utecist Nicolae Ceaușescu, era astfel prezentat într-un articol apărut într-o publicație antifascistă: „Ceaușescu e un copil. Dar un copil cu o inteligență de o maturitate surprinzătoare. E scund, slab, cu ochii mici și vioi, două boabe de pipă. Vorbește limpede, puțin prea repede, parcă voind să spună deodată tot ce știe. Are 19 ani, dar a văzut și a pățit ca pentru 90”.

În ce publicație a apărut articolul respectiv?

(1973)

8. „Guvernul provizoriu a fost răsturnat. Puterea de stat a trecut în mâinile Comitetului militar-revoluționar, organ al Sovietetului de deputați al muncitorilor și soldaților din Petrograd”.

La ce dată a fost difuzat documentul citat?

(1967)

9. La 15 octombrie 1934, înfrății în lupta pentru o viață mai bună, locuitorii acestei comune s-au răscolit, înlăturând autoritățile și punind stăpânire pe localitate.

Unde s-au petrecut evenimentele?

(1971)

10. La alegerile din iunie 1931, Blocul Muncitoresc Țărănesc a obținut 5 mandate în Parlamentul țării. Unul din deputații așei a fost apoi reprezentant P.C.R. în guvernul format la 23 august, în urma victoriei insurecției din august 1944.

La cine ne referim?

(1968)

11. Marșul cel lung, desfășurat sub conducerea Partidului Comunist constituie o pagină neperitoare în istoria eroicului popor chinez.

Câte zile a durat acest marș?

(1974)

12. În noaptea de 13 spre 14 iunie 1944, în Capitală a avut loc consfățirea în care s-a definitivat planul insurecției naționale armate antifasciste și antilimpetrialiste din august 1944.

Unde s-a desfășurat această consfățire?

(1969)

13. Referindu-se la o mare personalitate a secolului nostru, Tudor Arghezi scria: „E singurul om care numai într-o viață, într-o singură viață scurtă, s-a realizat imens și deplin ca-n zeii de vieți consecutive, inteligența lui incomparabil genială sfârșind și timpul”.

La cine se referea?

(1970)

14. La 22 august 1944, într-o clădire din strada Școala Floresca nr. 34, se tipărea ultimul număr legal al unei cunoscutе gazete patriotice.

Numiți-o!

(1968)

15. Cucerirea Plevnei a fost apreciată drept cea mai importantă victorie a trupelor aliate ruso-române și a voluntarilor bulgari în timpul războiului de la 1877-1878, victorie dobândită cu grele jertfe. Osman-pașa, rănit, a capitulat, predându-se unui ofițer român.

Indicați numele și gradul acestuia.

(1967)

16. În momentul cuceririi Dobrogei de către romani, existau pe acest teritoriu trei „state” getice după cum notează Cassius Dio, în Istoria romană.

Care erau numele celor trei conducători, consemnați de istoricul latin?

(1970)

17. 28 septembrie; 11 octombrie; 12 octombrie — trei zile din cronica glorioasă a toamnei anului 1944, marcată prin înaintarea victorioasă a trupelor române spre alungarea deșinărilor a războiului din

țară; aceste trei date corespund eliberării unor importante orașe din Transilvania.

Numiți-le!

(1969)

18. La 19 martie 1907, un cunoscut scriitor român nota în jurnalul său: „Sărmană țărăline, cutremură-te: stăpânii tăi, uitind vrajba dintre ei, și-au dat mâna împotriva ta”.

Cul aparțin aceste rinduri?

(1969)

19. În perioada 1939-1945, un mare număr de eroi austrieci au plătit cu viața lupta lor împotriva hitleriştilor.

Ce cifră indică Herbert Steiner, secretar al Arhivelor de documentare a rezistenței austriece?

(1971)

20. Pentru „vina” de a fi adăpostit câțiva ofițeri sovietici și 12 antifasciști iugoslavi, 7 locuitori ai unei comune bănățene au fost executați la locul numit Cărpiniș.

Despre ce localitate este vorba?

(1972)

21. „Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu singele moșilor și al strămoșilor noștri!”

În ce împrejurări a dat Miron Costin acest îndemn?

(1972)

22. La 11 octombrie 1868, a luat ființă prima organizație politică a muncitorilor din România, care în 1869 s-a afiliat internaționalăi I.

Indicați denumirea organizației și locul unde a fost înființată.

(1968)

23. „Parisul muncitorilor, cu Comuna lui, va fi în veci sărbătorit ca vestitorul glorios al unei societăți noi”.

Aceste cuvinte ale lui Karl Marx sînt urmate de o altă afirmație pe care vă rugăm s-o citiți.

(1971)

24. Numiți două dintre răscoalele țărănești care au zguduit orînduirea feudală din Europa apuseană în sec. XIV.

(1972)

25. Se erou al rezistenței franceze a spus: „Nu mi se mai poate întîmpla nimic. Am mai murit odată”. Personalitatea lui a fost evocată de André Malraux.

(1972)

26. La 18 aprilie 1933, orașul Deva cunoaște o afluență deosebită de oameni. În câteva ore numai, în oraș s-au adunat peste 20 000 săteni din apropiere și din județele învecinate.

Ce eveniment a provocat acest aflux neobișnuit?

(1973)

27. Alături de alte formațiuni politice ale românilor din sec. XIII, Diploma Ioanștilor (1247) atestă și această „țară”.

Care este numele ei?

(1972)

28. Din vremea căror domnitori datează primele emisii monetare ale Țării Românești și Moldovei?

(1968)

29. La 4 iulie 1776, Congresul de la Philadelphia, la sugestia deputatului Thomas Jefferson, adoptă o importantă proclamație.

Ce act istoric conștină acest document?

(1971)

30. La 1 februarie 1859, Vasile Alecsandri, ministru de Externe al guvernului din Iași, pleca în misiune diplomatică specială în Franța, Anglia și Sardinia.

Care era scopul demersurilor sale pe lângă guvernele respective?

(1969)

31. În apărarea comuniștilor și antifasciștilor deținuți la Doftana și în alte temnițe s-au ridicat și numeroși oameni de cultură de peste hotare. Printre ei și doi foarte cunoscuți scriitori francezi.

Știți numele lor?

(1971)

32. Care este deviza lansată de generalul Eremia Grigorescu în adunul bătăliei de la Mărășești din 1917?

(1972)

33. În sec. XVI, în Țările de Jos a început lupta de eliberare de sub jugul străin.

Care sînt cei trei conducători principali ai acestei lupte?

(1971)

O CĂLĂTORIE LA MUNTELE ATHOS

De peste un mileniu, liniștea Muntelui Athos e tulburată numai de toacă și clopote. Menționat ca așezare monahală încă din secolul IX, Athosul a devenit, cu timpul, o replică ortodoxă a Vaticanului catolic. Vizitând mănăstirile, schiturile și chiliile de la Athos, legate între ele prin poteci ce serpuiesc printr-o vegetație abundentă și veșnic verde, ai senzația unei călătorii în trecut, gândind lucruri neschimbate, încremenite în timp și spațiu. Această senzație o dă felul de viață de aici și păstrarea canoanelor stabilite de cel care, în anul 961, a reformat viața de obște și regulile din mănăstirile de aici, nobilul trapezuntin Atanasie, așa încât ai impresia că te afli încă în lumea vechiului Bizanț.

Supraviețuirea, în acest perimetru, a tradițiilor de cultură specifică Bizanțului, în ciuda vicisitudinilor istoriei — cruciadele, ocupația otomană, desele prădăciuni ale piraților, alături de mistuitoarele incendii — a fost posibilă datorită atât dăruirii oamenilor, cât și ajutoarelor primite din partea popoarelor de aceeași credință. Între acestea, pe primul plan s-au aflat țările române, care timp de peste patru secole au sprijinit, din punct de vedere economic și moral, așezările de la Muntele Athos. Cum a spus marele bizantinist rus Porfiri Uspenski, „nici un alt popor ortodox nu a făcut atâta bine pentru Athos, cât au făcut românii”. Peste tot, afli nume românești, ale creatorilor de opere arhitectonice, de pictură, broderie și argintărie, pe documente și manuscrise.

Prima mănăstire vizitată a fost Stavronikita, unde apeductul și fântâna construite de Șerban Cantacuzino te întâmpină încă înainte de a intra în mănăstire: două țesături, provenind una din Țara Românească și alta din Moldova (poate din timpul lui Petru Rareș), lucrate cu măiestrie și bine păstrate, atestă nivelul înalt atins de arta broderiei medievale românești.

Asemănătoare ca poziție este mănăstirea Pantocrator, unde se găsește o fântână construită de marele boier moldovean Gavril Trațușanu, cu o frumoasă pisanie. Și bisericile acestor două mănăstiri sînt asemănătoare: ele sînt vopsite în culorile roșii, ca și cea de la Karakalu — ctitorită de Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu — sau Dionisiu — ctitorită de Neagoe Basarab și Petru Rareș — unde se găsesc multe danii românești, atestate de tablourile votive, cutiile pentru moaște — adevărate opere de artă ale făurarilor români — sau broderiile aduse din Moldova.

Făcînd aproape parte din capitala acestei republici monastice, care e Muntele Athos, mănăstirea Cutlumuș a fost numită multă vreme „Marea Lavră a românilor”, datorită danilor numeroase făcute de domnitorii noștri. Turul de apărare este — ca și cel de la Dionisiu sau Sf. Pavel — construcția aceluiași mare ctitor: Neagoe Basarab¹. Evangheliile cu miniaturi, ca aceea dăruită de Elisabeta Movilă, sau cea a lui Mircea Ciobanu dată mănăstirii Dionisiu, a lui Matei Basarab, ce se află la Iviron, a lui Alexandru Lăpușneanu dată mănăstirii Xenofont, sau cele patru Evangheliile de la Zografu, între care una dăruită de Ștefan cel Mare, ilustrează sprijinul acordat de voievozii români, dar și măiestria școlilor de calligrafi din țara noastră.

La mănăstirea Dochiariu, vizitatorul are impresia că s-ar afla în fața cunoscutii ctitorii moldovenești de la Slatina: biserica de aici, ctitorită de același Alexandru Lăpușneanu și doamna Ruxandra, e complet diferită de celelalte biserici ale Athosului, urmînd legile arhitectonice ale bisericilor din Moldova, ceea ce ne face să credem că a fost zidită chiar de meșteri moldoveni. Lucru posibil, căci sprijinirea așezărilor de la Athos nu se putea rezuma numai la dăruri în bani și obiecte necesare cultului, ci era nevoie și de meșteri zidari și pictori. Exceptional de bine păstrat e și tabloul votiv de aici, reprezentîndu-i pe Alexandru Lăpușneanu, doamna Ruxandra și doi fiu. În pridvor, se află mormîntul lui Teofan, fost mitropolit al Moldovei, călugărit și mort aici, spre sfîrșitul veacului XVI. Cel mai generos, s-a dovedit pridvorul de la Zografu, care adăpostește un tablou votiv cu mai mulți ctitori români, începînd cu Ștefan cel Mare, care au contribuit la construirea, înfrumusețarea și înzestrarea acestui locaș. În biserică, pe jîltul rezervat ctitorului, se află icoana dată de Ștefan cel Mare reprezentînd pe Sf. Gheorghe, care alături de icoana Maicii Domnului dată de soția sa, Maria de Mangop, mănăstirii Grigoriu, sau cea a Sf. Atanasie dată de Vlaicu vodă mănăstirii Lavra — aceasta din urmă fiind cea mai veche danie românească la Athos — contribuie și ele la înțelegerea și aprecierea măiestriei artei și artiștilor din țările române în evul de mijloc. Din veacul trecut datează schitul Ioan Prodromul, ctitorie românească a familiei boierilor moldoveni Balș.

Departate de a se epuiza doar sub raportul legăturilor religioase, prezențele românești de la Muntele Athos dezvăluie și ele semnificative aspecte ale substanțialelor raporturi internaționale în care erau implicate și evaluau atunci Țara Românească și Moldova.

Arh. Constantin SIMIONESCU

¹ Despre Bizanț, vezi *Magazin istorie*, nr. 4/1970; 8, 9 și 12/1971.

² Vezi *Magazin istorie*, nr. 2/1972.

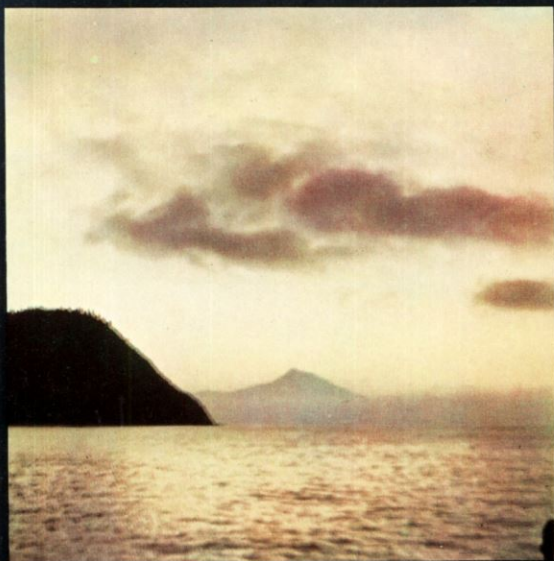
PLANȘELE NOASTRE

① O mărturie artistică din epoca părinților istoriei Herodot și Tucicide: vas atenian din a doua jumătate a sec. V î.e.n. (Cine „a inventat” istoria?, p. 34)

②-③ Timp de peste patru secole, Țările Române și-au manifestat prezența într-un cunoscut perimetru al lumii bizantine (*O călătorie la Muntele Athos*, p. 32)

④ Philadelphia, 1876: mulțimea îndreptîndu-se spre Expoziția organizată cu prilejul împlinirii a 100 ani de existență a S.U.A. «Cum vor celebra americanii bicentenarul din 1976?» se întreba revista *American Heritage* din aprilie 1974, a cărei copertă o reproducem (*Bicentenar*, p. 27)

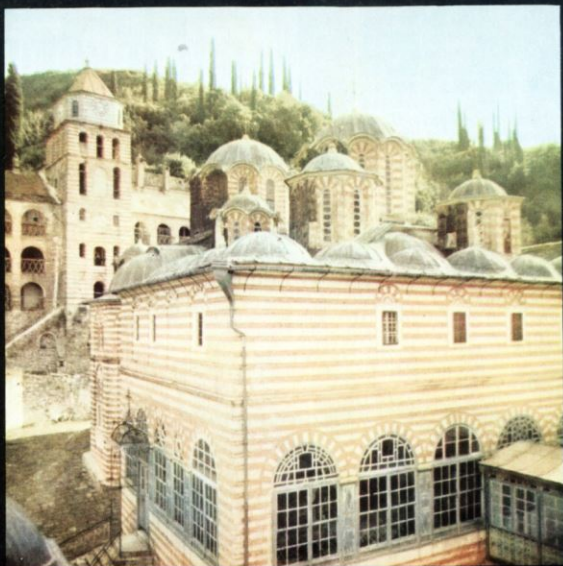
▶ Răsărit de soare la
Muntele Athos

▶ Turnul portului de
la mănăstirea Zo-
grafu

▶ Detaliu din tabloul
votiv al ctitorilor
români din pridvo-
rul mănăstirii Zo-
grafu

Biserica mănăstirii
Zografu

Mănăstirea Dochiariu, o altă mărturie a prezenței românești în acest perimetru al lumii bizantine

AMERICAN HERITAGE

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

Universul — ediție R.A.F.

În cursul lunii noiembrie 1942, avioane engleze, survolând teritoriul României, lansau un manifest mai puțin obișnuit. Manifestul era al domnului unu exemplar al ziarului **Universul**. Cele două pagini ale sale erau structurate asemănător oricăru alt număr al acestui ziar tipărit în țară: articolul de deschidere, fotografia zilei, știri, comentarii, mica publicitate, reclame, orele cinci dimineața, ultimele știri etc. Conținutul paginilor era, însă, total diferit de ceea ce publica presa antonesciană; exemplarul căzută din cer prezenta informații despre victoriile trupelor aliaților din coaliția antifascistă (luptele din nordul Africii, bătălia Stalingradului, înfruntările din Pacific), scoțind în evidență jaful la care era supusă țara noastră de către Germania hitleristă etc. Se sublinia că era o ediție necenzurată, distribuită în țară gratuit de către R.A.F. Di-

rector și administrator delegat era indicat Stelian Spitfire.

Exemplarul respectiv, păstrat la Arhivele Statului din București, însera și o serie de anunțuri în care, cu un umor virulent, erau persiflate comunicatele militare germane sau istericele cuvântări ale lui Hitler, în care se stabileau dinainte datele unor victorii care nu mai aveau loc. Ca, de exemplu, în acest anunț teatral:

„Rețineți bilete din timp! Teatrul Comedia continuă să prezinte strălucitul succes al stagiunii teatrale: **VICTORIA DE LA STALINGRAD** (o caricatură a lui Hitler) **A. HITLER**. Triumfala farsă muzicală se bucură de aceeași minunată distribuție: **H. Goering** — **J. Goebbels** — **J. von Ribbentrop** și întreaga trupă. **ȘAPTE LUNI DE NEÎNTRERUPT SUCCES!!!!**”

Mica publicitate a numărului conținea o serie de anunțuri în care comicul se consti-

tua din opoziția între adevărata stare de spirit a hitleristilor, care simțeau cum le fuge pământul de sub picioare, și optimismul emfatic, afișat de către conducătorii militari germani:

„De vânzare echipament anti-aerian, ultimele modele. **NUMAI PENTRU CETĂȚENI GERMANI**. Aparate de incendii, adăposturi mobile, saci de nisip etc. la prețuri moderate. Echipați-vă în grabă cu aceste articole. Este **MOMENTUL POTRIVIT!**”

„**Tînăr domn** din Gestapo, caută companie, simțindu-se singur [...]. Persoana care face oferta posedă mari sume de bani, depozitate la o bancă străină în cazul unor eventuale evenimente”.

„**VÎNZĂRI** — **Tînăr domn german, comerciant, posedând mari cantități de grâu și porumb românesc de cea mai bună calitate, dorește să vîndă aceste grâne cu 300 la sută peste prețul curent al pieții de cereale. BANII PE MASĂ!**”

Ediția R.A.F. a **Universului** cuprindea și două reclame medicale: „**NU VĂ ÎNGRĂȘAȚI PESTE MĂSURĂ!** Încercați noul remediu al d-rului Hitler [...]. Foarte răspîndit în Europa. Reprezentante în Grecia, Iugoslavia, Franța, Olanda, Norvegia etc.”

Pacienții declară că nu au reușit să slăbească niciodată atât de mult și de rapid. Se cere cu insistență ca întreaga populație românească să încerce noul remediu! Reprezentant: dl. von Killinger, Ambasada germană București”

„**DISTRUGEȚI RADICAL ȘOBOLANII, HITLERISTII, PLOȘNITELE, GÎNDACII!** De ce să suferim de acești paraziți? Riscăm pierderea bunurilor posedate, boala și chiar moartea. Cu asistența populației nu va fi greu să scăpăm de această pacoste. Cu cît eventualii clienți ne vor ajuta, cu atît proprietatea va avea de suferit mai puține avarii și metoda va fi mai radicală și mai rapidă. Pentru informații și sfaturi, adresați-vă **COMITETULUI DE DEPARAZITARE ANGLO-AMERICAN-SOVIETIC**. Reprezentante generale: Londra, New York, Moscova”

Ad. ADAMACHE

CINE „A INVENTAT” ISTORIA?

C. M. BOWRA

Cînd, în anul 490 î.e.n.¹, la Atena se naște Pericle — omul cu al cărui nume posteritatea avea să boteze un secol — atacurile Persiei împotriva Greciei abia înceseră. Deși dezbinată de rivalități economice și politice, cetățile grecești — numeroasele polisuri — recăpătaseră în fața agresiunii persane conștiința că făceau parte din aceeași comunitate, că, după cum scria Herodot, „corpul elenic este din același singe, aceeași limbă, are [...] aceleași practici, aceleași obiceiuri”.

În 461, cînd Pericle a devenit conducător al grupării democratice ateniene, el a găsit o Grece care dorea să fie unită, fie și pentru un timp relativ scurt și cu intermitențe, în lupta comună antipersană: cu 17 ani înainte se organizase Liga maritimă de la Delos, federație de polis-uri avînd în frunte puternica cetate a Atenei. În această calitate ea se bucura de privilegii speciale, menținute și în timpul guvernării lui Pericle, Atenei revenindu-i atît comanda operațiilor militare, cît și dirijarea finanțelor. Nici una dintre aceste atribuții nu a fost însă de natură să mențină armonia în sinul Ligii; cînd una, cînd alta dintre cetăți se revolta împotriva supremației ateniene, printre cele mai nesususe fiind Sparta, permanenta rivală a

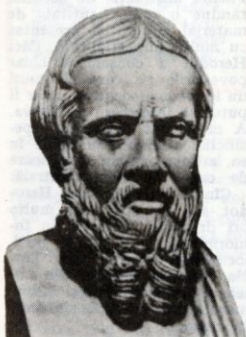
Atenei. Deocamdată, însă, revoltele se încheiau cu victoria atenișilor, ceea ce însemna și cedarea de către cetățile învinse a unor teritorii și plata unor mari sume de bani, reprezentînd cheltuielile de război.

„Politica imperialistă” a Atenei lui Pericle — cum o numește istoricul francez A. Bonnard în a sa Civilizație greacă — a îmbogățit cetatea, îngăduindu-i, după încheierea războaielor cu persii (449 î.e.n.), să întreprindă mari lucrări de reconstrucție și să înalte edificii și monumente ce aveau să aducă o glorie nepieritoare orașului și conducătorului său. Într-o perioadă de aproximativ 30 ani — căci atît a durat „secolul lui Pericle”, dacă ne referim la anii lui de guvernare — Atena a cunoscut o maximă înflorire economică și culturală. Dacă în timpul războaielor cu persii ea a fost prima putere maritimă a Greciei, după alungarea invadatorilor la acest atribut s-a adăugat și cel de centru cultural al lumii grecești, dominat de personalitatea lui Pericle „cel îndrăgostit de frumusețe în simplitate”, cum îl caracterizează istoricul Tucidide. „Cu atît mai mult sînt vrednice de admirat lucrările lui Pericle, căci fiind aduse la îndeplinire într-un timp scurt, au dăinuit pentru multă vreme”, scrie Plutarh în *Viața lui Pericle*.

În această perioadă de apogeu cultural au trăit și au creat sculptorul Fidias, dramaturgii

¹ Anul nașterii lui Pericle nu este sigur; unele surse indică 495 î.e.n. De altfel, în diferite izvoare găsim și alte neputriviri de date, în situația în timp a unor evenimente din perioade la care ne referim.

Sofocle și Euripide, istoricul Herodot, filozofii Anaxagoras, Socrate¹ și Democrit, arhitectul Hippodamos. Atunci au luat naștere capodopere ale sculpturii și arhitecturii ca templul Ateni — Victoria, Erehteionul, Partenonul, Propileele, toate pe Acropole, pe acea Acropole ateniiană, care, după retragerea armatei persane, nu mai era decât un morman de pietre și statui sfărâmate. Uneori, mai multe nume ilustre s-au împletit în realizarea aceleiași opere. Inițiativa reconstrucției edificilor de pe Acropole i-a aparținut lui Pericle, conducător general al lucrărilor și autor al multor sculpturi a fost Fidias, iar președinte al comisiei de finanțare a construcției a fost Sofocle (ceea ce nu l-a împiedicat să lucreze, în același timp, la *Antigona sa*).

„...Ca faptele oamenilor să nu palească prin trecerea vremii“

O istorie în sensul modern al cuvântului nu a existat pînă la războiul cu Persia. Acest conflict a stîrnit curiozitatea grecilor, făcîndu-i să se întrebe ce fel de oameni erau aceia care le-au amenințat civilizația și îndemnîndu-i să consemneze în scris victoria asupra acestei mari puteri. Prima istorie apropiată de adevăr a fost scrisă de Hecateus din Milet (500 î.e.n.) care a avertizat: „Ceea ce scriu aici este o relatare pe care o socotesc adevărată. Câci povestirile grecilor sînt multe și, după pă-

rerea mea, caraghioase“. Autorul a criticat miturile trecutului și a încercat să spună adevărul despre epoca sa, stabilind ca obiect al istoriei adevărul și nu amuzamentul.

Lucrările sale au fost însă total eclipsate de Herodot (484-425 î.e.n.), „părintele istoriei“, a cărui operă este **istorie**, „anchetă“, „cercetare“, după cum el însuși declară: „Herodot înfățișează aici rodul cercetărilor sale, pentru ca faptele oamenilor să nu palească prin trecerea vremii, iar isprăvile mari și minunate, săvîrșite și de greci și de barbari, să nu fie date uitării“.

Herodot nu a văzut istoria ca o unitate în care evenimentele se succed într-o ordine logică și cronologică. Scopul său a fost să descrie lumile rivale, Grecia și Persia, care s-au întîlnit într-un conflict. Dar plăcerea de a cerceta l-a făcut să noteze multe lucruri pe care un spirit autocritic mai neînduplecat le-ar fi omis. De o curiozitate care devoră totul, Herodot a fost un incomparabil „culegător de mărunțișuri“, iar cantitatea informațiilor sale este uriașă. Povestirile lui ajung pînă la Minos [rege semilegendar al Cretei] și chiar pînă la a patra dinastie a Egiptului [mileniul III î.e.n.]. Nu lipsesc nici ecurile despre imperiul hitit și asirian.

În 432, cu trei ani înaintea morții lui Pericle, a început războiul peloponeziac, un îndelungat conflict armat între Sparta și Atena; Pericle spera să-l cîștige, să sporească marea Ateni, să aservească alte cetăți. „Cetățile sînt sclave“, spunea Aristofan și el originar din Atena. Dar războiul peloponeziac avea să sfîrșească, în anul 404, cu înfrîngerea Ateni și cu instalarea hegemoniei Spartei în Grecia.

„Secolul lui Pericle“ a sfîrșit tragic pentru Atena. Strălucirea lui a rămas însă vie în istorie; în istoria care s-a născut, de asemenea, în „secolul lui Pericle“, odată cu primii ei reprezentanți, Herodot, autorul primei lucrări de istorie conținînd elemente de critică istorică și Tucidide, întemeietorul criticii istorice, precursorul istoriografiei moderne².

D. Z.

Pentru a descrie epoca sa, a călătorit departe, vizitînd țărîmurile Mării Negre, Egiptul și Babilonul și culegînd povestiri despre drumul caravanelor spre Niger, despre fenicienii care au navigat în jurul Africii, despre obiceiurile de înmormîntare din Asia Centrală. În regiunea Mării Negre a cules o relatare despre popoarele din sudul Rusiei, de la sciții din Crimeea pînă la mongolii din Urali. În Grecia a găsit multe surse de informații în povestirile despre Oracolul din Delfi. Absorbînd folclorul vechi de secole, cu personalitățile lui vii și învățăturile lui, el a transformat și înglobat toate aceste materiale diferite în structura omogenă a istoriei sale.

Herodot nu a fost un istoric critic în sens modern. El nu a studiat documente originale — deși, cînd le-a avut la îndemînă, le-a cercetat — nici nu a folosit metode științifice de a descoperi adevărul. A fost un om corect, care nota ceea ce credea că este adevărat și-și exprima îndoiala cînd simțea nevoia s-o facă. Dar a fost, firește, un om al epocii sale, care a acceptat unele idei curente înlăturate apoi de posteritate. Nu excludea din existență miracolul. Pîlînd tribut credinței tradiționale

¹ Fragmentele consacrate celor doi istorici greci sînt reproduse, după volumul: C.M. Bowra, *Antient Greek Literature*, apărut la Oxford University Press.

² Vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1974.

că zeii sînt geloși pe prosperitatea oamenilor, a susținut această idee cu numeroase exemple.

Unele procedee ale narațiunii lui Herodot pot puerile. Interpretarea oracolelor, tendința sa spre un stil colorat, tratarea cu ușurință a unor teme grave (ca tirania din Atena sau cauzele revoltei ioniene) acestea și altele au atras o avalanșă de critici din partea succesivilor săi. Dar dacă luăm în considerare faptul că Herodot a scris nu pentru studiu, ci pentru recitare publică, aparentele efecte puerile se explică. Istoricul și-a cîștigat existența citind fragmente din lucrările sale, trebuind deci să se gîndească întotdeauna la auditoriu. Ceea ce relatea, cît și maniera de a povesti trebuiau să fie pe placul oamenilor, să le capteze atenția fără a-i speria cu ceva ieșit din comun. Povestirile potrivit unui asemenea gust trebuiau să fie adevărate, rostite pe tonul cel mai grav. Pasiunile pe care Herodot le impută uneori celor mari: vanitate, gelozie, teamă, mîndrie, corespundeau, de asemenea, adevărului.

Pe de altă parte, așa cum s-a mai spus, Herodot a avut îndoile și ezitări. El nu a crezut în originea divină a lui Hercule și a Elenei. Și-a exprimat scepticismul cu privire la povestirile care atribuiau fenomenele naturale acțiunii imediate a zeilor. Dacă a acceptat că o ripă din Tesalia putea fi făcută de Poseidon, a fost pentru că se credea că Poseidon producea cutremure, iar o ripă arată ca un rezultat al unui cutremur. A menționat faptul că atenienii credeau că pe Acropole trăiește un șarpe mare, dar el personal nici n-a acceptat, nici n-a dezmințit această credință, spunînd doar: „Ei îi aduc în fiecare lună o prăjitură cu miere, ca unei ființe care există”. Ceea ce lăsa problema deschisă și îl scutea de orice acuzație de impietate.

Preocupat și de probleme de știință, Herodot a ținut pasul cu cunoștințele științifice ale epocii sale. Se înțelege că astăzi, cînd disciplinele exacte sînt de mult trecute de prima tinerețe, multe teze ale învâtaților din sec. V î.e.n.

sună cel puțin curios. Dar dacă Herodot greșeste cînd formulează o lege de simetrie geografică, făcînd Nilul să curgă paralel cu Dunărea, sau cînd explică inundațiile prin vînturile care suflă la gurile unui rîu, relatările sale despre Sciția și Africa sînt de cea mai mare valoare.

„Niște tineri viteji [...] au tras la sorți pe cinci dintre ei ca să cerceteze pustiurile Libiei. Tinerii aceia [...] au trecut mai întîi prin ținuturi locuite pe care, după ce le-au străbătut, au ajuns la locuri cu fiare sălbatice; de aici au înaintat prin pustiu și [...] după multe zile au văzut o cîmpie cu pomi. În timp ce mîncau fructe, s-au repezit la ei niște bărbați mărunți, mai scunzi decît oamenii mijlocii care, prinzîndu-i, i-au dus cu sila [...] prin niște mlaștini foarte întinse pe care, trecîndu-le, au ajuns într-o așezare unde toți locuitorii erau la fel de pitici [...] și negri la culoare!” (această relatare a fost socotită vreme îndelungată o dovadă a credulității lui Herodot. Explorarea Africii Ecuatoriale a demonstrat însă existența populației pitice a pigmeilor).

În matematică a fost mai puțin competent, făcînd nu o dată greșeli elementare; eforturile sale în domeniul cronologiei nu sînt întotdeauna înclinuate de succes. Dar chiar faptul că a încercat o cronologie dovedește cît de mult a fost influențat de știință.

Importanța lui Herodot pentru știință constă în faptul că el a adunat și a clasificat o imensă cantitate de material, de o importanță covârșitoare. Păstrînd în lucrări numeroase subiecte, pe care le găsea curiozitatea sa vie, el a zugrăvit un tablou perfect al cunoș-

tințelor din sec. V î.e.n. Istoria sa este o oglindă a epocii, dar trebuie citită cu un ochi critic.

Herodot redă tradiția zilelor marelui așa cum a fost ea păstrată în diferite părți ale Greciei, marile evenimente și personaje fiind prezentate așa cum le-a transmis tradiția și pigmentate cu anecdote legate de ele; fratele lui Eschil s-a agățat de un vas persan la Maraton și și-a pierdut mîna, spartanul Deioces, auzind că săgețile persane vor întineca cerul la Termopile, a spus că se bucură căci va putea lupta la umbră. Herodot a prezentat astfel o epopee a puterii de a îndura și a victoriei, care i-a parvenit de la luptători și i-a dat forma unei povestiri eroice. Făcînd abstracție de aceasta, rămîne o mare cantitate de material adunat și prezentat cu multă imparțialitate. Căci Herodot a consemnat chiar povestirile pe care el însuși nu le credea, socotînd că ar fi putut să intereseze pe cineva. A menționat existența, specificînd însă că nu crede în ea, a unor oameni cu picioare de capră în Asia Centrală.

Cînd descrie obiceiuri, Herodot are de cele mai multe ori dreptate. Riturile de înmormîntare ale regilor sciți, locuințele lacustre din Tracia, folosirea bărcilor din nuiele și piei pe Eufrat și nenumărate alte amănunte sînt fapte reale.

„Cînd le moare regele, sciții sapă în pămînt [...] o groapă mare, pîtrată. [...] Cel care primesc leșul purtat cu alai își tale nălel din ureche, își tund părul în jurul capului, își fac creștături în jurul brațului, își zgîrie fruntea și nasul, iar mîna stîngă și-o străpung cu săgeți [...]. După ce așază leșul în mormînt, pe un pat de verdeață [...], în locul rămas liber în mormînt îngrăpă, după ce l-a sugrumat, pe una din ținătoarele regelui, pe paharnic, pe bucătar, pe grăjdar, o slugă, un crainic, cai, precum [...] și cupe de aur. Cînd sînt gata, cu toții laolaltă înalță o movilă, întrecîndu-se cu însoflețire să iasă cît mai mare”.

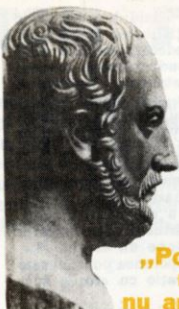
1 Citatele din chenare au fost incluse de redacție din opera istoricilor Herodot și Tuciddide.

Povestirile mai puțin demne de crezare au și ele o bază în realitate. Furnicile „mai mici decât un cîine, dar mai mari decât o vulpe”, care apărau aurul într-un deșert indian, par să aibă un omolog real în marmotele din ținuturile tibetane.

„Aceste furnici, săpîndu-și casa sub pămînt, ridică grămezi de tîrînd, așa cum fac și furnicile din Hellada [...] Nisipul ridicat de ele este amestecat cu firisoare de aur. Pentru acest nisip merg oamenii în pustiu [...] Cînd își umplu desăgii cu nisip, o iau îndrăgît la sănătoasă cît pot de repede, căci, după cîte spun perșii, furnicile, adulmecîndu-i după miros, se iau după ei.”

Herodot a fost un povestitor fără rival, relatînd la fel de abil atît o palpitantă întîmplare „polițistă” cu hoști și o comoară ascunsă în Egipt, cît și o intrigă la curtea din Lidia. Iar faptul că mesajul, care aleargă la Sparta cu vestea sosirii perșilor, îl vede în drumul său pe zeul Pan, nu face decât să dea culoare stilului său, total lipsit de afectare, limpede, plin de umor și de vioiciune.

În descrierea uriașei lumi pe care a prezentat-o Herodot nu există nici un moment plicticos. Acest mare scriitor, pe care l-au interesat cele mai variate activități omeniești și care a avut darul de a le reînvia, a inventat, de fapt, o combinație între artă și știință, pe care a numit-o istorie. De atunci și pînă azi, istoria a fost supusă multor modificări, dar Herodot a fost cel care i-a formulat ideile principale și a arătat cum pot fi puse în practică. Urmașii lui, chiar și cei mai mari, nu au făcut decât să meargă mai departe pe drumul indicat de el.

„Povestea mea nu are nimic legendar”

Războiul între Atena și Sparta a început în tinerețea lui Tucicide, care a trăit între cca. 462-395 î.e.n. Cei 20 ani de exil [ales strateg în 424, istoricul ateniian fusese judecat și alungat din cetate în urma unei înfrîngerii din partea spartanilor] i-a folosit din plin pentru a culege material și a sta de vorbă cu martori, reușind să viziteze locurile principalelor bătălii și să discute cu protagoniști din amîndouă taberele. Deși dintre cele opt cărți ale istoriei sale, a cincea și a opta sînt neterminate, întreaga lucrare este o capodoperă, poate cea mai completă care s-a scris despre această înfruntare.

Tucidide a ales ca subiect războiul peloponeziac pentru că l-a socotit cel mai însemnat război cunoscut pînă atunci. Istoriile lui încep astfel: „Tucidide din Atena [...] s-a apucat de lucru de cum s-au arătat primele semne ale acestui război, pentru că s-a așteptat să fie mare și să întreacă prin însemnătate toate războaiele dinainte”.

Justificîndu-și alegerea, a arătat că în acest conflict între puterea navală a Ateinei și puterea terestră a Sparței a fost angajată întreaga Grecie, la o scară și cu resurse fără precedent în memoria omenirii și că istoria sa va folosi celor care vor „să cunoască adevărul cu privire la grelele nenorociri care se întîmplă și se vor întîmpla întotdeauna, cît timp firea oamenilor va fi aceeași”. Punc-

tul său de vedere fiind cel al omului de știință, care demonstrează adevărul în folosul omenirii, el a exclus elementul mitic, cu prețul de a face istoria sa mai puțin atrăgătoare, iar cînd nu a reușit să descopere adevărul, a mărțurisit fără înconjur.

„Este foarte greu să ne încredem în toate indicile de-a valma [...]. Ezităm să acordăm încredere poeziilor, care au proslăvit evenimentele, înfrumusețîndu-le, pentru a le mări importanța, sau prozatorilor, care le relatează urmîrind mai mult plăcerea auditoriului decât adevărul [...] Cît despre faptele petrecute în acest război, n-am socotit că trebuie să le scriu cum le-am auzit de la cel dintîi venit, nici după impresia mea personală, ci acelea la care însumi am fost martor și cele spuse de alții le-am scris numai după ce am cercetat, cu toată rigorea posibilă, fiecare lucru în parte. A fost greu de găsit adevărul [...]. Povestirile mea va încînta poate prea puțin auzul, fiindcă nu are nimic legendar”.

Evenimentele trecute le-a privit cu un ochi critic. Pentru istoricii anteriori, chiar și pentru Herodot, nu a nutrit respect, găsind cronologia lor nepotrivită și tratarea evenimentelor săracă. Nici o oste-neală nu a fost prea mare pentru el, nici un adevăr important nu trebuia omis. Scriind pentru posteritate, spunea cu mîndrie despre opera sa că este „un bun dobindit pentru veșnicie; nu caută gloria de o clipă a unui concurs de lectură”.

Învățînd de la medicină, singura știință exactă a epocii sale, Tucicide a făcut o admirabilă cronică a ciumei de la Atena¹. Chiar și eșecul ateniian l-a tratat ca pe o boală ale cărei cauze și simptome pot fi studiate.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1973.

Dar triumful prozei sale a fost relatarea expediției ateniene în Sicilia, care rămâne fără rival în scrierile istorice, fiind o îmbinare perfectă între capacitatea sa de a surprinde amănunte, de a contura caractere și îndemnarea sa de a încheia o povestire interesantă, fără a recurge la o retorică superficială. Nu a lăsat nimic deoparte, de la primele speranțe ale ateniienilor că vor cuceri Sicilia, poate chiar Cartagina, și plecarea solemnă a flotei, cu rugăciuni și libațiuni, până la nehotărârea generalilor, care au irosit zile prețioase și la împunerea treptată a armatei de pe urma boilor și a luptelor, totul culminând cu ultima bătălie în marele port al Siracuzei și cu retragerea și capitularea trupelor ateniene.

„Ateniienii înșiși și aliații ce erau prezenți s-au coborât la Pireu în zori, la ziua hotărâtă și s-au îmbarcat pentru plecare. Pămîntenii însoțeau pe ai lor, unii prietenii, alții rudele, alții feciorii, mergeau cu speranță și jale [...] În aceste clipe, cînd cu primejdie se părăseau unii pe alții, dificultățile le apăreau mai mari decît atunci cînd au votat expediția. Totuși, desfășurarea de forțe pe care o aveau în față le reda încrederea [...] Niciodată pînă în acea vreme nu pornise dintr-un oraș o armată așa de mîndră și de bine echipată [după dezastrul atenian din fața Siracuzei]. Morții nu erau îngropați; de cîte ori vreun soldat își vedea vreun prieten întins fără suflare, se oprea întristat, cu spaimă. Cei vii, bolnavi și răniți, pe care li părăseau, înspirau mai multă milă și jale decît morții, rugămintele și tînguile lor le rupeau inima [...]. Toată armata era cu ochii plini de lacrimi [...]; cele ce le zăreau în viitorul neguros erau și mai de temut”.

Uneori, Tucicide a renunțat la imparțialitatea narațiunii, emițind judecăți, mai ales cînd a adus laude marilor oameni de stat atenieni, Temistocle și Pericle. La Temistocle a admirat cunoașterea realității și presimțirea evenimentelor viitoare, judecata dreaptă și inteligența. De Pericle s-a ocupat mai mult, el constituind una din marile figuri din prima parte a operei istoricului. După moartea sa Tucicide i-a făcut aproape un elogiu, lăudînd înțelepciunea politicii sale în comparație cu erorile succesorilor.

Adevăratele păreri ale lui Tucicide despre războiul peloponeziac apar în discursurile principalelor personaje în diferite momente importante. Fără să asigure o reproducere fidelă, istoricul afirmă că „s-a ținut cît se poate de strîns de tendința generală a celor ce s-au spus”. Discursurile sînt deci compoziții realizate din material istoric real și, cu toate că glasul este întotdeauna al lui Tucicide, conținutul provine de la oamenii care au jucat un rol important în război. Însemnătatea pe care le-a acordat-o Tucicide se observă prin prezența lor în cărțile sale finite și absența lor în cele neterminate. În cadrul relatării despre căderea Atenei, autorul a punctat, prin cuvîntări, diferitele etape ale acestui proces. Astfel, discursul funebru al lui Pericle rostit în memoria primelor victime ale războiului, este o laudă adusă Atenei în momentele ei cele mai bune, iar fiecare frază arată idealul pentru care luptau oamenii. Dar în cuvîntările rostitे cu ocazia conflictului cu insula Melos, Tucicide a lăsat să se întrevadă cît de departe a ajuns falsul realism atenian (în scopuri politice, ateniienii au oferit melienilor care au refuzat să adere la una din cele două puteri ale vremii, Atena și Sparta să aleagă între supunere și distrugere. Melosul rezistînd nemiloasei dorințe de putere a Atenei, întreaga populație a insulei a fost ucisă sau dusă în sclavie). Fără să-și dezvăluie propriile sale pă-

reri, Tucicide a arătat îndepărtarea treptată a Atenei de la idealul despre care a vorbit Pericle.

Marea amploare și importanța acordată expediției din Sicilia, imediat după atrocitățile din Melos, are forța unei ironii tragice, fiecare greșeală apărînd ca o treaptă în prăbușirea Atenei. Iar cînd înfrîngerea s-a produs cu adevărat, Tucicide lasă să se înțeleagă că aceasta a fost rezultatul fatal al unei politici greșite care s-a abătut de la ideile lui Pericle.

„Pericle a mai trăit doi ani și șase luni. După ce a murit, s-a văzut și mai bine ce drept socotise el toate cu privire la război. Spusese ateniienilor că de-și vor căuta de treabă și vor avea grijă de flotă, de nu vor umbla după cuceriri noi în vremea războiului și nu vor pune în primejdie viața republicii, vor fi învingători. Iar ei în toate au făcut tocmai dimpotrivă”.

Istoria lui Tucicide îl satisface deopotrivă pe omul de știință și pe artist, îmbinînd o atentă relatare a faptelor cu forma pe care doar artistul o poate da. A fost scrisă de un om care, obișnuit cu medicina, s-a simțit în stare să-și transfere atenția spre organizm politic. Dar sub diagnosticul lucid al istoricului stă emoția puternică a unui om care a știut ce însemnase cîndva Atena și ce fel de lume se pierduse. L-a ascultat pe Pericle și, probabil, a consemnat ceva din propriile sale gânduri cînd l-a pus pe marele om de stat să spună: „Întregul pămînt este mormîntul unor oameni celebri, care nu sînt cunoscuți numai prin inscripțiile de pe monumentele din țările lor, dar și în alte țări memoria lor trăiește în inimile oamenilor mai mult decît în piatră”.

În românește de
Any FLÔREA

MARTORI STRĂVECHI

Descoperirea unor monede, fie în exemplare izolate, fie în tezaure, aduce întotdeauna în discuție câte un capitol din istoria națională sau universală, din istoria relațiilor politice, economice, culturale, care au existat, de-a lungul veacurilor, între locuitorii pământului românesc și locuitorii de peste mări și țări. Nu de puține ori, descoperirile monetare îmbogățesc, modifică sau înnoiesc cunoștințele noastre istorice. De aceea, atenția pe care numismații o acordă acestor mărunți martori străvechi ai istoriei este pe deplin justificată. Iată trei asemenea descoperiri, comunicate de colaboratorii și cititorii noștri.

Tezaurul de la Pelinu

La 13 februarie 1973, Petru Duangi, sătean din Pelinu-Amzacea, județul Constanța, a descoperit un tezaur de monede macedonene de bronz, de la regii Filip II și Alexandru cel Mare. Aflat acum în colecțiile Muzeului de Arheologie din Constanța, acest tezaur, compus din 206 piese, este unul dintre cele mai mari și mai importante de acest fel găsite în țara noastră. Aproape toate monedele au fost bătute în Macedonia, între anii 356-311 î.e.n. Cele ieșite din mone-tăria regelui Filip II au pe avers efigia zeului Apolo, cu trăsături clasic eline, iar pe revers imaginea lui Filip călărind. Aversul monedelor de la Alexandru îl înfățișează pe Heracles, întemeietorul mitic al dinastiei macedonene, cu capul și grumazul acoperite cu blana leului din Nemea. Pe revers, sînt armele eroului: arcul și măciuca.

Cîteva piese au reprezentări mai puțin folosite de monetația macedoneană. Una singură este emisă de orașul Lampsacus, însemnat port din Asia Mică.

Cît privește împrejurările în care tezaurul a fost îngropat, la sfîrșitul sec. IV. î.e.n., putem face o presupunere. Se știe că, după moartea lui Alexandru cel Mare, imperiul său a fost împărțit între

„diadohi” (generalii moștenitori); părțile de nord, Tracia și cetățile din Dobrogea au intrat în stăpînirea lui Lisimah, care, pentru a-și mări puterea, a restrîns libertățile și drepturile cetăților din Pontul stîng. Bogatul oraș al callatienilor a încercat să se opună acestor măsuri și, unindu-se cu celelalte cetăți s-a răscolat. În anul 309, însă, după o îndrîjită rezistență, Callatis — Mangalia de azi — a capitulat. Credem că îngroparea tezaurului de la Pelinu stă în strînsă legătură cu aceste evenimente: satul unde a fost descoperit se

află pe teritoriul rural al anticeii Callatis. Putem bănuî că posesorul celor 206 monede — cîștigat desigur, prin munca în oraș sau prin vinzarea recoltei, și a căror putere totală de cumpărare nu era, de altminteri, prea mare — speriat de apropierea asediului și de incursiunile prădalnice pe care asediatorii le efectuau în zona învecinată cetății, s-a hotărît să-și pună la adăpost mica avere, fiind apoi luat în robie, sau ucis în cursul unui raid dușman.

Tezaurul monetar de la Pelinu a rămas, astfel, un martor al acelor vremi zbuciumate, în care locuitorii pămînturilor dobrogene căutau să-și apere independența.

R. OCHEȘANU, AL. MIHALCEA
Muzeul de Arheologie din
Constanța

Monede din tezaurul de la Pelinu

O monedă rară: byzantion

Colonie doriană, întemeiată de grecii din Megara și Argos — după tradiție, în anul 659 î.e.n. — pe locul unei vechi așezări, cu urme de viețuire încă din epoca bronzului, orașul Bizanț — *Byzantion* — a avut o istorie zbuciumată și interesantă, pînă în momentul cînd împăratul roman Constantin cel Mare și l-a ales drept capitală a imperiului, botezîndu-l cu numele său: Constantinopol (11 mai 330 e.n.). Deținînd o poziție cheie în Bosforul tracic, Bizanțul mijlocea legăturile dintre cetățile metropole din Grecia și coloniile lor de pe malul stîng al Pontului Euxin. Situația sa prosperă în sec. V î.e.n. s-a vădit și în suma cu care Bizanțul s-a oferit să contribuie la fondurile Ligii de la Delos — 15, apoi 21 talanți (3 420 drahme). În același secol, organizînd o expediție împotriva Bithiniei, a avut nevoie de sume mai mari, ceea ce a determinat conducerea orașului să emită monede proprii. După părerea specialiștilor, acest eveniment s-a petrecut în anul 416 î.e.n.

La începutul sec. IV î.e.n., Bizanțul a stabilit legături comerciale cu mai multe centre ale lumii grecești, între care și cu cetățile pontice: Tomis, Callatis și Histria. De aici, se importau miere, ceară, grîne și se aduceau, în schimb, ulei, vinuri, pește, sare, vase de aur și argint; un loc de seamă îl avea și comerțul cu sclavi.

Mai multe monumente istorice stau mărturie a acestor legături care au continuat pînă foarte tîrziu. Astfel, la Tomis s-a găsit o stelă funerară (sec. III î.e.n.) a unui negustor ambulant, originar din Bizanț și mort, la vîrsta de 40 ani, pe malul Mării Negre; unui arhitect din Bizanț, locuitorii Histriei i-au ridicat, în semn de recunoștință pentru priceperea dovedită în timpul unor lucrări de recon-

strucție a orașului lor, un monument pe care a fost săpat un decret onorific.

O altă urmă a acelorasi legături o constituie o monedă, găsită — de data aceasta — la Callatis. E un tip foarte rar, emis în jurul anului 221 î.e.n.; colecțiile muzeelor din lume posedă puține exemplare; la Cabinetul Numismatic al Academiei R.S.R. se găsesc cîteva, dar care diferă — prin amănunte mai mult sau mai puțin semnificative — de cea pe care o prezentăm în rîndurile de față. Aversul acestei monede de bronz — cunoscută sub numele orașului care a emis-o: *byzantion* — înfățișează capul lui Poseidon, înconunat cu o diademă, privind spre dreapta; zeul are barba deasă, părul ondulat, ochii mari, bărbia pronunțată — o figură distinsă, frumos stilizată după regulile artei antice. Pe reversul mai puțin descifrabil, se vede un trident, înconjurat de o inscripție și două animale. În cataloagele de specialitate, monedele de acest tip au, pe revers, fie prora unei nave, fie un șarpe mare cu capul în jos.

O. MĂRCULESCU

Surpriza de la Argeș

În 1962, pe cînd se amenajau fundațiile actualului local al Consiliului popular al orașului Curtea de Argeș, caz-malele au scos la iveală un tezaur monetar, aflat într-o stare avansată de degradare. Un număr de 51 piese au putut fi, însă, recuperate și identificate de către dr. Octavian Iliescu, șeful Cabinetului Numismatic al Academiei R.S.R. Rezultatul acestor operații a constituit o surpriză pentru specialiști.

Din cele 51 monede, 17 sînt originale, de argint, emise de regiile Ungariei Carol Robert de Anjou (1308-1342) și Ludovic cel Mare (1342-1382); restul de 34 sînt imi-

tații, de aramă, după dinarii acestor regi, din diferite emisiuni datate între anii 1330-1357; cele mai multe, însă, imită monede din 1346-1349.

De obicei, moneda de aramă era folosită ca divizionară; dar Ungaria angevină nu a cunoscut, împreună cu Transilvania, asemenea monedă: dinarul de argint îndeplinea acest rol. Abia peste un secol, cînd dinarul se va devaloriza, Sigismund de Luxemburg, va emite (1430-1437), ca rege al Ungariei, primele monede de aramă.

Să fie, oare, cele 51 piese niște falsuri numismatice? Faptul că falsificarea de monedă era aspru pedepsită în

vremea aceea nu ar fi un motiv care să se opună unei asemenea ipoteze. Numai că, din analiza chimică a monedelor de aramă nu rezultă că ele ar fi fost acoperite cu un strat de argint, oricât de subțire. Mai mult chiar: imitațiile corespund, și ca dimensiuni și ca greutate, originalelor și chiar reprezentările de pe ele sînt corect executate. Ceea ce le deosebește de „surorile” lor de argint e faptul că **aversul e imitat după anumite emisiuni, iar reversul — după alte emisiuni!** De pildă: o monedă are aversul imitat după dinari emiși între 1346-1357 și reversul — după dinari din 1346-1349.

Ținînd seama de toate acestea, putem conchide că emisia monedelor de aramă, nefiind posibilă în Ungaria sau Transilvania, s-a făcut în Țara Românească, **într-o vreme cînd încă nu se bătea aici monedă proprie.** Se știe că, în Țara Românească, prima monedă proprie datează din vremea lui Vladislav Vlaicu, de pe la

1365¹. Aceasta nu exclude, însă, posibilitatea ca, anterior, să se fi folosit monede ca acestea descoperite la Curtea de Argeș. Moneda străină era instabilă, supusă unor fluctuații dăunătoare, prin deseale ei devalorizări și, în plus, insuficientă; pe de altă parte, dezvoltarea rapidă a statului feudal centralizat, a vieții economice, a relațiilor comerciale, a tirgurilor și meșteșugurilor, impunea folosirea unei cantități mai mari de monede și — mai ales în urma înfrățirii relațiilor Țării Românești cu Ungaria după lupta de la Posada (1330) — chiar emisia de monedă proprie. Astfel respectivele piese de aramă, imitînd corect originalele de argint, atrăgeau atenția asupra faptului imitației prin reprezentările de pe avers și revers, deosebite de ale dinarilor angevini. Ele nu erau, deci un fals, o conștientă ducere în eroare, ci vor fi cîștulat ca monede legale, însușite de negustori în relațiile

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 7-8/1968.

comerciale, probabil mai mult în cadrul schimburilor pe plan intern, fără să excludă folosirea monedei străine².

Prezența unui tezaur la Curtea de Argeș este încă o dovadă că a existat aici, din timpurile îndepărtate, o așezare bine dezvoltată, care a favorizat o intensă viață economică și spirituală în vechea reședință de scaun a Țării Românești, fapt confirmat și prin măriturile arheologice³ și de artă.

Nicolae I. MOISESCU
directorul Muzeului din Curtea de Argeș

² Presupunerea autorului ni se pare interesantă; emisia unei monede muntene înainte de 1365 e foarte plauzibilă. Dar, în ordinea medievală, dreptul de a bate monedă era conferit de suzeran. De aceea, credem că piesele de aramă de la Curtea de Argeș, nu constituie expresia „înfrățirii” relațiilor Țării Românești cu Ungaria după lupta de la Posada (1330)⁴, ci mai degrabă a îmbunătățirilor lor, după moartea lui Basarab I, cînd, prin 1354, Nicolae Alexandru vodă a stabilit raporturi bune cu Ludovic cel Mare. Emisia dinarilor angevini pledează tot în acest sens — nr.

³ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 4/1970.

MIHAI VITEAZUL ȘI ROMÂNII TRANSILVĂENI

(Urmare din p. 13)

trupului lui Mihai se va fi făcut în ascuns, fără știrea lui Basta și a nobilimii locale, pentru a-i feri osemintele de o eventuală profanare.

Mihai Viteazul nu a fost, deci — așa cum s-a susținut în unele lucrări — întemeietorul Mitropoliei ca **instituție**, ci doar ctitorul unui nou lăcaș, cu construcțiile aferente. De altfel, există numeroase probe documentare, incontestabile, despre existența **instituției** cu multe veacuri înainte; o episcopie a românilor transilvăneni a putut exista încă de la sfîrșitul sec. IX, în vremea „ducelui” Gelu. Această episcopie e menționată documentar la 1391 și 1456, iar de la sfîrșitul sec. XV e numită în izvoare **arhiepiscopie** sau **mitropolie**. Instituția mitropoliei și-a înecat existența în 1701, prin unirea cu Biserica Romei, iar complexul de clădiri a fost dărîmat pe la 1714 din ordinul autorităților habs-

burgice, în vederea refacerii cetății și a construirii unor noi fortificații, ridicate între anii 1714-1738 prin munca a 20 000 iobagi din satele învecinate.

Mihai vodă a acordat o mare atenție și românilor din Maramureș. În 1597, el a izbutit să asigure numirea egumenului Serghie de la Tismana ca episcop al Eparhiei Muncaciului, care avea sub jurisdicția ei și pe credincioșii români din Maramureș.

Numirea acestui episcop de către Mihai este consemnată în două acte de la începutul sec. XVII. Unul din ele pomenea de „părintele Serghie, care a fost arhieru la Muncaci și la Maramureș, așezat de răposatul Mihai voievod, cînd a fost numit domn în pămîntul Ardealului”. Episcopul Serghie a cîrmuit această îndepărtată eparhie pînă prin 1616, cînd s-a retras, ori a fost înlăturat.

Tot în vederea întăririi unității spirituale a tuturor românilor, Mihai Viteazul a cti-

torit, se pare și alte biserici în Transilvania. Știrile despre ele sînt, însă, destul de lacunare. Una dintre acestea a fost cea de la Făgăraș, care a dăinuit puțin timp. La 1 martie 1617, principele Gabriel Bethlen dăruia căpitanului Mihai Gyulai un loc în marginea de miazăzi a cetății Făgăraș, „unde a fost biserica zidită de Mihai vodă”. Români din Ocna Sibiului au izbutit să-și ridice o biserică din lemn în oraș, datorită ajutorului pe care l-au primit din partea vistiernicului Vasile, un dregător pe care Mihai îl numise „cămăraș al ocnelor de sare” din această localitate.

În sfîrșit, trebuie să menționăm și faptul că biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului — susținută veacuri de-a rîndul de domnii munteni și moldoveni — s-a bucurat de o danie și din partea familiei lui Mihai Viteazul, după moartea acestuia, făcută la 28 septembrie 1602, de doamna Stanca, cu copiii ei, Nicolae Pătrașcu și Florica.

FILATELIE ȘI ISTORIE

Prima marcă poștală s-a tipărit în Anglia, la 6 mai 1840; era de culoare neagră și avea ca desen portretul reginei Victoria. În legătură cu apariția ei se povestesc mai multe întâmplări, unele din ele fiind de domeniul legendei. Iată una din versiuni relatată de Arthur de Rothschild în *Histoire de la poste aux lettres*. Rowland Hill — un înalt funcționar britanic — trecând printr-un sat din nordul Scoției, a fost martorul unei întâmplări: un poștaș a înmănat unei tinere fete o scrisoare expediată din Londra. Destinatară a întrebă ce taxă trebuie să plătească, iar, la aflarea sumei, a lăsat capul în jos, cuprinsă de o evidentă tristețe; a intrat plicul cînd pe o parte cînd pe alta și a anunșat factorul poștal că nu dispune de o asemenea sumă. Prezent la această discuție, Rowland Hill a intervenit spunînd că, întrucît se pare, scrisoarea vine de la o persoană dragă, el se oferă să suporte taxa cerută. Fata, după o clipă de ezitare, i-a mulțumit, apoi a declarat că nu poate accepta un asemenea serviciu de la un necunoscut. S-a uitat încă o dată la plic, l-a înșopoit poștașului și a intrat în casă.

La scurt timp, Rowland Hill — pîrîndu-i-se faptul ciudat — s-a reîntors la locul întâmplării și, după multe insistențe, a aflat enigma refuzului. Fata era logodită cu un muncitor care lucra la Londra. Cei doi se înțeleseseră să comunice prin cîteva semne grafice notate pe plic, care, decodificate, reprezentau veștile strict necesare. În momentul primirii scrisorii, destinatarul ezita cîteva momente cu plicul în mînă, timp suficient pentru citirea celor cîteva semne notate. Datorită stratagemii de mai sus, cei doi logodnici corespundau fără să plătească nici o taxă. Pornind de la această poveste scoțiană de dragoste, Rowland Hill a arătat autorităților necesitatea îmbunătățirii serviciului poștal, prin achitarea unei taxe la expedierea scrisorii, taxă care să fie reprezentată prin marca poștală.

La numai un an de la apariția primei mărci poștale, în octombrie 1841, ziarul englez *Times* a publicat un anunț în care se arăta că o persoană dorind să-și înfrumusețeze dormitorul prin lipirea pe pereți a mărcilor poștale, strînsese peste 16.000, număr insuficient, se pare,

deoarece autorul anunțului ruga să i se trimită și alte timbre pentru realizarea intenției sale. Acest ciudat apel a marcat, într-un fel, începuturile filateliei, al colecționării și studierii mărcilor, ocupație care, în decursul deceniilor, a luat o largă răspîndire constituindu-se într-o adevărată pasiune științifică.

În 1858, la 15 iulie, înaintea multor țări europene, au apărut primele mărci poștale românești, azi piese deosebit de apreciate în orice colecție, cîdute și admirate în toată lumea. Aceste prime mărci aveau ca desen capul de bou (atribuit heraldic din stema Moldovei)¹. De atunci, de la începuturi și pînă azi, o multime de mărci poștale românești au căpătat o anumită valoare și ca documente istorice, ele reprezentînd o cronică sui generis a istoriei poporului nostru, consemnînd sau comemorînd evenimente de seamă din viața și lupta înaintașilor noștri: formarea poporului român, luptele lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și ale altor domnitori împotriva cetroptitorilor străini, răscălele lui Doja, Horea, Cloșca și Crișan, revoluția lui Tudor Vladimirescu și revoluția de la 1848. O serie de emisiuni amintesc, de asemenea, de înfăptuirea, în 1859, a statului național, prin Unirea Țării Românești și Moldovei, de eroicul război din 1877, cînd România și-a cucerit deplina independență de stat, de Unirea Transilvaniei cu România — înfăptuire a năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, de crearea, în 1921, a Partidului Comunist Român, de insurtecția națională armată antifascistă și antilperialistă de la 23 August 1944. Și cîte alte momente semnificative din vremuri mai îndepărtate sau mai apropiate nu și-au găsit ilustrarea prin emisiunile filatelice, această formă atrăgătoare și accesibilă de cunoaștere a istoriei, în România filatelia avînd o veche tradiție și numeroși colecționari pasionați. În această privință, prima revistă pentru „timbromani” (termen echivalent azi cu filатели), apărută în 1881 scria: „Timbrophilia, prinzînd de cîtva timp

gust și în țara noastră, acel gust care se manifestase la început între junii studenți, a început a fi cultivat de cîtva timp și de oameni serioși”.

Tocmai o astfel de pasiune, pe care o au și mulți dintre cititorii noștri, ne-a sugerat — tot la solicitarea lectorilor — și realizarea copertelor acestui număr jubiliar al revistei noastre, la reușita cărora am primit un sprijin competent din partea doctorilor Alexandru și Valeriu Dumitrescu, posesorii unei prețioase colecții filatelice, premiate cu medalii de aur și argint la diverse expoziții internaționale: — Paris (argint) — Viena (argint) — Varna (aur) — Istanbul (aur) — Washington (argint) etc.

Pe coperta I, printre cîteva timbre istorice românești contemporane se poate vedea o recapitulare de primire datată 1864 francată cu o marcă de 30 parale.

Pe coperta IV, chenarul este alcătuit dintr-o marcă reprezentîndu-l pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Din cauza unor înțirzieri de imprimare, între timp intervenind abdicarea lui Cuza, aceste mărci nu au fost puse niciodată în circulație.

Pe această copertă mai figurează o scrisoare francată cu o marcă de 20 parale din emisiunea Cuza 1865. Raritatea acestei scrisori constă în ștampila numită impropriu „grătar domnesc” folosită numai de oficiul poștal din București într-o perioadă extrem de scurtă — de la 15/27 ianuarie, pînă la 16/28 februarie 1865.

Tot pe coperta IV se mai poate vedea și o altă scrisoare, francată cu mărci din emisiunea Carol cu favoriți. Expeditorul acestei scrisori, negăsind la oficiul poștal o marcă de 20 parale, a aplicat o bandă de 4 mărci a 5 parale, fapt foarte obișnuit în zilele noastre. Desigur, că nimeni nu și-a dat seama atunci că această scrisoare va deveni un „diamant filatelic”, cum numesc colecționarii piesele foarte rare; la noi în țară fiind unica, iar în străinătate se mai cunoaște încă una, într-o colecție filatelică din Portugalia.

De asemenea, pe această copertă mai este tipărită și o altă scrisoare valoroasă, francată cu o bandă de 3 bucăți a 30 parale din emisiunea 3-a Principatele Unite, 1862, tipar mînd.

¹ Se aproximează că mai există azi în lume din prima emisiune „cap de bou” după ultimele date (vezi revista *Filatelia*, nr. 10/1974) 507 exemplare.

SFÎRȘITUL LUI TAKE IONESCU

ALEXANDRINA ECATERINA WORONIECKI

Am urmărit cu mare interes în paginile revistei Magazin istoric articolele și referirile la viața soțului meu, omul politic român, Take Ionescu¹. Îmi fac deci o datorie să relatez pentru cititorii de azi, felul în care și-a aflat sfârșitul, la 63 ani, departe de țară.

După căderea guvernului său², în falmoasa ședință a Camerei deputaților din 17 ianuarie 1922, după mai bine de 40 ani de muncă, Take Ionescu a hotărât să-și ofere o vacanță în străinătate. El care de atunci ori călătorise din obligații politice era acum liber să o facă doar pentru sine; cum puteai bănuia atunci pe peronul Gării de Nord că acela avea să fie ultimul nostru drum împreună? Pe la începutul lunii martie am ajuns la Roma și timp de trei zile am vizitat Cetatea Eternă, de a cărei istorie sînt legate multe din începuturile neamului nostru.

Itinerarul nostru urma să continue cu două zile la Napoli. Îmi aduc aminte ca azi cum în forfota elegantei via Ca-racciolo am coborît pe terasa restaurantului Santa Lucia, aflat chiar pe malul mării. Acolo, așteptînd să fim serviți, am întîlnit deodată privirea extrem de melancolică a unui băiețel care vindea fructa de mare. Nu m-am putut opri și am rugat pe soțul meu să-i dea ceva micului pescar. În schimbul monedei primite, negustorul amator s-a simțit dator și ne pună pe masă un coșuleț cu cîteva scoici. Mulțumită, am început să gust din ele. Take Ionescu a luat și el una. Una singură. În zorii zilei următoare am

pornit cu vaporul spre localitatea din Sicilia, Taormina. În timpul traversării strîmtoării Messina a avut un puternic frison. O dată ajunși, ne-am plimbat puțin printre frumoasele ruine antice de la poalele Etnei. Întorși la chioștro San Domenico, unde ne instalasem, în timpul prînzului am observat că soțul meu nu mîncea. L-am întrebat ce are, iar el mi-a cerut permisiunea să se ducă să se odihnească puțin, dacă nu mă supăr. Am vrut să-l urmez imediat, dar el mi-a cerut să termin masa, altfel nu pleca el. Am rămas, dar din acea clipă un sentiment inexplicabil de disperare a pus stăpînire pe mine. După un sfert de ceas m-am dus după el. L-am găsit lungit pe pat, liniștit, cu o carte în mînă. Era Duelul de Kuprin. Am bănuat că aceea stare îi fusese provocată de o indigestie. Nu avea febră. Mai pe seară i-am pus din nou termometrul — avea 37,1. În hotel se afla un medic englez; l-am rugat să vină să-l vadă. Diagnosticul său a fost tot indigestie.

În zilele următoare, febra a continuat să crească foarte încet, cu cîte o diviziune. Îngrijorată peste măsură, după o săptămînă de suferință, am apelat la sprijinul legăției noastre, care ne-a pus la dispoziție imediat, din partea guvernului italian, un vagon special pentru a fi transportați la Roma, unde ne-am instalat la Grand Hotel. Aici a avut loc primul consult medical, iar analizele au detectat microbul febrei tifoide. Take Ionescu a refuzat să mai stea la hotel cu o boală infecțioasă și medicii au decis transportarea lui la sanatoriul surorilor franceze din via Toscana. După trei luni, starea sănătății sale amelio-

Take Ionescu împreună cu soția, în primăvara anului 1920 la Londra

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 6/1973 și 2/1975.

² Vezi Magazin istoric, nr. 11/1973.

rindu-se, Take Ionescu a scris el însuși la București fratelui său Toma, care a venit să-l vadă, urmînd să mergem cu toții la Fiuggi, pentru a petrece convalescența departe de căldurile estivale ale Romei. Cu toate acestea, pe mine acea neliniște, acea nesigurantă simțită pentru prima dată la Taormina nu mă părăsea.

Cu toată îngrijirea medicilor și a repetatelor consultări făcute cu renumiți specialiști, printre care s-a numărat și celebrul prof. dr. Vincent de la Paris, după mai bine de trei luni de suferință și de speranțe, Take Ionescu și-a sfîrșit zilele. În concluzia buletinului medical, prof. dr. E. Marchiafara și prof. dr. A. Nazari au stabilit, în urma autopsiei, următorul diagnostic: „Aortită ulcerosă tifică și anghină abdominală inferioară [...] Prin anatomia patologică nu se puteau clarifica mai mult cauzele și evoluția ultimei faze a bolii¹”. Astfel a apărut în terminologia medicală descrierea a ceea ce s-a numit „boala lui Take Ionescu”.

¹ La malattia di Take Ionescu (Aortite ulcerose tifice); prof. E. Marchiafara e prof. A. Nazari—Roma — Amministrazione del Giornale Il Politecnico — 1923, pp. 8-9.

Pentru mine a urmat calvarul drumului de înapoiere, alături de vagonul mortuar, nesfîrșita suferință și luptă cu viața, cu oamenii de care el mă ocrotise.

La aflarea veștii morții lui Take Ionescu, de la București s-a telegrafiat legăției noastre din Roma pentru a mi se comunica faptul că guvernul a decis funeralii naționale și pentru: a fi întrebată care îmi sînt dorințele în legătură cu tragicul eveniment. Am răspuns că doream să cumpăr în spatele mănăstirii Sinaia cîteva metri de pămînt pentru a ridica un mic mau-solcu unde să se odihnească Take Ionescu, chiar acolo spre porțile Transilvaniei². Atunci guvernul mi-a oferit două chilii în incinta mănăstirii vechi, unde eu am construit mormîntul actual al lui Take Ionescu. În semn de omagiu, marele om politic grec Elenterius Venizelos, un adevărat prieten al lui Take Ionescu și al României, a ținut ca monumentul funerar să fie făcut cu marmură trimisă din Grecia.

² Pînă la finalizarea lucrării, trupul neînsuflit al soțului meu a fost depus în paraculisul mănăstirii. Mormîntul său a devenit la scurt timp loc de pelerinaj și nu o dată acolo găseam flori proaspete.

ULTIMA ZI A LUI ARMAND CĂLINESCU

DOV LUNGU

doctorand al Universității din Londra

La 21 septembrie 1939 cădea în plin București, răpus de gloanțele unei bande legionare, primul ministru al României, Armand Călinescu¹.

Odișoasa crimă săvîrșită împotriva acestui om politic care se ridicase la înțelegerea intereselor superioare ale națiunii, încercînd și reușind să depășească, în parte, barierele clasei lui, declarîndu-se contra Gărzii de fier, iar pe plan extern urmărind continuarea politicii tradiționale alături de Franța și Anglia, a constituit, în condițiile izbucnirii celui de-al doilea război mondial, o grea lovitură pentru România.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 7/1967.

Grigore Gafencu², minis-

² Grigore Gafencu a desfășurat o susținută activitate diplomatică în cursul anului 1939 pentru dezvoltarea relațiilor de cooperare între toate țările din sud-estul Europei și întărirea înțelegerii Balcanice, pentru atragerea Franței și Angliei într-o politică activă antirevizionistă, de menținere a statu-quo-ului teritorial în Europa și respectare a independenței statelor, pentru realizarea unei baze de cooperare politică și militară între aliații balcanici și Uniunea Sovietică, în fața pericolului agresiunii germane. În urma hotărîrii adoptate de Consiliul de coroană din 28 mai 1940, care marca o nouă orientare în politica externă a României, aflată într-o izolare crescîndă, abandonată la discreția puterilor fasciste, Grigore Gafencu, reprezentant al politicii externe tradiționale, și-a dat demisia din funcția de ministru de Externe. La scurt timp după aceea, el a fost numit ministru al României la Moscova.

trul de Externe în guvernul A. Călinescu și amic intim al acestuia a descris astfel în notițele sale, deplătate de noi la Biblioteca Academiei R.S.R., Secția manuscrise (Arhiva G. și I. G. Duca — I mss. 3), ultima zi din viața premierului român.

21 septembrie 1939

S-au împlinit azi nouă luni de când am depus jurămint în fața regelui. La ora zece și jumătate, Armand m-a chemat la Ministerul Armatei, unde mi-a dat unele lămuriri cu privire la trupele polone intrate în țară¹ și dezarmate. La cererea lui am dat o telegramă la Moscova, pentru a liniști temerile rusești față de noi și de neutralitatea noastră². Telegrama se încheia astfel: „În țară domnește cea mai deplină liniște și ordine. Guvernul care reprezintă în aceste împrejurări opinia publică în întregimea ei este hotărât să păstreze mai departe o strictă neutralitate, să se abțină de la orice act de ostilitate sau de agresiune și să întrețină cu toți vecinii raporturi cât mai pașnice“. La ora unu, Armand m-a întrebat, prin telefon, dacă am expediat telegrama. Cu acest prilej i-am citit din nou sfârșitul ei, și mi-a spus că e deplin mulțumit.

Un ceas mai târziu ședeam la masă cu Nușeta [soția lui Gafencu], când un prieten ne-a vestit la telefon că la radio, o voce ciudată, întrerupând emisiunea muzicală, ar fi anunțat că Armand a fost „executat“. O clipă mai târziu, Lascăr, în fața căruia s-a împlinit grozava faptă, mi-a confirmat această veste. Am fugit cu Pop, la fața locului. Am găsit pe Armand întins pe stradă, cu fața acoperită de un ziar plin de sânge. Alături de trupul neînsuflejit și care părea mai mic, mai firav ca niciodată, al primului ministru, zăcea, masiv și ciuruit și el de gloanțe, credinciosul agent Androne. În jurul lui, pe splaiul Dimboviței, forțotea zăpăcită o lume care își pierduse cu desăvîrșire capul: ofițeri, polițiști, femei și bărbaiți din apropiere.

Trupul primului ministru era lăsat în praf și înșingurat al șoselei ca acel al victimei unui

fapt divers, pînă la sosirea procurorului. Numai la porunca mea, s-a renunțat la această sinistrală formalitate. Purlat pe brațe prietene, Armand care părea un copil strivit printr-o lovitură fatală pe care nimeni încă nu și-o putea realiza [imagina], era așezat într-o ambulanță și dus la Spitalul Militar.

Am urmat drumul mai departe spre Palatul Cotroceni. Mă temeam că lipsită de energie sa, care de doi ani stătea de veghe zi și noapte, țara să nu se cutremure, lăsînd să se întindă răzvrătirea. Regele m-a primit numai de cârmă. Era alb, ca și mine și, ca și mine, pînă în fundul sufletului tulburat.

Într-un Consiliu de miniștri restrîns, regele a arătat, un ceas mai târziu, diferite ipoteze de înlocuire a primului ministru. Erau de față: Iamandi, Mitiță, Andrei, Ghelmegeanu, Urdăreanu și eu mine. S-au rostit mai multe nume: Balif, Argetoianu, Vaida. Iamandi a sprijinit cu căldură numele meu, la care după spusele lui s-ar fi gândit și Armand, pentru ceasul cînd ar fi dispărut. Mitiță [Constantinescu] s-a asociat la această propunere. Eu însă am respins-o cu hotărîre, stăruind asupra necesității de a rămînea la Externe, în afară de luptele și reacțiunile de politică internă. Urdăreanu a sprijinit părerea mea. Am părăsit Palatul înainte ca să se fi luat o hotărîre. M-am dus la Minister unde aveam de luat unele măsuri urgente.

Seara am aflat că fusese numit prim-ministru, generalul Argeșanu.

Noaptea, la ora zece, am avut un Consiliu de miniștri. În locul prietenului meu, al cărui tovarăș nedespilit fusese timp de nouă luni și care cu scrierile inteligenței sale domina ședințele noastre ministeriale, ședea, cu mustața răsucită, bravul general „Ghiță Ostașul“. Erau cu toții copleșiți de durere și de îngrijorare apăsătoare. Generalul Marinescu [prefectul Capitalei] ne-a lăsat să înțelegem, fără a ne cere de altfel nici sfatul, nici aprobarea, că represiunea va fi strașnică. De afară ne veneau vești despre executarea celor opt sau nouă făptași ai crimei, chiar pe locul unde căzuse Armand Călinescu. Am cerut, chiar în acea noapte, să văd pe Urdăreanu la Cotroceni. Am ținut să-i declar că deși sînt cel mai apropiat prieten al celui care ne-a fost ucis azi, totuși sfătuiască să nu se facă fapte de sîngeroasă răzbunare...

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 10/1974.

² Neutralitatea — proclamată de guvernul român în primele zile ale războiului — a însemnat încercarea de a continua, în noile și dramaticele condiții internaționale din septembrie 1939, cu noi mijloace și metode, o politică de colaborare cu Anglia și Franța, de contracarare a penetrației economice a Germaniei, de sprijinire a poporului polonez, de păstrare a țării în afara angrenajului războiului.

8 iunie 1795: CINE A MURIT ÎN TURNUL DE LA TEMPLE?

LOUIS HASTIER

Louis-Charles de France — al doilea fiu al lui Ludovic XVI și al Mariei Antoaneta, cunoscut sub numele de Ludovic XVII, Delfin al Franței, s-a născut la Versailles în 1785 și a murit, potrivit versiunii oficiale, în închisoarea pariziană Temple¹, în 1795. Numit mai întâi duce de Normandia, a devenit Delfin în 1789, la moartea fratelui său mai mare, Louis — Joseph-Xavier. Patru ani mai târziu a fost internat, împreună cu familia sa,

la Temple, unde avea să fie curînd izolat și încredințat temnicerului Simon. După executarea lui Ludovic XVI², nobilii emigrați l-au proclamat, în 1793, rege al Franței sub numele de Ludovic XVII. Constituție delicată și subredă, tânărul prinț s-a stins curînd în închisoare din pricina privațiunilor și a tratamentului prost, deși s-au exagerat, pare-se, brutalitățile la care a fost supus de Simon. Procesul-verbal al medicului Pelletan, care îl îngrijea mai de mult, a constatat că moartea copilului, survenită la 8 iunie 1795, s-a datorat unei scrofuloze. La 10 iunie a fost înmormîntat la cimitirul Sainte-Marguerite.

Încercările neizbutite, făcute mai înainte de regaliști, de a-l scoate din temniță au favorizat legenda unei evadări, care s-a răspîndit cu repeziciune, falșii Delfini începînd să fie arestați chiar din iunie 1795. S-a vorbit și de substituiri, afirmîndu-se că nu Ludovic XVII, ci un alt copil murise la Temple, în iunie 1795. Aceste legende, cărora credulitatea populară le acorda credit, au fost exploatare de intrigași și aventurieri ce n-au încetat să se dea drept Ludovic XVII. În ipoteza evadării au crezut și unii istorici, ca G. Lerôte. Este însă o presupunere greu de apărut, cu atît mai mult cu cît exhumările întreprinse în cimitirul Sainte-Marguerite, în 1840 și 1894, care n-au dus la descoperirea unui schelet identificabil cu cel al Delfinului, nu sînt convingătoare, fiindcă nu se știe cu certitudine locul unde fiul fostului rege a fost îngropat.

Cîteva argumente pentru și contra legendelor țesute în jurul lui Ludovic XVII ni le prezintă istoricul Louis Hastier. Le reproducem, cu unele prescurtări, după volumul *Soixante énigmes et mystères de tous les temps* („Șaizeci de enigme și mistere din toate timpurile“), apărut la Paris, în 1970, sub îngrijirea lui Pierre-André Touttain.

Titlul și substituirile aparțin redacției Magazin istoric.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1967.

² Temple — fostă mănăstire fortificată a Ordinului Templierilor, construită la Paris în sec. XII și dărîmată în 1814.

O substituire în timpul vieții?

Transmițând Comisiei pentru ajutoare publice lista onorariului ce-i era datorat pentru îngrijirile acordate „fiului sus-numitului rege”, doctorul Thierry menționa că ultimele sale vizite avuseseră loc „în primele zile ale lui ianuarie 1794”. Acest memoriu nu este datat, dar putem afirma că a fost întocmit în luna fructidor, anul III¹, deoarece a fost înaintat Comitetului pentru siguranța generală la 9 fructidor, printr-o scrisoare „foarte urgentă”, împreună cu nota chirurgului Soupé și cea a medicului Pipelet, purtând data de 1 fructidor, anul III (18 august, 1795).

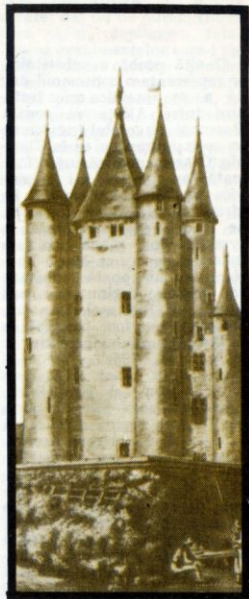
Rezultă că Thierry și-ar fi redactat nota de onorariu la nouăsprezece luni după ultima vizită făcută prizonierului regal. Nu-i de mirare, deci, că n-a indicat cu mai multă precizie ziua în care avusese loc această vizită. Avem astfel dovada că din ianuarie 1794 doctorul Thierry nu l-a mai examinat pe Ludovic XVII.

Înseamnă oare că de atunci și pînă la 6 și 7 mai 1795, ziua primei vizite pe care i-a făcut-o la una din aceste date, medicul Desault copilului închis la Temple, n-a venit nici un doctor să-l viziteze? Așa înclinăm să credem. E adevărat că Barras² a relatat în *Memoriile* sale că în dimineața zilei de 10 thermidor (28 iulie 1794) a venit la Temple și a obținut de la Comitetul salvării publice permisiunea ca tinărul bolnav să fie examinat de medici, urmînd ca aceștia să-și întocmească apoi raportul. „Medicii, printre care se număra d-l Dussault (sic!), declară că suferă de o boală foarte gravă”. Există însă mărturia unui oarecare Harmand (din Meuse), care pretinde că s-a străduit mult

ca să-l hotărască pe micul prizonier, la 29 frimairre anul III (19 decembrie 1794), să revină asupra refuzului de a lua cîteva leacuri și de a primi vizita unui medic. Afirmările acestor două personaje pot fi însă puse la îndoială, căci noi n-am găsit nici urmă de vreo autorizație dată de Comitetul salvării publice și de Comitetul pentru siguranța generală vre-unui medic de a pătrunde în Temple între ianuarie 1794 și 6 mai 1795, date indicate de doctorul Desault.

Credem că nu e lipsit de interes pentru cititori să indicăm data morții medicilor care l-au îngrijit pe Delfin din 13 august 1792 pînă „în primele zile ale lui ianuarie 1794”: Le Monnier a decedat la Montreuil la 7 septembrie 1799; Brunyer, la Versailles în 1811; Thierry, la Paris la 26 februarie 1797; Soupé, la Paris la 9 aprilie 1812 și Pipelet, la Tours la 14 decembrie 1823.

Așadar, la începutul lunii mai 1795, perioadă în care boala copilului de la Temple se afla în ultima fază, ca și la 11 iunie următor, ziua în care a fost făcută autopsia, toți acești medici trăiau. Atunci de ce nici unul dintre ei — care îl cunoșteau bine pe fiul lui Ludovic XVI, întrucît îl îngrijiseră și deci îl puteau recunoaște — n-a fost chemat în luna mai 1795, cînd s-a hotărît trimiterea unui doctor la Temple? În loc să fie invitat unul dintre aceștia, la 6 mai 1795 a fost desemnat chirurgul Desault; la 5 iunie, în locul lui a fost numit Pelletan; a doua zi i s-a alăturat Dumangin; în sfîrșit, la 10 iunie, au fost aleși pentru a asista la autopsie, doctorii Lassus și Jeanroy. Faptul apare cu atît mai ciudat, cu cît doi dintre medicii care-l îngrijiseră pe Delfin se impuneau în mod deosebit: doctorul Thierry și chirurgul Soupé. Și unul și celălalt nu numai că-și exercitau meseria, dar dețineau și funcții oficiale care i-ar fi îndreptățit să fie în apropierea prizonierului în momentele menționate: unul continua să fie medicul, iar celălalt chirurgul închisorilor. Pe cea de-a 34-a foaie de plată din 24 prairial anul IV (12 iunie, 1796), era alocată o

Temple, fosta mănăstire devenită închisoare

sumă de 1 000 livre doctorului Thierry ca „indemnizație pentru cheltuielile cu trăsura făcute în calitate de medic la Temple”; în același document se menționa și salariul chirurgului Soupé.

Din moment ce s-a căutat să nu se facă apel la priceperea acestor doi doctori, ca și la celorlalți despre care am amintit (Le Monnier chiar își oferise serviciile), din moment ce nici unul din ei n-a fost chemat ca martor la autopsie, nu înseamnă oare că unul sau altul dintre ei ar fi putut să constate că acel copil, mort la 8 iunie, nu era Ludovic XVII?

Același motiv trebuie să fi determinat Comitetul pentru siguranța generală să respingă cererea lui Hüe, fost ofițer la camera regelui, care, informat asupra stării jalnice a prizonierului, solicitase favoarea de a fi închis din nou cu el pentru a-l sluji.

¹ Potrivit calendarului republican, adoptat la 24 noiembrie 1793, anul începea la echinocțiul de toamnă (22 septembrie) și era împărțit în 12 luni, fiecare a câte 30 zile (plus 5 zile suplimentare, consacrate sărbătorii Republicii). Numele lunilor și zilelor săptămînii au fost, de asemenea, schimbate.

² Paul, viconte de Barras (1755-1829) — om politic francez, participant la revoluția burgheză din 1789. Vezi și *Magazin Istoric*, nr. 9/1974.

Un indiciu: teama de cîini

O altă probă a substituirii ar reprezenta-o consemnul dat de a se interzice orice întîlnire între Alteța sa regală Doamna¹ și copilul încarcerat în același timp cu ea la Temple. O asemenea măsură a fost luată nu pentru a-i împiedica pe cei doi prizonieri în vîrstă de 15 și, respectiv, de 8 ani, să completeze la evadarea lor, ci, fără nici o îndoială, pentru ca Marie-Thérèse² să nu poată constata că celălalt deținut nu era fratele ei. Din același motiv, Doamna n-a fost condusă la căpătîiul copilului care murise la 8 iunie 1795.

În sfîrșit, mai avem un indiciu, nou, al substituirii. În scrisoarea către doamna de Tourzel, regina arătase că Louis-Charles se temea de cîini. Avem confirmarea acestui lucru. La data de 10 ianuarie, 1796, Fersen³ scria: „[...] Cîinele pe care Doamna a spus că a avut voie să-l ia [de la Temple] și care era al fratelui ei, este, fără îndoială, o geseală: el nu-l putea suferi și se temea de el; probabil că a fost al mamei ei”. Cu tot aspectul banal, această informație este extrem de importantă. În timpul captivității, regina n-a avut niciodată un cîine; dacă ar fi fost altfel, prînșea ar fi cunoscut animalul și n-ar fi spus că-i aparținea fratelui ei. N-ar fi oare mai de crezut că acest animal i-a fost dat nu Delfinului, ci copilului cu care fusese substituit?

Potrivit spuselor lui Paul-Louis Courier⁴, secretul este suflutul oricărei operații militare. Și este și suflutul oricărei operații politice.

În afara cîtorva membri ai Comitetului pentru siguranța

generală și, poate, ai Comitetului salvării publice, mai existau trei personaje care nu puteau ignora, datorită situației lor, moartea lui Ludovic XVII înaintea datei anunțate oficial, apoi înlocuirea lui cu un alt copil: Chaumette⁵ și Hébert⁶, care avuseseră puteri mari asupra administrației închisorii în calitatea lor de agent național al Comunei și, respectiv, de substitut al agentului național, precum și temnicerul Simon.

Bănuieli neîndoioase asupra a ceea ce se întîmplase au avut și soldații din garda municipală care erau de serviciu la Temple în seara plecării lui Simon; trebuind să-i dea acestuia o chitanță că-l preiau pe prizonier „bine sănătos”, au rămas uimiți cînd, în dimineața zilei de 1 pluvioasă (20 ianuarie 1794), au constatat că au de pîzit un adevărat *minus habens*⁷.

...Se spune că a murit

Încă înainte ca decesul să fie dat publicității, unii pretindeau că Ludovic XVII evadase sau că fusese răpit de realistați, alții susțineau că regele-copil murise în închisoare.

Acest ultim zvon s-a răspîndit cu iuteală.

La 14 aprilie 1794, ducele de Berry ti scria unui prieten, contele de Cosse: „Știți prea bine că n-am nădăjduit niciodată ca nefericitul nostru rege Ludovic XVII va scăpa cu viață”. Această frază pare să fi fost scrisă după ce vestea morții tinărului prinț ajunsese la cunoștința ducelui de Berry. Documentul este păstrat în arhivele de la Frohsdorf⁸.

În preajma lui 5 prairial anul II (25 mai, 1794), unii

membri ai Convenției s-ar fi întrunit pentru a vedea în ce fel ar putea restabili monarhia. „Ei formară un fel de coaliție contrarevoluționară, la care se alăturară agenți secreți ai lui Ludovic XVIII și emigranți reînțorși cu autorizația noilor comiteți”, a consemnat Barère⁹, lucru pe care Touchard-Lafosse¹⁰ „care a cunoscut pe mulți dintre ei”, l-a întărit, precizînd: „În proiectul întocmit în vederea unei restaurații, tînărul captiv nici nu era măcar numit: s-ar fi zis că *era considerat mort*”¹¹. [Numeroase documente ale epocii, jurnale și rapoarte, ca și dezbaterile Convenției din 22 ianuarie 1795 lasă să se înțeleagă destul de explicit că Delfinul a încetat să existe înaintea zilei în care îi fusese anunțată moartea în mod oficial].

La începutul lunii februarie 1795, contele de Frotté, emigrat la Londra, s-a reînțors în Franța cu proiectul de a-l scoate pe rege din Temple sau, dacă nu va putea, de a împărți cu el captivitatea, cu riscul de a nu mai ieși niciodată din închisoare. Pus în legătură cu membrii Convenției, și-a exprimat față de „unul din cei mai marcanți dorința de a putea pătrunde în Temple, pentru a sluji rămășițele nefericite ale singelui care a domnit asupra Franței”. „După ce a formulat mai multe obiecții, cu un aer emoționat, acesta mi-a spus: ‘Sacrificiul dumneavoastră ar fi de prisos. [...] În timpul lui Robespierre, fizicul și moralul acestui copil nenorocit au fost atât de mult denaturate, încît suflutl fi este cu desăvîrșire îndobitocit, iar trupul nu-i poate îngădui să trăiască. [...] Văzîndu-l, n-ați avea decît un sentiment de amărăciune și silă și ar însemna să vă jertfiți fără rost, deoarece l-ați vedea pierînd în curînd și, o dată intrat în Temple, nu veți mai ieși, poate, de acolo niciodată”¹².

Această declarație l-a făcut pe Frotté să renunțe la proiect. Putem presupune că

¹ Doamna (în franceză *Madame*) — titlu dat la Curtea Bourbonilor tuturor fiicelor regelui, ale Delfinului și soției lui Monsieur, fratele regelui.

² Marie-Thérèse-Charlotte de France — fiica lui Ludovic XVI și sora lui Ludovic XVII. Se va căsători cu vărul ei, ducele d'Angoulême.

³ Hans Axel, conte de Fersen (1755-1810) — mareșal suedez, care a stat multă vreme la Curtea Franței.

⁴ Poarte ataat de Maria-Antoineta, a ajutat, în 1791, familia regală în încercarea ei de a fugi din Franța.

⁵ Paul-Louis Courier (1772-1825) — scriitor francez, autor al unor pamflete împotriva Restaurării.

⁶ Pierre-Gaspard Chaumette (1763-1794) — revoluționar francez. A fost unul din inițiatorii culturii Rațiunii. Arestat împreună cu Hébert, a fost ghilotinat. Vezi și articolul *Robespierre: ultima zi înainte de esafod în Magazin istoric*, nr. 8/1973.

⁷ Jacques Hébert (1757-1794) — om politic francez. Redactor la *Père Duchesne*, a exercitat o influență preponderantă asupra Comunei din Paris. Sef al facțiunii ultrarevoluționare, a intrat în conflict cu Robespierre, care a dispus arestarea lui. A fost trimis la esafod împreună cu adepții săi, hébertistii.

⁸ Redus mintal.

⁹ Frohsdorf (sau Froeschdorf) — țîrg și castel din Austria, pe riul Leitha. După 1841, castelul a fost reședința ducelui d'Angoulême.

¹⁰ Bertrand Barère de Vieuzac (1755-1841) — om politic francez. Membru al Convenției, a trecut de la girondini la montagnarzi.

¹¹ Touchard-Lafosse (1780-1847) — om de litere și ziarist francez.

¹² H. Foulon de Vaulx, Ludovic XVII.

Frotté, alertat de ceea ce i se spusese, și-a închipuit că Ludovic XVII era deja mort. Ce alt motiv l-ar fi putut determina să renunțe atât de repede la planul pentru care venise în Franța?

La 19 februarie 1795, publicistul Thibault-Laveaux a înștiințat Comitetul pentru siguranța generală că „s-a vorbit de micuțul Capet și s-a spus că murise de trei săptămâni, că fusese găsit pe pat plin de murdărie și că existau motive să se creadă că fusese otrăvit”. Cinci zile mai târziu, baronul de Flachslanden, cancelar al viitorului Ludovic XVIII, îi scria agentului regalist Antaigues: „Sînt cu atît mai neliniștit în privința vieții regelui, cu cît soția unuia din prietenii mei a fost anunțată că a murit”. Potrivit unui raport al informatorului Pierre (13 martie, 1795), muncitori de la magazinul lui Trainel, suburbia Saint-Antoine, strada Charonne, au răspîndit zvonul că micuțul Capet murise. Alte zvonuri au anunțat „că fusese răpit din Temple și că nu se știa cum”.

Alte zvonuri contradictorii

La 22 prairial (10 iunie, 1795), „moartea micului Capet” a dat naștere unor păreri diferite. Unii spuneau: „Negreșit că a fost otrăvit, altfel de ce ni s-ar fi ascuns boala lui?”. Alții erau de părere că „acest eveniment [moartea lui Ludovic XVII] nu le va mai lăsa nici o speranță regalștilor care, nemaînvînd un punct de raliere în interior, vor înceta, poate, să ne mai sîcîie și să pună piedici măsurilor pe care legiuitorii noștri și le propun pentru a aduce fericire poporului”. Compère a declarat că în cafenelele pe care le-a frecventat se spusese în ajun ca aceleași lucruri despre moartea fiului lui Capet cu cele relatate mai sus și că se mai adăugase: „Dacă buletinele despre boala lui ar fi fost comunicate, așa cum se obișnuiește, zi de zi, Convenției, s-ar fi evitat o mulțime de vorbe rău intenționate și chiar calomnioase, pe care răuvoitorii și regalștii le-ar da cu plăcere publicității atît la

Paris, cît și în străinătate”. „Moartea micului Capet, citim într-un raport către Convenție datat 23 prairial (11 iunie, 1795), este, pentru adevărații republicani, un semn de liniște și de speranță; pentru cei ce regretă trecutul, ea constituie un subiect de neliniște rezultînd din presupunerile făcute de ei în legătură cu această moarte, pe care mai mulți ar dori-o privită ca prematură și nefirească”.

A doua zi, un polițist, Jaquet, a raportat că „în cartierul Temple, poporul spunea în gura mare că pregătirile făcute pentru înmormîntarea micului Capet nu erau decît un simulacru, că el nu murise și că fusese dus undeva departe și salvat”.

La Gazette française din 24 prairial (12 iunie, 1795) a publicat: „Moartea fiului lui Ludovic XVI a dat naștere la diverse zvonuri, la o mulțime de născociri, unele mai absurde decît altele. Unii pretind că această moarte este un fapt neîntemeiat, că acest copilăș este plin de viață, că de multă vreme nu mai e la Temple și că una din principalele condiții ale păcii încheiate cu Prusia, șuanii¹ și vandeonii era de a-l încredința pe acest mic orfan puterilor străine”. Alții, dimpotrivă, asigurau „că a trecut mai bine de un an de cînd s-au convins că acest copil [murise] otrăvit. Totuși, cei mai mulți oameni neîncredzători [atribuie] caracterul odios al unei crime imaginare actualului guvern. Războiul șuanilor, care amenință să se aprindă iarăși cu o intensitate, alarmantă [...] moartea domnului Desault — chirurgul care a fost însărcinat să-l urmărească boala, cea adevărată sau falsă, dată publicității în acest moment, a medicului care i-a fost ajutor, toate acestea li se par motive destul de puternice pentru a-i determina pe unii oameni [...] să-l asasineze pe nefericitul al cărui nume slujea drept pretext răzvrătiților. Ar însemna să acordăm prea mult credit acestor calomnii, pe cît de cumplite, pe atît de ridicole, dacă am încerca să ară-

tăm revoltătoarea lor absurditate; dar nu ne putem împiedica să nu deplîngem fatalitatea evenimentelor care-l răpesc pe acest ostatec prețios în momentul în care existența sa nu putea dăuna patriei, în care moartea sa, dimpotrivă, poate să împrumute noi forme relei-voințe ce străbate Franța de la un capăt la altul. Fără îndoială că viața acestui copil nu era atît de fericită, încît cei ce se interesau de el să dorească s-o prelungească cît mai mult; fără îndoială că e mai consolator, pentru cei pe care nevinovăția, vîrsta și nenorocirile lui îi legau de el, să-l vadă pierind de o moarte naturală, decît în urma supliciului îndurat de tatăl său. Supliciu care, poate, l-ar fi așteptat și pe el. Dar există temerea ca, în momentul în care, potrivit celor anunțate nouă de corespondenții noștri, se face simțită o frîmțare aproape generală în departamente, unii sclerați să abuzeze de credulitatea poporului pentru a calomnia din nou Parisul și Convenția Națională, a stîrni răzmerițe și a-i sili din nou pe francezi să se bată și să se măcelărească între ei. Autenticitatea morții recente și naturale a acestui copil [...] ar fi trebuit, poate, n-o spun pentru onoarea Convenției, ci pentru liniștea generală și pentru umilirea răuvoitorilor, să fie constatăată în mod solemn, în mod public, la autopsia cadavrului”.

În același timp cu vestea decesului, circula, după cum am spus și zvonuri de evadare. Aceste zvonuri au fost abil exploatare de numeroși falși Delfini, care s-au ivit după aceea și dintre care majoritatea au avut ambiții mai mult pecuniare decît dinastice. Or, este semnificativ că, mai devreme sau mai târziu, toți au fost dovediți ca impostori.

În consecință, sîntem nevoiți să constatăm că nici o măturie despre prezența lui Ludovic XVII în afara închisorii Temple, după data încarcerării lui, n-a putut fi reținută.

Prezentare și traducere de
Sanda MIHĂESCU-BOROIANU

¹ Denumire dată răzvrătiților din Vendée și Bretagne în anii Marii Revoluții Franceze (de la Jean Chouan, conducătorul lor).

Istoria pirateriei

„FRĂȚIA COASTEI” DIN MAREA CARAIBILOR

PHILIPPE GOSSE

De-a lungul timpului, foarte puțini autori s-au încumetat să purceadă la elaborarea unor lucrări de istorie a pirateriei. Faptul este explicabil dacă ne gândim că, pe de o parte, pirații și corsarii n-au manifestat dorința de a încredința hirtiei viața lor; pe de alta, că, la vremea respectivă, delimitarea noțiunii de pirat era extrem de dificilă. Greu de spus, de pildă, dacă Sir Francis Drake, care a făcut — primul după Magellan — ocolul Pământului și ale cărui expediții au fost finanțate de regina Elisabeta I a Angliei, poate fi socotit sau nu pirat.

Philippe Gosse, autorul *Istoriei pirateriei*, lucrare aflată în pregătire la Editura Politică, prezintă condițiile istorice în care a apărut pirateria, perioadele ei de înflorire și de declin, creionând o întreagă galerie de pirați și corsari, surprinși în cele mai sugestive acțiuni.

Prezentăm cititorilor noștri, care au avut și altă dată prilejul să întâlnească relatări despre întâmplări pirateresti în paginile *Magazinului istoric*¹, un fragment din capitolul intitulat *Pirații din Marea Caraibilor*, alături de care lucrarea lui Gosse cuprinde încă trei compartimente: Corsarii din Mediterana, Pirații Nordului și Pirații orientali.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

M. V.

¹Vezi *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968.

Ciudata școală de piraterie cunoscută sub numele de „Frăția Coastei” și-a avut originea în anumite evenimente precise de pe arena politică europeană. Spania își pierduse poziția predominantă pe care o ocupase în lume, iar alte națiuni erau din ce în ce mai puțin dispuse să-i respecte pretenția asupra monopolului comerțului în Indiile de Vest și în Marea Caraibilor, pe care îl căpătase în urma descoperirilor lui Columb.

Folosirea de către spanioli — și nu numai de către ei — a monopolului comercial fusese mai mult decât stupidă. La începutul colonizării, spaniolii încercaseră zadarnic să împiedice orice legătură între teritoriile pe care le cuceriseră și străini. Spania era obsedată de ideea că, pentru a dobândi cele mai mari profituri, coloniile ei trebuie să facă comerț numai cu metropola, în ciuda faptului că ea nu dispunea de mijloace suficiente pentru a-i aproviziona pe coloniști.

În aceste condiții, coloniștii au fost nevoiți să cumpere mărfurile oferite de pirai. Astfel se explică dezvoltarea acțiunii acestora din urmă în a doua treime a secolului XVI. Cîrînd, însă, pentru Spania a apărut un pericol și mai mare decât piraii; coloniști nepoțiti începură să se așeze în zona interzisă și să încerce stabilirea unui comerț permanent cu vecinii lor, coloniștii spanioli. Prima colonie întemeiată de francezi în Florida în 1562 a fost însă desființată prin mijloace brutale. Pentru a-și apăra monopolul, spaniolii nu s-au dat în lături de la nici un fel de cruzimă.

Totuși, Londra și Parisul au continuat să-și trimită coloniștii în Lumea Nouă. Prima așezare engleză permanentă din America a fost înființată la Jamestown, în Virginia, în 1607, iar prima din Indiile de Vest în insula St. Kitts¹, în 1623; doi ani mai târziu, insula a fost împărțită între englezi și francezi.

¹ Insulă în arhipelagul Antilele Mici.

Strania comunitate de pe insula Hispaniola

Orice ar fi fost primii negustori din posesiunile spaniole — pirai sau comercianți pașnici — ei nu erau în nici un caz bucanieri. Piratul era un criminal care prăda vasele tuturor statelor, în orice ape, iar bucanierul, inițial, era cel care ataca exclusiv vasele și proprietățile spaniole din America. În mare măsură, bucanierii și-au datorat existența miopiei spaniolilor, care n-au fost în stare să-i aprovizioneze pe coloniști cu cele trebuincioase (sau au făcut acest lucru la prețuri prohibitive, fixate de autoritățile de la Cadiz), într-o vreme cînd străinii aduceau tot soiul de mărfuri în colonii și le vindeau la prețuri convenabile.

Prima bază a acestor negustori, din sînul cărora a luat naștere „Frăția Coastei”, a fost Hispaniola, astăzi denumită Haiti a doua ca mărime dintre insulele Indiilor de Vest. Această mare și frumoasă insulă fusese cîndva locuită de neamuri indiene exterminate cu cruzime de spanioli. După cucerirea Mexicului și Perului, cei mai mulți coloniști spanioli au părăsit insulele ca să-și caute norocul pe continent, lăsînd în urma lor mari turme de vite și de porci sălbăciți, care rătăceau în voie prin savane. Englezii și francezii au început să vină în Hispaniola pentru a vîna aceste animale sălbatice, a le usca apoi carnea și a o vinde navelor ce treceau pe acolo.

În cartea *Viața lui William Dampier*, Clark Russell descrie plastic această așezare primitivă, menționînd în treacă și originea termenului „bucanier”: „La sau pe la mijlocul secolului XVII, insula Hispaniola era bîntuită și năpădită de o comunitate stranie de oameni sălbatici, ursuzi, feroși și murdari. Cei mai mulți dintre ei erau coloniști francezi, ale căror rînduri crescuseră datorită contribuției generoase a mahalalelor sărăcioase și a cartierelor rău famate din numeroase orașe europene. Oamenii aceștia purtau cămăși și pantaloni din pînză aspră, minjite de sîn-

gele animalelor pe care le tăiau. Aveau tichii rotunde, erau încălțați cu ghețe din piele de porc și se încingeau cu curele de piele neprelucrată, în care-și virau săbiile și cuțitele. Se înarmau, de asemenea, cu puști cu cremene care zvîrleau două gloanțe în greutate de două uncii fiecare (1 uncie = ca 30 g). Locurile unde uscau și sărau carnea se numeau „boucans”, ceea ce a făcut ca mai târziu să fie botezați bucanieri. Se ocupau cu vînatărea și erau sălbatici în obiceiuri. Vinau vite cornute, apoi vindeau carnea, mîncarea lor favorită fiind măduva din oasele animalelor. Mîncau și dormeau pe pămînt, masa le era o lespede de piatră, perna — un trunchi de pom, acoperisul — cerul fierbinte și scînteietor al Antilelor”.

Primii care au violat monopolul spaniol au fost francezii, care nu erau nici pe departe niște ageamii în arta pirateriei. De pe la mijlocul sec. XVI, francezii din Dieppe, Brest și de pe coasta bască făceau prădăciuni în Apus. Nume ca Jean Terrier, Jacques Sore și François le Clerc, alias „Pie de Palo” sau „Picior de lemn”, erau la fel de odioase pentru urechile spaniole cum aveau să fie mai târziu cele ale lui Francis Drake sau John Hawkins². Acești pirai, ce e drept, nu aveau o sarcină din cale afară de grea, pentru că cele mai multe din așezările pe care le atacau erau slab apărate, dispuneau de puține tunuri și, de obicei, nu aveau pulbere. Piraii francezi învățătură cîrînd rutele favorite ale galeonelor care se întorceau încărcate cu aur; de regulă ambarcațiunile lor rătăceau în preajma coastelor Cubei și Yucatanului³ și în strîmtărea Floridai, în căutarea unei prăzi bogate. Cînd, în cele din urmă, apărea o flotă de vase mari și greoaie, navele pirat, mici, scunde, navigînd grupate strîns, le dădeau tircoale, așteptînd prilejul de a captura orice navă

² Sir John Hawkins, amiral englez, dînr-o celebră familie de corsari. El a fost primul care a practicat comerțul cu sclavi între Africa și coloniile spaniole din America (1562).

³ Peninsula mexicană în nordul Americii Centrale, pe coasta Mării Caraibilor.

care ar fi avut ghinionul să rămână în urmă sau să se răzlească de grosul flotei.

Totuși, aceștia nu au fost decât precursorii bucanierilor, a căror perioadă de înflorire nu a început înainte de jumătatea sec. XVII când cei stabiliți în Hispaniola au fost alungați de către spanioli.

Monsieur Levasseur și „Porumbarul” său

Îzgoniți din Hispaniola, coloniștii au găsit un adăpost sigur pe o mică insulă stîncoasă numită Tortuga sau insula Broastei țestoase, situată la cîteva mîle depărtare de coasta de nord-vest a Hispaniolei. S-au stabilit acolo, au format un fel de republică, și-au construit un fort. Un an, doi, se pare că totul a mers bine, pînă cînd, într-o bună zi, spaniolii au atacat și distrus colonia. Ei însă nu au rămas acolo multă vreme; după plecarea spaniolilor, bucanierii au început să se înapoieze. În anul 1640, un francez calvin din St. Kitts, Monsieur Levasseur, inginer priceput și om foarte curajos, a strîns un grup de 50 francezi de aceeași confesiune și a atacat Tortuga prin surprindere.

Atacul a fost izbit și grupul a ocupat insula fără multă dificultate. Primul lucru pe care l-a făcut noul guvernator a fost să construiască un fort puternic, pe virful unei stînci înalte, și să-l înarmeze cu tunuri. Pe acest loc întărit el și-a construit o casă, pe care a denumit-o „Porumbarul”, la care se putea ajunge numai urcînd niște trepte săpate în stîncă și niște scări de fier. De-abia s-a terminat construcția, cînd o escadră spaniolă a apărut în micul port, unde a fost întîmpinată de un foc nimicitor dinspre „Porumbar”. Mai multe vase au fost scufundate, iar restul alungate.

Sub guvernarea lui Levasseur, mica așezare a prosperat. Fel de fel de aventurieri francezi și englezi, plantatori, bucanieri și marinari dezertori s-au strîns acolo. Bucanierii vinau vite pe insula învecinată, Hispaniola, iar plantatorii cultivau tutun și trestie de zahăr; un număr mare de bucanieri

deveniți acum piraiți în toată regula, cutreierau mările învecinate în căutarea unor vase spaniole pe care să le jefuiască.

Tortuga a devenit în scurtă vreme o piață de desfacere pentru carnea și pieile aduse din Hispaniola, precum și pentru prada luată de la spanioli; trocul se făcea pe rachiu, tunari, pulbere și stofă de pe vasele olandeze și franceze care poposeau acolo.

Nu a trecut mult și faima insulei Tortuga s-a răspîndit pe tot cuprinsul Indiilor de Vest; tot felul de aventurieri, pentru care vînarea vaselor spaniole și implicit îmbogățirea rapidă erau o atracție irezistibilă, au dat năvală aici.

Istoria bucanierilor a fost scrisă exhaustiv și cu competență de propriul lor cronicar, Alexander Olivier Exquemelin sau Esquemeling, un tînr francez din Honfleur, venit în Indiile de Vest în 1658. Cartea lui a fost publicată pentru prima oară în 1678 la Amsterdam. Autorul ne povestește că a plecat spre Tortuga în tinerețe. În anul 1688 se afla pe bordul unui vas de bucanieri, unde îi bărbierea pe tovarășii săi, iar în calitate de doctor, le lua sînge și le pansa rănilor, în tot acest timp ținînd un jurnal.

Era „familiei fericite”

Pentru a avea o idee de felul în care erau organizați bucanierii și de regulile cărora li se supuneau în perioadele de luptă, socotim indicat să citim din Exquemelin:

Înainte de a pleca pe mare — scrie el — toți cei ce pornesc la drum sînt înștiințați cu privire la ziua precisă cînd urmează să se imbarce, atrîgîndu-li-se, totodată, atenția asupra obligației pe care o are fiecare de a aduce cu el atîtea livre de pulbere și atîtea gloanțe, cît se consideră necesar pentru expediție. Cînd toți sînt pe bord, se strîng și țin sfat pentru a hotărî locul unde trebuie să plece mai înainte să facă rost de provizii — îndeosebi de carne, adevărul fiind că aproape nici nu mîncîncă altceva; carnea lor preferată este cea de porc. La rînd vine apoi carnea de broască țestoasă, pe care obișnuiesc să o

săreze puțin. Uneori iau ho-tărîrea să prade crescătoriale de porci, știut fiind că unii spanioli țin adesea pînă la o mie de asemenea animale.

După ce fac rost de carne suficientă pentru călătorie, se întorc pe corabie. Aici, rația, care se distribuie de două ori pe zi, nu este nici măsurată, nici cîntărită: fiecare mîncă cît poate. Bucanierii țin apoi sfat pentru a hotărî înspre ce loc urmează să se îndrepte pentru a-și căuta norocul. Tot atunci ei stabilesc în scris obligațiile pe care fiecare trebuie să le respecte cu sfințenie.

Se precizează și remunerația cuvenită fiecăruia, inclusiv cît anume trebuie să a căpitanul pentru vasul său, plata dulgherului sau a meșterului care a carenat, reparat sau great vasul [la instalat ansamblul de parme, saule și vele — n.r.]. Aceste cheltuieli se ridică de obicei la 100 sau 150 pesos [monedă spaniolă — n.r.], suma varînd în funcție de contract. După aceea pentru provizii și aprovizionare, se scot din același fond comun cam 200 piese de opt penny. De asemenea, un salariu bu-nicel pentru doctor și cutia lui cu medicamente — de obicei între 200 și 250 pesos. În sfîrșit, se stipulează tot în scris ce anume compensație se cuvine să primească un om rănit sau schilodit în cursul călătoriei respective.

Banii sînt alocați din ja-furile obținute; ceea ce rămîne se împarte între toți, ținîndu-se, însă, seama de funcții. Astfel, căpitanul sau comandantul șef primește cinci sau șase părți, față de o parte cît iau marinarii de rînd; se-cundul, numai două; restul ofi-țerilor, proporțional cu atribu-țiile avute. După care se fac părți egale pentru toți ceilalți.

În relațiile dintre ei, buca-nierii respectă o disciplină foarte strictă. Atunci cînd capturează o pradă, este cu de-săvîrșire interzis ca vreunul să rețină ceva pentru sine. Fiecare jură în fața celuialt că nu va fura și nu va ascunde nici cel mai mic lucru din prada luată. Dacă se constată că vreunul din ei nu s-a ținut de cuvînt și a călcat jurămîntul este înfîlțurat imediat din comunitate. Între ei sînt foarte politicoși și săritori, într-

atita încît dacă cineva pofteste la un lucru pe care îl are altul, acesta i-l oferă cu dărnicie. De îndată ce piratii aceştia au capturat o corabie sau o barcă, primul lucru pe care caută să-l facă este de a-i debarca pe ţărm pe captivi, reţinînd numai cîtiva oameni care să-i ajute şi să-i servească şi cărora, de asemenea, le dau libertatea după ce trec doi sau trei ani.

Nu trebuie, însă, să pierdem din vedere faptul că condiţiile descrise de Exquemelin reprezintă zilele de început ale activităţii bucanierilor, ceea ce, de fapt, s-ar putea numi era „familiei fericite”, foarte deosebită de condiţiile de mai tîrziu, din timpul unor conducători de talia lui Mansfield, Morgan şi Grammont.

La început bucanerii şi-au îndreptat atenţia aproape exclusiv asupra vaselor spaniole, făcînd doar uneori incursiuni pe coastă pentru a-şi procura mîncare şi băutură. Mai tîrziu ei aveau să prădeze sălbatic oraşe înfloritoare ca Maracaibo din golful Venezuela sau portul Campeche din estul Mexicului.

„Amiralul” Henry Morgan

Insula Tortuga era un loc mult prea potrivit din toate punctele de vedere ca reşedinţă principală şi cartier general al bucanierilor ca să fie vreme îndelungată lăsată în pace de spanioli. Ei au atacat-o în nenumărate rînduri, omorîndu-i sau izgonindu-i pe pirai, dar aceştia au revenit de fiecare dată. În cele din urmă, bucanierii s-au hotărît să-şi caute un nou adăpost, mai ferit de atacuri. Un asemenea loc l-au găsit în Jamaica, unde, la capătul unei limbi înguste de pămînt, se ridica oraşul Port-Royal. Spre această aşezare au început să reverse mari cantităţi de bani şi mărfuri, Port-Royal devenind în scurtă vreme unul dintre cele mai bogate şi, probabil, cele mai viciate locuri de pe faţa pămîntului.

Cel mai celebru dintre piraii din Port-Royal, cel mai de seamă dintre aceşti bucanieri a fost Henry Morgan,

fiul lui Robert Morgan. Despre originea lui au circulat mai multe versiuni. Potrivit uneia dintre ele, H. Morgan ar fi descins dintr-o familie foarte umilă, care l-ar fi vîndut, pe cînd era copil, pentru a fi folosit ca muncitor în Barbados. Oricum, se pare că Morgan fusese în Barbados înainte de a-şi face apariţia în Jamaica, unde s-a alăturat de îndată bucanierilor. După ce a luat parte la mai multe expediţii de-a lungul coastei Hondurasului, a navigat în susul rîului San Juan cu o flotă de bărci, care a atacat Granada, a prădat-o şi incendiat-o.

Cînd Sir Thomas Modyford a fost făcut guvernator al Jamaicai, el s-a dovedit un foarte apropiat prieten al bucanierilor. În 1666 l-a însărcinat pe căpitanul Edward Mansfield, pe atunci şeful bucanierilor, să captureze Curaçao. În această expediţie, tîrîndu-l Henry Morgan i s-a încredinţat pentru prima oară comanda unei corăbii.

După ce au capturat Santa Catarina de la spanioli, bucanierii au dat de necazuri; Mansfield a fost capturat şi executat, Henry Morgan a fost ales „amiral” în locul său. Cu o flotă mică de zece vase solide şi cu 500 pirai, noul comandant s-a îndreptat spre Cuba. După ce au debarcat, piraii au străbătut pe jos o distanţă considerabilă pînă la oraşul Puerto Principe. Localitatea aceasta era atît de departe de mare, încît pînă atunci nu mai primise nici o vizită a „Fraţilor Coastei”. Ea a fost ocupată şi jefuită, iar dacă localnicii nu ar fi plătit o sumă considerabilă, ar fi fost şi incendiaţi.

Următoarea acţiune a lui Morgan a fost atacarea prin surprindere a oraşului fortificat Porto Bello, unde, auzise el, se pregăteau trupe care să atace Jamaica. Era de aşteptat ca asaltarea Porto Bello-ului să fie o întreprindere dificilă, din care cauză bucanierii francezi au refuzat să participe la acţiune şi au dezertat.

Navigînd pînă la cîteva mîle de oraş, Morgan a ancorat în vecinătatea aşezării. La ora trei în dimineaţa următoare, utilizînd luntrele, piraii au debarcat. Oraşul era apărat de

trei forturi. Primele două au opus doar o slabă rezistenţă, dar cel de-al treilea, comandat de guvernatorul spaniol personal, a rezistat cu îndrăjire. În cele din urmă, piraii au înjghebat vreo zece scări, destul de late pentru ca trei sau patru oameni să poată urca deodată pe metereze. Morgan a silit pe nişte preoţi şi călugări să transporte aceste scări şi să le proptească de ziduri. Multe din „feţele bisericeşti” au fost împuşcate de spanioli, care s-au apărat vitejeşte, dar, cînd a fost ucis guvernatorul însuşi, fortăreaţa a capitulat. Bucanierii au intrat în oraş şi l-au pustiit. Pentru a-i sili pe locuitorii să se arate locul unde şi-au ascuns avuţiile, piraii au recurs la torturi de neînchipuit. Acestea, potrivit relatării lui Exquemelin.

Dacă este să dăm crezare propriului raport oficial a lui Morgan cu privire la acţiune, oraşul şi castelele au fost lăsate „în aceeaşi stare bună în care fuseseră găsite”, iar spanioli au fost atit de bine trataţi încît „mai multe doamne de vază şi alţi prizonieri cărora li s-a dat voie să se ducă în tabăra guvernatorului au refuzat, spunînd că sînt prizonierii unui om ales, care se poartă mai frumos cu ei decît îşi închipuie că s-ar putea purta însuşi guvernatorul, aşa că au rămas cu ei (piraii) de bună voie pînă cînd au plecat”.

Piratul ajunge viceguvernator

La întoarcerea sa în Port-Royal, Morgan — deşi depăşise cu mult prevederile însărcinării sale — a fost bine primit de guvernatorul Modyford. Prada enormă pe care o adusese a avut, probabil, darul de a domoli mînia autorităţilor. Dar banii au fost cheltuiţi curînd şi Morgan a dat de veste că toţi cei care doresc să mai lucreze sub ordinele sale urmează să se întîlnească cu el pe insula Cow. Piratul a sosit aici în ianuarie 1669 şi a găsit un mare grup de bucanieri care îl aşteptau. Următoarea acţiune a fost o altă incursiune împotriva oraşului Maracaibo şi, aşa destul de greu încercat de incursiunile anterioare ale pi-

raților. Morgan și-a făcut drum prin canalul îngust al lagunei și, cufund, localitatea a fost ocupată. Vreme de cinci săptămâni pirății au săvârșit „ucideri, tîlhării, silurii și alte asemenea ticăloșii”.

Morgan s-a întors la Port-Royal cu o pradă imensă și din nou guvernatorul l-a mustrat pentru că a depășit instrucțiunile date. Dar, în același timp, l-a încredințat o nouă sarcină: aceea de a înjgheba o flotă puternică, de a ieși în larg și de a aduce cît mai multe pagube vaselor, orașelor, depozitelor sau magaziiilor spaniole. Se spera că aceste măsuri îi vor descuraja pe spanioli, care atacau vasele engleze de-a lungul coastei de nord a insulei Jamaica.

Fără îndoială, misiunea dădea o aparență onorabilă unei acțiuni care, de fapt, nu era altceva decît un act de piraterie, instrucțiunile guvernatorului încheindu-se astfel: „Deoarece nu există o altă modalitate de plată pentru încurajarea flotei, toate bunurile și mărfurile care vor fi obținute în cursul acestei expediții vor fi împărțite între oameni în conformitate cu legile lor”.

Expediția s-a dovedit o înclinare a carierei lui Morgan. El a navigat spre golful Darien din Marea Caraibilor; la gura rîului Chagres a debarcat un detașament puternic, cu care a atacat și ocupat castelul San Lorenzo. După ce a lăsat aici o garnizoană care să-i acopere retragerea, la 9 ianuarie 1671, a pornit cu grosul trupelor într-o flotă de luntre în susul rîului. Traversarea istmului Panama prin jungla tropicală a fost extraordinar de grea, cu atît mai mult cu cît spaniolii avuseseră grijă să distrugă toate proviziile. Bucanierii, care se așteptaseră să găsească merinde pe drum, erau aproape morți de foame, cînd în a șasea zi de marș, au dat peste un hambar plin cu porumb. În seara celei de-a noua zile, au prins din nou curaj căci un cerșetăș l-a informat că a zărit turla unei biserici din orașul Panama.

Bucanierii au atacat orașul dintr-un unghi neașteptat, iar spaniolii au fost siliți să procedeze întocmai cum dorise Morgan și anume să iasă

afară din fortificații și să lupte cu el în cîmp deschis. Apărătorii localității au început atacul mîlînd o cireadă de mai multe sute de tauri, cu intenția de a-i pune pe fugă pe bucanieri, dar acest plan ingenios a dat greș.

Bătălia dintre bravii apărători și nu mai puțin curajoșii dar aproape sleiți bucanieri a durat circa două ore. Cînd, în cele din urmă, spaniolii au cedat și au luat-o la fugă, bucanierii erau prea obosiți pentru a-și urmări dușmanul care, în felul acesta, a avut timpul necesar să transporte o mare cantitate de odoare bisericești și alte lucruri de preț din oraș pe bordul unui vas.

De îndată ce localitatea a fost ocupată, Morgan și-a strîns toți oamenii și le-a interzis cu strictețe să bea, spunîndu-le că, potrivit informațiilor secrete pe care le are, tot vinul a fost otrăvit de către spanioli înainte de a părăsi orașul. De fapt, nu a fost decît un șiretlic menit să-i împiedice pe oameni să se îmbete și să cadă pradă inamicului, cum se întîmplase în timpul unor atacuri anterioare. Bucanierii au început să prade așezarea, care avea multe străzi largi, cu case frumoase, construite din lemn de cedru. Nu se știe din ce motiv a izbucnit un incendiu: în scurtă vreme, o mare parte a orașului a fost prefăcută în scrum. Nu s-a aflat dacă focul a fost pus din ordinul lui Morgan sau al guvernatorului spaniol. În următoarele trei săptămîni, bucanierii au făcut incursiuni în zona înconjurătoare, în căutare de pradă și prizonieri. După aceea s-au întors peste istm, luînd cu ei 200 măgari încărcăți cu aur, argint și diferite alte bunuri de preț, precum și un mare număr de captivi.

Cînd au ajuns la locul unde lăseseră corăbiile și a început împărțirea prăzii, s-a pornit cearta, pirății susținînd că au fost înșelați, deoarece li s-a dat mai puțin decît li se cuvenea. În timp ce se sfădeau, Morgan s-a furișat pe corabia sa cu cea mai mare parte a prăzii, lăsîndu-și ortacii fără hrană și cu numai cîte zece lire de om ca parte din pradă.

La sosirea în Jamaica, șefului pirăților i s-au adus mul-

țumiri pentru succesul expediției — în ciuda faptului că doar cu cîteva luni mai înainte fusese semnat un tratat la Madrid între Spania și Anglia, în sensul „curmării prădăciunilor și instaurării păcii” în Lumea Nouă.

Auzind despre distrugerea orașului Panama, guvernul spaniol a protestat energic pe lângă Carol II, regele Angliei; în aprilie 1672, Morgan a fost adus în țară ca prizonier pe fregata „Bun venit”, pentru a fi judecat pentru piraterie. Totuși, nici un judecător și nici un juriu englez n-a cutezat să-l condamne pe omul care devenise un erou popular. Ar fi fost un lucru la fel de necrezut ca și acela de a-l condamna pe Drake după călătoria sa în jurul lumii. Regele, al cărui favorit era, l-a făcut cavalier și l-a trimis apoi în Jamaica, nu ca prizonier, ci ca viceguvernator al insulei.

Totuși, jefuirea orașului Panama fusese o chestiune care întrecuse măsura. De aceea, în Jamaica, a fost trimis ca guvernator lordul Baughan, căruia i s-a cerut să-i izgonească pe bucanieri. Bineînțeles, ajutorul lui urma să fie noul viceguvernator. Cu toate acestea, hotărîrea de a transforma un tîlhar într-un om al ordinii a avut bune rezultate, Morgan îndeplinindu-și noile îndatoriri cu loialitate. El a devenit un om de vază în Jamaica și o foarte bogat plantator, rămînd pînă la moarte comandant-șef al forțelor militare ale insulei. Spre deosebire de cei mai mulți de teapa lui, Sir Henry a murit în patul său în 1688 și a fost înmormîntat în biserica Sfînta Ecaterina din Port-Royal.

După ce a fost alungată din insula Jamaica, relatează în continuare Philippe Gosse, „Frația Coastei” s-a stabilit în arhipelagul Bahamas. În martie 1697, pirății au cucerit în patru zile portul Cartagena din Columbia. În drum spre una din vechile lor vizuini, insula Cow, au fost decimați de o puternică flotă anglo-spaniolă. De atunci, conchide Philippe Gosse, se poate afirma că istoria bucanierilor a luat sfîrșit.

Traducere de
Leon LEVIȚCHI

SFÎRȘITUL ȚARISMULUI

M. KASVINOV

În februarie 1917, valul revoluției cuprinde Petrogradul. Aflat la Cartierul general al armatei din Moghilev, țarul este bombardat de o avalanșă de depeșe trimise de Rodzeanko, președintele Dumei. Acesta îi cere suveranului formarea unui nou guvern și o serie de concesi politice, menite să tempeze acțiunea revoluționară a maselor. Nicolae II este de neînduplecat: „Poruncesc să se pună capăt chiar mișcarea dezordinii din Capitală”. El ordonă corpurilor de armată conduse de generalul N. I. Ivanov să treacă pe răsculați prin foc și sabie. Dirza acțiune revoluționară a maselor zădărnicește aceste intenții. Încercarea țarului de a ajunge de la Moghilev la Țarskoe Selo eșuează și ea; obligat să ia direcția Pskov, trenul imperial este manevrat pe o linie moartă din gara acestui oraș. Nicolae nu disperă însă. E hotărât, în continuare, să nu facă nici un fel de concesi răsculaților și să reprime în singe mișcarea revoluționară din Petrograd¹.

Chiar și în aceste împrejurări critice pentru dinastie, țarul rămâne același monarh absolut care, la 17 ianuarie 1895, de exemplu, vorbind în fața deputaților zemstvelor și orașelor, numise speranțele acestora în Constituție „visuri deșarte”, conchizînd: „Voi menține principiul autocratic la fel de neclintit ca și răposatul meu părinte” (Înaintașul său, Alexandru III, fusese unul din cei mai absolutiști monarhi ai epocii).

Disprețul și indiferența față de suferințele altora, atât de caracteristice Romanovilor, în general, s-au vădit încă de la 18 mai 1896, ziua încoronării lui Nicolae II. În acea zi, pe cîmpia Hodinski, fostul teren de instrucție al trupelor din garnizoana Moscova, erau adunați peste 500 000 oameni, pentru a lua parte la ceremonie. În aglomerația care s-a produs, mil de oameni au căzut în șanțurile, tranșeele și puțurile părăsite ce acopereau cîmpia. Au murit atunci 1 389 oameni, iar alți 2 690 au fost accidentați. Dar familia imperială n-a găsit de cuviință să ia parte nici măcar formal la durerile familiilor îndoliate. În seara aceleiași zile, în miresmele parfumate ale celor o sută de mil de trand-
ISTORIC
NR. 100
ANUL IX - IULIE 75

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 6/1975.

firi, comandați special în Provence, și în clinchetul serviciilor de argint, țarul și țarina au petrecut la fastuosul bal dat de ambasadorul Franței. La puțin timp după aceea, marele duce Serghei Aleksandrovici, cel care se ocupase de organizarea festivității de pe cîmpia Hodînski, a primit felicitări din partea Palatului „pentru pregătirea și desfășurarea exemplară a ceremoniei”.

Aceeași insensibilitate și cruzime — la 9 ianuarie 1905. La Petrograd, o sută de mii de oameni au venit atunci să înmîneze o petiție lui Nicolae II; mulțimea pașnică a fost întîmpinată — din ordinul țarului — cu gloanțe. În aceeași zi, după ce relatea, în câteva cuvinte, evenimentul, Nicolae nota în Jurnalul Intim: „Am luat micul dejun cu unchiul Aleksei. Am primit pe deputații cazacilor din Ural, care mi-au adus icoane. Ne-am plimbat. Am luat ceaiul cu mama”. Iată o remarcă a lui V.I. Lenin despre „Duminica sîngeroasă”, cum este cunoscută în istorie data de 9 ianuarie 1905: „Într-o singură zi, educația revoluționară a proletariatului a înalțat atât de mult, cît nu ar fi putut să înalțeze în luni și ani de viață ștearsă, obișnuită, abrutizantă [...] Prin reprimarea sîngeroasă a muncitorilor neînarmați, «tătucul-țar» i-a împins chiar el pe baricade și le-a dat primele lecții de luptă pe baricade. Și lecțiile nu se vor dovedi zadarnice”.

Ani au trecut și, nici acum, în martie 1917, în pragul prăbușirii, țarul nu vrea să renunțe la mijloacele de conducere cu care s-a obișnuit. După ce misiunea încredințată generalului Ivanov eşuează, obligat să abdice, el desemnează ca succesor la coroana Rusiei pe fratele său, marele duce Mihail Romanov.

Cine este acest nou Romanov, pe care Nicolae II îl vrea succesor la domnie? În timpul primului război mondial, Mihail a fost comandant al Diviziei caucaziene de cavalerie (supranumită „sălbatică”); a participat apoi activ la tentativele de înăbușire a revoluției din februarie: începînd de la 12 martie 1917, cînd a fost chemat de Rodzeanko în Capitală (se afla la Gâtchina), el a conspirat simultan cu Habalov și ambasadorul Angliei la Petrograd, în vederea unui sprijin din partea Antantei la înăbușirea revoluției, iar cu Rodzeanko pentru a se autoproclama dictator militar. Ajuns la capătul răbdării, Petrogradul revoluționar nu va tolera, însă, încercările țarului și ale acoliților săi de a salva tronul, această instituție legată de cele mai sîngeroase represalii din istoria Rusiei.

Florentina DOLGHIN

Abdicarea — unica soluție

Joi, 15 martie 1917, ultima zi de domnie a dinastiei Romanov. Au trecut 304 ani de la acel 21 februarie 1613, cînd Mihail Romanov, pe atunci în vîrstă de 16 ani, și-a pus pe cap coroana Rusiei¹. Pentru a salva această coroană, țarul Nicolae încearcă s-o transmită în această zi de 15 martie tot unui Mihail Romanov, marele duce Mihail în vîrstă de 39 ani.

Dimineața, urcînd în trenul imperial oprit în gara Pskov, generalul Ruzski îi raportează lui Nicolae că misiunea încredințată lui Ivanov a eșuat. Acum, cînd Nicolae simte că puterea i-a scăpat din mîini,

că fără aprobarea Palatului Tavriceski, unde își avea sediul Comitetul provizoriu al Dumei, nici chiar vagonul lui nu se va putea cîntîi din loc, că asupra sa a ajuns să aibă autoritate pînă și acest Ruzski, cel mai șters din generalii săi, acum, în fine, îi pătrunde în conștiință un cuvînt ce plutea în aer: „abdicare”.

Dis-de-dimineață, Ruzski a cerut prin fir direct legătura cu Petrogradul. Președintele Dumei de stat, Rodzeanko, face cunoscut generalului că evenimentele din Capitală au ajuns prea departe pentru a se mai putea discuta despre constituirea unui guvern responsabil față de Dumă; această chestiune cade — singura soluție rămîne abdicarea

țarului. Se are în vedere urcarea pe tron a fiului său Aleksei, sub regența lui Mihail. Generalul este rugat să raporteze aceasta Majestății Sale și, dacă poate, să-l convingă să ia o hotărîre în acest sens.

Pe la ora 10, Nicolae ascultă cu un calm aparent scurtul raport al lui Ruzski. Îi răspunde apoi, că, în principiu, nu are nimic împotriva soluției recomandate; ar vrea însă să afle ce părere au în această privință comandanții de fronturi. Ruzski îi telegrafiază imediat lui Alekseiev la Moghilev; la rîndul său, șeful Statului major al Cartierului general transmite la fel de urgent întrebarea pe toate fronturile. Textul este formulat astfel: „Sîntem

¹ Pentru cronologia dinastiei Romanov, vezi Magazin Istorie, nr. 7/1971.

Martie 1917 pe o stradă din Petrograd. În spatele unei baricade sînt instalate tunurile trupelor revoluționare

martorii uneia dintre cele mai cumplite revoluții, masele populare cu greu mai pot fi ținute în frâu, armata este demoralizată... Războiul poate fi continuat numai cu condiția ca Maiestatea Sa să accepte abdicarea, așa cum i s-a cerut, în favoarea fiului său, sub regența lui Mihail Aleksandrovi.

Dacă împărtășiți acest punct de vedere, binevoiți să comunicați telegrafic cât se poate de urgent Maiestății Sale preasupusa dumneavoastră rugămintă prin comandantul suprem al Frontului de Nord, informându-mă și pe mine...

Armata trebuie să-și concentreze toate forțele în lupta contra dușmanului din afară, iar rezolvarea treburilor interne trebuie să o ferească de tendința de a lua parte la o lovitură de stat, care va fi mult mai puțin dureroasă dacă va veni de sus.

Alekseev

La această întrebare răspund: marele duce Nicolae Nicolaevici (Frontul caucazian): pentru;

generalul Brusilov (Frontul de Sud-Vest): pentru;

generalul Evert (Frontul de Vest): pentru;

generalul Saharov (Frontul românesc): pentru;

generalul Ruzski (Frontul de Nord): pentru;

amiralul Nepenin (comandantul Flotei Mării Baltice): pentru;

amiralul Kolceak (comandantul Flotei Mării Negre): se abține să trimită o telegramă lui Nicolae, însă „acceptă necondiționat” propunerea lui Alekseev.

Alekseev se pronunță de asemenea: pentru.

Unii dintre cei enumerați mai sus se simt, e drept, copleșiți de durere. Ei blestemă ziua și ora cînd au fost puși în fața acestei dileme. Iată extrase din răspunsul trimis telegrafic la Cartierul general al armatei de generalul Saharov:

„Generalul-adjutant Alekseev mi-a transmis punctul de vedere criminal și revoltător al președintelui Dumei de stat privind situația actua-

lă... Dragostea mea fierbinte față de Maiestatea Sa mă împiedică să mă împac în inima mea cu eventualitatea realizării mîrșavei propuneri [de abdicare — n.a.] făcute dumneavoastră de președintele Dumei...

Făcînd însă apel la logică și ținînd seama de situația fără ieșire care s-a creat, eu, supus cu neclintită credință al Maiestății Sale, plîngînd în hohote, sînt nevoit să spun că soluția cea mai puțin dureroasă pentru țară și pentru păstrarea capacității de luptă cu dușmanii din afară este acceptarea condițiilor propuse”.

Două telegrame

...La ora 13, Ruzski, însoțit de Danilov, șeful statului său major, și de generalul Savici, însărcinat cu încarcerarea și popota, urcă în vagonul lui Nicolae și îi raportează rezultatul plebisci-

tului printre comandanți, comunicându-i, de asemenea, părerea sa și a lui Alekseev. Totodată, îl roagă să asculte și opinia generalilor Danilov și Savici, care au venit cu dinsul. Aceștia își exprimă imediat punctul de vedere în sprijinul argumentelor lui Ruzski.

Sînt alcătuite texte la două telegrame, privind hotărîrea de a abdica, destinate lui Rodzeanko și Alekseev. Iată-le.

„Președintelui Dumei de stat. Nu există sacrificiu pe care să nu-l fac spre binele și salvarea sumppei Măicuțe Rusia. De aceea sînt gata să renunț la tron în favoarea fiului meu, cu condiția ca el să rămîna cu mine pînă la majorat, sub regenta fratelui meu, marele duce Mihail Aleksandrovici.

Nicolae“

„Șefului Statului major. Cartierul general. Pentru fericirea, liniștea și salvarea mult iubitei Rusii, sînt gata să renunț la tron în favoarea fiului meu. Rog pe toți să-l slujească cu credință și fără fățărnicie.

Nicolae“

Îndată ce Ruzski, luînd cele două telegrame, pleacă la telegraf, în vagonul lui Nicolae dau buzna cîțiva înalți demnitari foarte tulburați. „După părerea mea — îi spune țarului unul dintre ei, Voeikov [comandant al Curtii — n.r.] nu se poate lua nici o hotărîre definitivă pînă nu sînt ascultați reprezentanții Dumei, Gucikov și Șulghin, care trebuie să sosească dintr-o clipă în alta“.

Nicolae îi dă ordin lui Narișkin [senator, membru al Consiliului de stat — n.r.] să se ducă după Ruzski și să-i ia cele două telegrame. Ruzski motivează că nu le mai are, deoarece le-a predat telegrafistilor. Narișkin pleacă; după cîțiva pași, însă, se întoarce și, luîndu-l aproape de gît pe Ruzski, îi cere în numele țarului cele două telegrame.

Scotocind în sertar, Ruzski scoate formularele și i le dă, adăugînd însă că textul lor a fost deja transmis prin cablu. N-are decît să le ia, dacă dorește, asta nu schimbă cu nimic situația.

Narișkin îl silește pe Ruzski să meargă cu el la telegraf. Telegrafistul șef promite celor

doi generali că va încerca să oprească din drum telegramele, dar șansele sînt mici. Cînd Narișkin revine în salonul lui Nicolae și povestește toate acestea, cei de față exclamă într-un glas: „Totul s-a terminat!“

În așteptarea reprezentanților Dumei, Nicolae îl cheamă pe profesorul S.P. Feodorov și îl roagă să-i răspundă sincer la întrebarea care va fi starea viitoare a sănătății lui Aleksei [bolnav de hemofilie — n.r.]. Profesorul îi răspunde: mă tem că va trăi doar pînă la 16 ani, nu mai mult. După o clipă de gîndire, Nicolae îi spune doctorului că ar vrea să-și petreacă restul vieții în Rusia ca „un om de rînd“, că nici prin gînd nu-i trece

„să comploteze“, că dorește „să trăiască lîngă Aleksei și să se ocupe de educația lui“. Feodorov remarcă timid că nu crede că noua putere va permite țarului minor să rămîna împreună cu tatăl său. La care Nicolae ripostează: în cazul acesta abdic în favoarea lui Mihail, nu a lui Aleksei..

Reprezentanții Dumei nu vin la orele 16-17, cînd sînt așteptați, ci abia la 21.30. De fapt, cei doi sînt persoane particulare; nimeni în afară de Rodzeanko nu i-a autorizat să facă această călătorie și nu reprezintă pe nimeni. De ce vin e foarte clar, numai din faptul că, pe drum, încearcă să ia contact cu Ivanov. Căpătînd legătura, îl întreabă cum îi merg treburile, căci, în funcție de asta, vor merge mai departe să obțină abdicarea sau se vor întoarce de la jumătatea drumului la Petrograd. Cum Ivanov nu are cu ce să se laude, ei își continuă drumul.

Mihail II, „țarul“ a cărei domnie a durat opt ore

„Acest lung discurs este inutil“

În vagonul imperial, noii sosiți sînt întîmpinați de V.B. Frederiks [ministru al Curtii — n.r.] și A. Narișkin. După cîteva minute își face apariția și Nicolae. Ia loc la măsuta dreptunghiulară de lîngă peretele căptușit cu mătase verde și cu un gest îi invită pe cei doi deputați să se așeze. Chiar atunci intră N.V. Ruzski, care se prefăce că nu-l vede pe țar. E enervat de întîmpinarea cu Mordvinov: „Întotdeauna se produc încurcături cînd nu se execută ordinele — bombăne el, fără a se adresa cuiva anume. Am spus doar cît se poate de limpede ca deputații să fie aduși înlîi la mine. De ce nu s-a făcut așa? Nu există o disciplină...?“ Nicolae dă impresia că nu aude. Narișkin îi scoate carnetul să consemneze discuțiile. Voeikov îl pune pe comandantul

¹ Din ordinul lui Nicolae, colonelul A.A. Mordvinov, ofițer din garda țarului, i-a așteptat pe reprezentanții Dumei pe peron și i-a condus direct la vagonul țarului, în cluda dispoziției lui Ruzski de a-l însoți înlîi la Statul major și abia după aceea, dacă el va aproba, la suveran.

trenului, Gomzin, să stea de pază la ușa dinspre sufragerie iar el se postează la cealaltă ușa ce dă pe platformă, pentru a auzi și a vedea ce se întimplă.

Nicolae se întreține cu cei doi deputați calm, chiar amical. Îi întreabă care-i scopul vizitei lor. Stăpinit de o mare emoție, Gucikov îi răspunde cu o voce surdă că ar vrea să-i sugereze cum să scoată țara din situația grea în care se află. „Petrogradul este în întregime în mâinile revoluției; orice unitate militară trimisă să o reprime ar trece de partea ei de cum ar respira aerul Petrogradului. De aceea, încheie Gucikov, orice luptă ar fi inutilă pentru dumneavoastră. Sfatul nostru este să renunțați la tron”.

Țarul stă sprijinit ușor de peretele vagonului. Se uită drept înainte, cu o privire liniștită, impenetrabilă. „Singurul gând care mi se pare că i se poate citi pe față este: «Acest lung discurs este inutil...»”, relatează Șulghin.

Apoi Gucikov ia din nou cuvântul: „Știu, Maiestate, că vă cer o hotărâre de o importanță covârșitoare... Dacă vreți să vă gândiți puțin asupra acestui pas, sînt gata să ies din vagon și să aștept... Dar, în orice caz, totul trebuie să se producă nu mai târziu de astă-seară”. Nicolae îi răspunde: „M-am gândit deja la această chestiune și am hotărât să abdic”. Gucikov îl previne că va trebui să se despartă de fiul său, deoarece „nimeni nu se va hotărî să-i încredințeze soarta și educația viitorului suveran”. Nicolae îi răspunde: „La ora 15 am luat hotărârea de a abdica în favoarea fiului meu. Acum, însă, gîndindu-mă mai bine, am ajuns la concluzia că nu mă pot despărți de el, așa încît îi voi transmite tronul fratelui meu Mihail”.

Reprezentanții Dumei anunță că vor să plece peste o oră, o oră și jumătate: cel târziu mine dimineată trebuie să fie la Petrograd, avînd asupra lor și actul de abdicare. De aceea, roagă să se treacă imediat la redactarea lui. Există o cîrnă pregătită de Șulghin; ei nu i-o impun, ci doar o propun ca bază.

În timp ce Capitala este cuprinsă de revoluție, războiul imperialist înghite noi vieți. În tranșeele ruse înaintea unui contraatac: pe dîmb ofiterul care va fi ucis peste o oră

„Asta-i tot, domnilor?”

Nicolae iese din compartiment. Peste o oră revine și înmînează celor doi deputați o foaie dactilografiată în josul căreia și-a pus semnătura: „Nicolae”. Asta-i tot, domnilor? Putem să ne luăm rămas bun? Nu, deputații mai au ceva de adăugat. Gucikov îl roagă să mai facă un exemplar — nu copie, ci duplicat („cine știe ce se poate întîmpla cu noi pe drum”) și să-l lase la comandamentul Frontului de Nord. Nicolae acceptă.

Șulghin îl mai roagă să schimbe ora în document — ca și cum ar fi fost semnat nu după, ci înainte de venirea delegaților: „N-aș vrea ca vreodată cineva

să poată spune că actul v-a fost smuls cu sila...”, îi spune Șulghin. Deoarece aceasta coincide în mod evident cu dorința lui, Nicolae scrie „orele 15”, deși ceasul arăta aproape miezul nopții.

Încă o întrebare: „Dacă țarul abdică, cade și guvernul. Cine numește unul nou? Deoarece deocamdată nu are cine să o facă, să-l numească pe noul premier tot el, fostul țar. Și Nicolae semnează în fața noastră decretul de numire în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri a prințului G.E. Lvov¹”, scrie Șulghin.

¹ În felul acesta se ajunge la o dualitate a puterii, reprezentată de Sovietele de deputați ai muncitorilor și soldaților și de Guvernul provizoriu condus de prințul Lvov — n.r.

Și încă o chestiune. Este nevoie de un nou comandant suprem al armatei. Cine să fie? Nu e nevoie de mult timp de gândire. Fostul țar ia loc încă o dată la măsută și scrie decretul de numire în această funcție a marelui duce Nicolae Nicolaevici.

E drept, nu e chiar logic. Și comandantul suprem, și premierul sînt numiți după ce țarul a semnat actul de abdicare. Adică a renunțat la putere pentru a face îndată uz de ea. Pentru ca aceste acte să fie valabile, pe ele este trecut ora 13, ca și cum ar fi fost semnate cu două ore înainte de abdicare.

În aceeași noapte, participanții la înfîlțirea de la Pskov se despart, plecînd în direcții diferite.

În drum spre Moghilev, fostul țar expediază o telegramă din gara Sirotino: „Petroggrad. Maiestății Sale imperiale Mihail II. Evenimentele din ultimele zile m-au silit să mă hotărîsc irevocabil la acest decisiv pas. Iartă-mă dacă te-am mîhnit și pentru că nu am reușit să te previn. Îți rămîn pentru totdeauna un frate credincios și devotat... Mă rog fierbinte lui Dumnezeu să te ajute pe tine și Patria ta.

Niki”.

O „domnie” de opt ore

În agitația din acele ore, lui Nicolae nu-i trece prin minte că poate renunța la tron, dar că nu-l poate transmite cui vrea. Nu este deloc exclus ca și noul țar să fie obligat să abdice. Ceea ce se și întîmplă chiar a doua zi. Abia pînă pîciorul pe pavajul petersburghez, Gucikov și Șulghin înțeleg că s-au ostenit absolut zadarnic. Și chiar așa este: vesteră despre încercarea de a salva monarhia prin înlocuirea lui Nicolae cu Mihail stîrnea în Capitală o vie indignare. Încă de la gară, telefonînd la Palatul Tavriceski, Șulghin ia cunoștință de cererea lui P.N. Milukov [membru al Comitetului provizoriu al Dumei de stat, mai tîrziu ministru de Externe — n.r.] de a nu da publicității actul de abdicare. „Sta-

rea de spirit s-a înrăutățit mult de cînd ați plecat, îi spune acesta la telefon. Textul abdicării nu mai satisface pe nimeni... Nu mai întreprindeți nimic. S-ar putea întîmpla mari nenorociri...”

De la gară, Gucikov nu se știe din ce motive se abate pe la atelierele feroviare unde se ține un miting. Lufnd și el cuvîntul, anunță pe muncitori că Nicolae a abdicat în favoarea lui Mihail și că s-a format un guvern „democratic”, în frunte cu prințul Lvov. „Prinț!...” strigă cineva de la tribună. Iată pentru cine am făcut noi revoluția, tovarăși. Cite am mai tras de la prinți și de la conți — și acumă na!... Ați auzit, ministru de Finanțe este Tereșcenko. Dar cine este domnul Tereșcenko? Numai fabrici de zahăr are vreo zece... Pămînt — vreo sută de mii de desetine [o desetină = 1,092 ha — n.r.]. Cît despre bănuți, să tot fi adunat 30 milioane...”. Cîțiva muncitori sar la ușă și dau să o încuie. „Dă actul încoace — se strigă din toate părțile. Să-l facem ferfeniță!” Nu găsesc documentul asupra lui Gucikov, care reușește, cu chiu cu vai, să se salveze...

Mai tîrziu lucrurile se lămuresc: la gară, Șulghin și Gucikov reușesc să strecoare neobservați documentul unui alt coleg din Dumă, Lebedev. Acesta îl predă profesorului Lomonosov, și el deputat în Dumă. Lomonosov izbuteste să răzbească la Ministerul Transporturilor și acolo îl înmînează lui Bublikov. Acesta ascunde hîrtia într-un teanc prăfuit de ziare pe etajera șchioapă de la secretariat...

Nici nu apucă bine mesagerii lui Rodzeanko să-și tragă sufletul după voiajul la Pskov, că nimeresc într-o altă încurcătură, pe strada Millionnaia, numărul 12.

Aici, la ora 10, în locuința lui P.P. Puteatin, păzită de ofițeri din regimentul Preobrajenski, încep dezbaterile în jurul altei probleme: dacă să accepte Mihail Romanov coroana. La consfățuire participă: membrii guvernului provizoriu, în frunte cu G.E.

Lvov; președintele Dumei, M.V. Rodzeanko; cîțiva deputați. Părerile sînt împărțite. Milukov și Gucikov fac apel la Mihail să nu renunțe la tron¹. Rodzeanko și Kerenski îi dau un sfat contrar. „N-am dreptul să vă ascund — îi spune Kerenski — la ce pericol vă expuneți dacă vă hotărîți să acceptați tronul... Nu garantez pentru viața înălțimii voastre...” Împotriva este și Șulghin: „Vedeți — îi spune el lui Mihail — nici măcar la această consfățuire nu vă bucurați de sprijinul necesar pentru a domni”.

Mihail are destulă minte să nu ezite prea mult. Îesînd pentru douăzeci de minute să se gîndească, se întoarce hotărît să renunțe la tron. Către ora 18, documentul redactat de membrii Dumei, V.V. Șulghin, N.V. Nekrasov și V.D. Nabokov este semnat. Cînd se despart, Rodzeanko îl îmbrățișează pe Mihail, numindu-l „om de o rară noblete”. La rîndul său, Kerenski se dezînlățue și el în complimente interminabile: „Maiestatea Voastră imperială — spune el — aparțin unui partid² care interzice contactul cu persoane de sînge imperial... Însă în fața tuturor declar acum că pentru marele duce Mihail Aleksandrovici am cel mai profund respect și îl voi avea întotdeauna”.

Pe strada Millionnaia, după semnarea actului de abdicare, doamna Puteatina îi invită pe toți participanții la o cină fastuoasă. Lupta lui Nicolae pentru a-și păstra tronul a durat opt zile — de joi pînă joi. Mihail a avut nevoie de o singură vineri, de la ora 10 pînă la 18.

¹ În esență, Milukov a spus la consfățuire: „O autoritate puternică are nevoie de simbolul, familiar maselor, al puterii. Guvernul provizoriu singur, fără monarh, este ca o barcă subredă, care poate să se înceie în oceanul mișcărilor populare; în aceste condiții, țara este amenințată cu pierderea conștiinței vieții de stat și cu anarhia deplină, înainte de a se convoca Adunarea constituantă. Guvernul provizoriu fără monarhie nu va rezista.”

² Kerenski era membru al Partidului Socialist Revoluționar (eserli).

● MIHAI VITEAZUL.

Editura Academiei R.S.R., București, 1975, 280 pp., 24 lei: Înfăptuitorul unirii din 1600 a țărilor române omagiat prin culegerea de studii (redactori coordonatori Paul Cernovodeanu, Constantin Rezachevici) semnate de Ștefan Ștefănescu, Ștefan Pascu, Carol Gölner, Dan Berindei, Constantin Rezachevici, Nicolae Stoicescu, Victor Atanasiu, Ludovic Demény, Ilie Corfuz, Aurel Decel, Cornelia Bodea, Paul Cernovodeanu, Damaschin Mloc, Ștefan Andreescu, Carmen Laura Dumitrescu, Constantin Șerban.

● DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. B. ȚARA ROMÂNEASCĂ. Volumul XI.

Editura Academiei R.S.R., București 1975, 746 pp., 51 lei: domnia lui Mihai Viteazul, oglindită în documente din perioada 1593-1600; volum întocmit de: Damaschin Mloc, Ștefan Ștefănescu, Marieta Adam, Constantin Bălan, Maria Bălan, Șașa Caracș, Ruxandra Cămarășescu, Olimpia Diaconescu, Coralia Fotino.

● Prof. univ. dr. docent Ion Ioanșcu, colonel Victor Atanasiu — MIHAI VITEAZUL.

Editura Militară, București, 1975, 160 pp., 5 lei: viața și faptele marelui voinic care, acum 375 ani, a realizat cea dintâi unire politică a celor trei țări române: Țara Românească, Transilvania și Moldova.

● APĂRAREA PATRIEI, A INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII NAȚIONALE.

Editura Politică, București, 1975, 300 pp., 5 lei: volumul, întocmit de Constantin Căzănișteanu (coordonator), Dan Căpșîlnă, Maria Georgescu, Ștefan Păslaru, Ioan Talpeș și apărut sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, grupează o parte din cele mai semnificative mărturii din perioada 1821-1975, reliefând modul în care diversele

generații au înțeles, au asimilat, au difuzat și au militat pentru transpunerea în fapt a idealurilor independenței și suveranității naționale.

● NAȚIUNEA ȘI PROBLEMA NAȚIONALĂ.

Editura Politică, București, 1975, 252 pp., 5 lei: selecție documentară reprezentativă (1848-1975) din domeniul gândirii progresiste și revoluționare românești în problema națională, tipărită sub egida Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale (colectiv de autori: Damian Hurezeanu, Elena Florea, Radu Pantazi, Mihai Arsene, Victor Opaschi, Irina Rădulescu-Valasoglu).

● ÎN NUMELE VICTORIEI.

Editura Militară, București, 1975, 216 pp., 6,50 lei: coordonator de ediție, general-maior în rezervă Costachi Mindru, colaborator literar Rodica Tamaș; pagini memorialistice semnate de 24 veterani ai războiului antihitlerist, participanți la luptele eroice duse de armata și poporul român pentru alungarea hitleriștilor din țară, pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, pentru înfrângerea Germaniei hitleriste.

● Dr. Ion Spălățelu, colonel Aurel Lupășteanu — CORESPONDENȚII DE RĂZBOI TRANSMIT...

Editura Militară, București, 1975, 228 pp., 7,75 lei: cuprinzătoare selecție din relatările de pe frontul antihitlerist, publicate într-un mare număr de ziare militare și civile ale timpului, printre care Știința, România liberă, Gazeta luptătorilor, Buletinul ostașului etc.

● Dwight D. Eisenhower — CRUCIADĂ ÎN EUROPA.

Studiu introductiv Cristian Popișteanu, traducere din limba engleză și note de Nicolae Minei, Editura Politică, București, 1975, 592 pp., 24 lei: memoriile comandantului șef al forțelor anglo-americane pe fronturile din Africa de Nord, Italia, Europa Occidentală, din care Magazin Istoric a prezentat și publicat ample fragmente în nr. 1-6/1974.

● Nae Iliescu-Mitrălieră — DIN VIAȚA MEA DE ZBURĂTOR.

Editura Militară, București, 1975, 96 pp., 4,75 lei: Începuturile aviației românești evocate de unul din cei mai vechi piloți, participanți la luptele din primul război mondial.

● ISTORIE UNIVERSALĂ. EPOCA CONTEMPORANĂ.

Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, 300 pp., 10,60 lei: primul volum al lucrării elaborate de C. Bușe, I. Cârțană, Gh. Ioniță, I. Seftiuc, A. Vianu, Z. Zamfir (coordonatori Alexandru Vianu, Constantin Bușe), consacrat perioadei 1918-1939.

● PRAHOVA TRADIȚII DE LUPȚĂ ȘI DE ÎNFĂPTUIRI SOCIALISTE.

Ploiești, 1974, 176 pp.: secvențe din istoria județului Prahova, din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre; lucrarea a apărut sub egida Comitetului județean Prahova al P.C.R.

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.
— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexate nu se înapoiază. În consecință, corespondenții noștri sint rugați să-și păstreze copiele corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru cei care ne scriu de mină, adesea cu creionul și foarte necetite, că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.
— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

„VIRTUS ROMANA REDIVIVA“

ILIE CIUTESCU din București, ne trimite, cu referire la articolul Față în față cu Bonaparte pe puntea de la Arcole (nr. 11/1973), o fotografie a sumanului purtat de unul din ostașii Regimentului 2 grănicieri. „Exemplarul din fotografie — donația prof. Circu Maxim — se află expus în muzeul sătesc al comunei Maleru, jud. Bistrița-Năsăud și este în perfectă stare, desi are o vechime de aproape 200 ani. Un alt exemplar poate fi văzut în muzeul din Năsăud. Sumanele pe care le-au purtat ostașii unității amintite erau de culoare neagră și se deosebeau de la o companie la alta, în funcție de comuna din care proveneau militarii.

Drapelul regimentului cu emblema «Virtus Romana Rediviva» a fost martor la o sută de bătălii victorioase, fiecare victorie fiind consemnată printr-o tîntă bătută pe lancia de lemn a drapelului. După desfilarea unității (1851), drapelul a fost îngropat în tîlnă în biserica din Năsăud și dezgropat în 1918, găsindu-se numai lancia de lemn, cu care urmașii grănicierilor, la 1 decembrie 1918, au defilat la Alba Iulia. Această lance, cu cele 100 tînte, se află, de asemenea, expusă în muzeul din Năsăud“.

RAHOVA, 9 NOIEMBRIE 1877

MARCEL CIUCĂ din București, ne comunică următoarele: „În toamna anului 1877, trupele române luptau eroic pentru a da consistență independenței declarate la 9 mai. În acest război, Brigada de roșiori, condusă de colonelul Crețianu, a capturat un convoi de muniții turcești. Ostașii români au zăsit și un manuscris redac-

tat în limba arabă, intitulat *Compoara interpretărilor — drept și proprietate* (aflat acum la Arhivele Statului, București — Colecția Manuscrise, nr. 1420) care are pe foaia de titlu următoarea însemnare (în limba franceză): «Astăzi, 9 noiembrie a anului de grație 1877 și al Hegirei 1293 [calendarul musulman — n.n.] Brigada de roșiori, pe care am onorarea să o comand, a urmat drumul victoriei și a înfipt drapelul românesc la Rahova. În această zi de succes, roșiorii punînd stăpînire pe tot convoiul de muniții turcești, acolo am găsit și acest manuscris musulman“.

GALAȚI, 13 Iunie 1916

„Eram prin clasele primare, ne scrie G. MARCU din București, cînd, într-o lună iunie, am fost martor la o manifestație muncitorească în Galați, orașul meu natal. Coloanele de muncitori coborau din str. Brașoveni spre str. Portului. La un moment dat, a apărut un pluton de militari, sub comanda unui ofițer care a ordonat să se tragă în manifestații. Copil fiind, la zgomotul împușcăturilor, m-am refugiat într-o librărie. A doua zi, am aflat de la părinți că au fost mai mulți morți și zeci de răniți. Vă rog să-mi comunicați dacă știți ceva de această manifestație și, mai ales, anul cînd a avut loc“.

Manifestația la care vă referiți a avut loc la 13 iunie 1916. Inițial, fusese programată pentru 12 iunie 1916, o întrunire a muncitorilor gălățeni, interzisă însă de autorități. A doua zi, la chemarea socialiştilor, muncitorimea gălățeană a declarat grevă generală, organizînd totodată o puternică demonstrație, reprimată sîngeros de poliție și armată. Nouă muncitori au fost uciși și numeroși alții — răniți.

Proletariatul român și-a exprimat solidaritatea cu acțiunea muncitorilor gălățeni, în zilele următoare avînd loc manifestații de protest în mai multe localități din țară: București, Ploiești, Brăila etc.

REAL SAU IMAGINAR?

MIHAI STAN din orașul Pucloasa, jud. Dîmbovița, citind romanele lui Al. Dumas, Cel 45 și Doamna de Monsoreau și înfîlînd în paginile lor un personaj numit Sebastian Chicot, ne roagă să-i comunicăm: a existat în realitate acest personaj? cine a fost el?

Personajul respectiv, pe adevăratul său nume Antoine d'Anglerays, numit Chicot, a fost un gentilom gascon, bufon la curtea regelor Henric III și, ulterior, Henric IV. Era renumit prin cuvintele sale de duh, prin glumele și jocurile sale și, în egală măsură, prin curajul său.

În timpul asediului Rouenului (1592), Chicot l-a rănit și a reușit să-l facă prizonier pe contele de Chaligny, din casa de Lorraine. Cînd l-a prezentat în fața regelui, Chicot ar fi spus pe un ton umilitor pentru orgoliul prizonierului: „Iată ce v-am adus!“ Jignit, Chaligny l-a lovit cu mînerul spadei sale, Chicot murînd la puțin timp după aceasta.

În romanele sale, Dumas-l-a făcut din Chicot un consilier devotat și clarvîzător al regelui.

UN FRATE RETROGRADAT

ELENA IONESCU din București. Aveți perfectă dreptate. Într-una din etapele procesului de colajare au fost arsele clienți cunoscuți, ceea ce a transformat un frate într-un cumnat. Prin urmare, în articolul, Moldova 1857: dorințele unioniștilor și intrigile lui Văgariu, (nr. 5/1975, p. 57) rîndul 6 al aliniatului 1 sînd corect astfel: „... Unirii, între care și cumnatul C. Musurus-pasa, ambasadorul turc la Londra și fratele lui, Al. Văgariu, secretar al Ambasadei otomane din Londra, în luna aprilie-mai 1857...”. În aceste condiții este evident că Al. Văgariu are dreptate cînd îi vorbește lui N. Văgariu despre cumnatul său, ambasadorul (p. 58, coloana 3).

În schimb, în privința lui Iendchiță Vădărescu nu aveți deloc dreptate. Elena Caragea nu a avut fantezia de a fi fîta lui Alexandru Ipsilanti, ci s-a mulțumit, în mod banal, să-l aibă ca tată pe Nicolae Caragea — așa cum reiese foarte clar din pasajul anterior celui la care vă referiți.

Iendchiță Vădărescu a fost într-adevăr mare vistiier și mare spătar sub Al. Ipsilanti. Dar fiecare domn nou venit proceda, de obicei, la o redistribuire a dregătoriilor, astfel încît Iendchiță — fost vistiier, fost mare spătar, fost cămăcama — a devenit din nou vistiier. Pentru a ne înduși mai bine încă o analogie de dată mai recentă: după ce a fost prim ministru al României între 1934 și 1937, Georgehe Tătărăscu a devenit ambasador la Paris pînă în 1939.

DIVIZIA 35

În nr. 4/1975, p. 16, în articolul Generalul Krebs încercă să citești timp, dintr-o eroare de traducere, în loc de Divizia 35 infanterie de gardă sovietică, a apărut Divizia 34.

MULȚUMIRI...

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa redacției noastre, am reținut sugestiile, propunerile, celebritățile cuprinse în scrisorile urmaditorilor cititori, cărora le mulțumim: AUREL ȘUTAC din Suceava; LUCIA și EMIL ILIESCU din București; FLORIN TONULEA din Timișoara; E. VICTOR din Craiova; MARIN OLTEANU din București; GHEORGHE MUNTEANU din Sibiu; AUREL PAPIAN din Timișoara; SILVIU NECHIT din Năsăud; ALEXANDRU I. BOJIN din București.

Mulțumim, de asemenea, cititorului ION BAROANĂ din com. Drăcșenei, jud. Teleorman, pentru fotografia reprezentînd delegații la Conferința balcanică (București, 1913).

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

ABDURAMAN FICHIRET str. Principatelor, nr. 10, Medgidia, jud. Constanța, solicită: nr. 1-9/1967; 1-12/1968; 1-12/1969; 8-11/1970; 6/1972; 7-12/1973; 1-12/1974.

POMPILIU POPEA str. Vltor, nr. 26, sector 2, București, oferă colecția pe anii 1969-1975.

NICOLAE RĂDESCU, b-dul Dacia, nr. 46, București, oferă: nr. 5-7/1967; nr. 4/1969; nr. 7-8/1969; solicită: nr. 3/1967.

TOADER SUSTIC str. Poza Lupu, nr. 41, Sighetul Marmației, jud. Maramureș, oferă: nr. 5, 6, 8, 9/1967; 1-4, 6-12/1968; 1-4, 6-12/1969; 1-4, 7, 9-12/1970; 1-3, 5-12/1971; 1-12/1972; 1-12/1973; 1-3, 5-6, 9-12/1974.

C. PANTAZESCU str. Rahmaninov, nr. 27, București, oferă: nr. 9/1967; 10/1968; 2/1971; 9/1974; 4/1975; solicită: nr. 1, 3, 4, 10-12/1969; 3-11/1971; 1-4, 6, 8, 12/1974.

ION P. RADU sat Melicesti, com. Telega, jud. Prahova, solicită: nr. 1-9/1967; 1-6, 9, 12/1968; 10/1974.

C. MIHĂILESCU str. Tepeș Vodă, nr. 133, București, oferă: nr. 6/1967; 12/1968; 12/1973; colecția completă 1969-1974.

THEODOR LAZAROVICI b-dul Tomis 320, bl. M 4, sc. A, ap. 19, Constanța, oferă colecția completă.

DUMITRU SURDU str. Piatra Corbului, bl. 4, ap. 4, Bicăz, jud. Neamț, oferă: nr. 6/1967; 6/1968; 5/1969; 1, 11, 12/1970; 1/1971; 5, 6, 10, 11/1972; 1, 4/1973; 1/1974; solicită: nr. 3/1968, 7, 8, 10/1970; 3/1971; 4, 8, 9/1972; 6/1974.

LUKACS ȘTEFAN str. Parîngului, nr. 35/17, Tg. Mureș, oferă: nr. 5/1973; 12/1974; solicită: nr. 4, 9, 10/1974.

100 ÎNTREBĂRI

TALON DE PARTICIPARE

CONCURS

EDITIA 1975

100 RĂSPUNSURI

100 ÎNTREBĂRI

100 RĂSPUNSURI

100 PREMII

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Gloriosul deceniu 1965-1975: cîstînd lupta și munca înaintașilor ● 23 August 1944: un general hitlerist capturat de un plutonier român; noi mărturii din presa internațională despre evenimentele istorice din August 1944 ● Meritele ilustrului Mihai vîlevoed în mărturii străine ● Documente de arhivă despre Dictatul de la Viena impus României în august 1940 ● Întîlniri cu dr. N. Lupu la Bruxelles și la Paris (1936) ● Comisia europeană și lucrările Adunărilor ad-hoc din Moldova și Țara Românească ● În culisele diplomatice ale primei bombe atomice ● 6 august 1945: tragica zi a Hiroshimei ● Vercingetorix înfruntă pe Cezar ● Egmont al istoriei și Egmont al lui Goethe ● Sfîrșitul țarismului: o încercare eșuată de salvare a Romanovilor ● Concursul Magazin istoric ediția 1975: a doua serie de întrebări

CONTENTS (Romanian History) The Glorious 1965-1975 decade. **NICOLAE CEAUSESCU** The Unity of the Past, Present and Future... 2 • **F. TĂNĂSESCU** et **M. ȘTEFAN** The Romanian Socialist Groups in Paris at the Beginning of the 20th Century... 8 • **M. PĂCURARIU** Michael the Brave and the Romanians of Transylvania... 12 • **D. CERNVODEANU** The Great Banner of Michael... 14 • **N. COPOIU** The ad-hoc Assemblies of Moldavia and Wallachia and the Paris Peace Congress (1856-1857)... 15 • **S. ȘTEFĂNESCU** Constantin Giurescu; **P. GRIGORIU** G. Popa-Lisseanu — Prominent Representatives of Romanian Historiography... 23 • **C. GIURESCU** Constantin Brincoveanu and the European Great Powers... 24 • **M. NICOLESCU** Reflections on Eternity and History... 28 • **C. SIMIONESCU** Romanians in Mount Athos... 32 • **R. OCESANU**, **A. MIHALCEA**, **O. MĂRCULESCU** et **N.I. MOISESCU** New Archaeological Evidence... 39 • **A.E. WORONIECKI** Take Ionescu; **D. LUNGU** Armand Călinescu — Their Last Day... 43

SOMMAIRE (Histoire roumaine) La glorieuse décennie 1965-1975. **NICOLAE CEAUSESCU** L'unité du passé, du présent et de l'avenir... 2 • **F. TĂNĂSESCU** et **M. ȘTEFAN** Les groupes socialistes roumains de Paris au début du XXe siècle... 8 • **M. PĂCURARIU** Michel le Brave et les Roumains de Transylvanie... 12 • **D. CERNVODEANU** Le grand étendard de Michel... 14 • **N. COPOIU** Les Assemblées ad-hoc de Moldavie et de Valachie et le Congrès de Paix de Paris (1856-1857)... 15 • **S. ȘTEFĂNESCU** Constantin Giurescu; **P. GRIGORIU** G. Popa-Lisseanu — représentants de marque de l'historiographie roumaine... 23 • **C. GIURESCU** Constantin Brincoveanu et les grandes puissances européennes... 24 • **M. NICOLESCU** Pensées sur l'éternité et l'histoire... 28 • **C. SIMIONESCU** Présences roumaines au Mont Athos... 32 • **R. OCESANU**, **A. MIHALCEA**, **O. MĂRCULESCU** et **N.I. MOISESCU** Nouvelles preuves archéologiques... 39 • **A.E. WORONIECKI** Take Ionescu; **D. LUNGU** Armand Călinescu — leur dernier jour... 43

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Прославленное десятилетие 1965-1975. **НИКОЛАЕ ЦАУШЕСКУ**: Единство прошлого, настоящего и будущего... 2 • **Ф. ТАНЭСЕСКУ**, **М. ШТЕФАН** Румынские социалистические группы в Париже в начале XX-го века... 8 • **М. ПЭКУРАРИУ** Михай Храбрый и трансильванские румыны... 12 • **Д. ЦЕРНОВОДЯНУ** Великое знамя Михая Храброго... 14 • **Н. КОПОЮ** Собрания ad-hoc в Молдове и Валахии и Парижский Конгресс мира (1856-1857)... 15 • **Ш. ШТЕФЭНЕСКУ** Константин Джуреску; **П. ГРИГОРИУ** Г. Попа-Лиссеану-видные представители румынской историографии... 23 • **Р. ДЖУРЕСКУ** Константин Брынковану и великие европейские державы... 24 • **М. НИКОЛЕСКУ** Думы о вечности и об истории... 28 • **С. СИМИОНЕСКУ** Румынские свидетельства на горе Афон... 32 • **Р. ОКЕСАНУ**, **А. МИХАЛЦА**, **О. МЭРКУЛЕСКУ**, **Н.И. МОИСЕСКУ** Новые археологические доказательства... 39 • **А.Е. ВОРОНИЕЦКИ** Таке Ионеску; **Д. ЛУНГУ** Арманд Кэлинеску — последний день жизни... 43

INHALT (Rumänische Geschichte) Das glorreiche Jahrzehnt 1965-1975. **NICOLAE CEAUSESCU** Die Einheit der Vergangenheit, der Gegenwart und der Zukunft... 2 • **F. TĂNĂSESCU**, **M. ȘTEFAN** Die Pariser rumänisch-sozialistischen Gruppen zu Beginn des XX. Jahrhunderts... 8 • **M. PĂCURARIU** Mihai Viteazul und die Rumänen Siebenbürgens... 12 • **D. CERNVODEANU** Der Große Banner Mihai's... 14 • **N. COPOIU** Die Ad-hoc Versammlungen der Moldau und der Wallachei und der Pariser Friedenskongress (1856-1857)... 15 • **S. ȘTEFĂNESCU** Constantin Giurescu; **P. GRIGORIU** Gh. Popa-Lisseanu — hervorragende Vertreter der rumänischen Historiographie... 23 • **C. GIURESCU** Constantin Brincoveanu und die europäischen Großmächte... 24 • **M. NICOLESCU** Gedanken über Ewigkeit und Geschichte... 28 • **C. SIMIONESCU** Rumänische Anwesenheiten am Athosberg... 32 • **R. OCESANU**, **A. MIHALCEA**, **O. MĂRCULESCU**, **N.I. MOISESCU** Neue archäologische Bezeugungen... 39 • **A.E. WORONIECKI** Take Ionescu; **D. LUNGU** Armand Călinescu — Ihr letzten Lebensstage... 43

SUMARIO (Historia romana) El glorioso decenio 1965-1975. **NICOLAE CEAUSESCU** La unidad entre el pasado, el presente y el futuro... 2 • **F. TĂNĂSESCU**, **M. ȘTEFAN** Los grupos socialistas rumanos de Paris al comienzo del siglo XX... 8 • **M. PĂCURARIU** Miguel el Valiente y los rumanos de Transilvania... 12 • **D. CERNVODEANU** La grande bandera de Miguel el Valiente... 14 • **N. COPOIU** Las asambleas ad-hoc de Moldavia y Valaquia y el Congreso de Paz de Paris (1856-1857)... 15 • **S. ȘTEFĂNESCU** Constantin Giurescu; **P. GRIGORIU** Gh. Popa-Lisseanu — importantes representantes de nuestra historiografía... 23 • **C. GIURESCU** Constantin Brincoveanu y los grandes poderes europeos... 24 • **M. NICOLESCU** Pensamientos sobre la eternidad y historia... 28 • **C. SIMIONESCU** Presencias rumanas a Monte Athos... 32 • **R. OCESANU**, **A. MIHALCEA**, **O. MĂRCULESCU**, **N.I. MOISESCU** Nuevos testimonios arqueológicos... 39 • **A.E. WORONIECKI** Take Ionescu; **D. LUNGU** Armand Călinescu — en el ultimo día de su vida... 43

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex : 011631

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Casa șa poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ștefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu, Domicia Zavoilinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE :

Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Constanța Avram, Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 • MAGAZIN ISTORIC NR. 100

MAGAZIN ISTORIC NR. 100 • MAGAZIN ISTORIC NR. 100

magazin istoric NR.100